

Aktivista Lokalnog fronta Predrag Vošinić

Ako se plašimo mraka - poslušajmo dobre žene sa interneta: Neka gori sve!

strana 13

**Pravnica Sofija Mandić o propuštenim šansama Ane Brnabić
LGBT+ ljudi u proteklih pet godina nisu osetili da politiku zemlje vodi jedna od njih**

strana 22

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

**ženska
platforma
za razvoj Srbije**

Danas

**Poruka novinarki Tamare Skrozza
Ženskoj parlamentarnoj mreži
Raspustite se.
Zbog sebe i
zbog nas!**

strana 54

**Istraživačica Beogradskog centra
za bezbednosnu politiku Maja Bjeloš
Mogu li
feministkinje
i feministi biti
izabrani da
vode NATO?**

strana 89

Tamara Srijemac i Marija Srdić na obeležavanju 80 godina od osnivanja Antifašističkog fronta žena Jugoslavije

Vreme je za žensku antifašističku internacionalu

strana 18

74

**Književna teoretičarka
Svetlana Tomić
Cveta pseudostruka
kojoj je jedino važno
da održi mašineriju
laža i paralaza**

98

**Smiljana
Milinkov o
Srbiji kao
zemlji
(ženske)
košarke**

OSVAJANJE MEDIJSKOG PROSTORA

Zbirka tekstova
Iz ugla aktivistkinje/aktiviste
Ženske platforme 2021-2022

Sadržaj

- 4. Uvod
- 4. Urednik Danasa
- 5. Urednički tim rubrike

7. I Naša borba, naša istorija

- 8. Deljiva vlast i nedeljivo dostojanstvo, *Adriana Zahrijević*
- 10. Dok smo tu i dok dišemo, *Biljana Maletin*
- 11. Žene za mir nemaju mira, *Biljana Stepanov*
- 12. Stalno preko granice, *Adriana Zaharijević*
- 13. Poslušajmo žene: Neka gori sve! *Predrag Voštinić*
- 14. Žene u vremenu megakrize, *Zorica Mršević*
- 15. Ako su mogle one, možemo (li) i mi? *Nađa Bobičić*
- 18. Vreme je za žensku antifasističku internacionalu, *Tamara Srijemac i Marija Srdić*

20.II Zakoni, standardi i stvarnost

- 21. Ustav i rodna ravnopravnost, *Marijana Pajvančić*
- 22. Jeftina karta za iskupljenje, *Sofija Mandić*
- 23. Do koga stiže budžetski novac u vreme krize, *Višnja Baćanović*
- 24. Zakon o rodnoj ravnopravnosti - korak ka boljem društvu? *Nevena Petrušić*
- 25. Planovi na sezonskoj rasprodaji, *Nevena Petrušić*
- 26. Glas za mama preduzetnice, *Miljana Stojić Stojanovska*
- 27. Kapilarna kontrola nad društvom, *Marija Babović*
- 28. Da više ne bude „čuti i trpi“, *Tatjana Vešović*
- 29. Uterivanje discipline i patriotizma, *Maja Bjeloš*
- 30. Danas LGBT, sutra mi! *Danica Todorov*
- 31. Anine propuštene šanse, *Sofija Mandić*
- 32. Zakoni koji ne važe za sve, *Marijana Pajvančić*

33.III Žene u političkom životu

- 34. Da li smo se za ovo borile, *Biljana Maletin*
- 35. Žene počistile na Limanu, *Višnja Baćanović*
- 36. Ženska parlamentarna mreža - izgubljena u prevodu, *Tamara Skrozza*
- 37. Zlatni broš na reveru demokratije, *Marija Srdić*
- 38. Kad žene prevode, *Biljana Maletin*
- 39. Žena ženi, *Svetlana Stefanović*
- 40. Političarke iza paravana, *Smiljana Milinkov*
- 41. Izbori bez nasilja, realno ili ne? *Miloš Đajić*
- 42. Ženski glasovi za povratak demokratije, *Marija Srdić*

43.IV Glasovi sa margine

- 44. Žene na selu i začarani krug nerazvijenosti, *Marija Babović*
- 45. Mlade žene i muškarci – različite vrednosti, *Miljana Pejić*
- 46. Zašto Romkinje (ne) čute, *Jasna Pantić*
- 47. Ne ućutkujte žene, *Miloš Đajić*
- 48. Dalje ruke od nje, *Tamara Skrozza*
- 49. Žene u svetu rada - na prvoj liniji fronta, *Marija Martinić*
- 50. Dosta mi je ove korone, *Ana Popovicki Čapin*
- 51. Plata za život, *Marija Martinić*
- 52. Menstruacija nije luksuz, *Višnja Baćanović*
- 53. Nema drugorazrednih birača, *Vera Kurtić*
- 54. Pravo na umor, *Tamara Skrozza*

55.V Nasilje i mi

- 56. Silovanje - zločin o kome se glasno čuti, *Danica Todorov*
- 57. Mi koji nismo takvi, *Miloš Đajić*
- 58. Saosećanje, poštovanje, ohrabrenje - dug žrtvama nasilja, *Nevena Petrušić*
- 59. Ko će smeti da im pogleda u oči, *Miloš Đajić*
- 60. Tamna je noć, *Marija Srdić*
- 61. Borba protiv nasilja nad ženama globalni zadatak, *Zorana Antonijević*
- 62. Neka svako čisti u svom dvorištu, *Tatjana Nikolić*
- 63. Lavina nasilja u javnom prostoru, *Kosana Beker*
- 64. Posle prajda: škola (bez) nasilja, *Nađa Duhaček*
- 65. „Ne“ uvek znači NE! *Miloš Đajić*
- 66. I žene ubijaju zar ne? *Biljana Stepanov*

67.VI Kultura, mediji, obrazovanje – rodna perspektiva

- 68. Zanimanja u ženskom rodu - nepotrebna galama, *Maja Sedlarević*
- 69. Srpski jezik između nauke i dogme, *Svetlana Tomić*
- 70. Obrazovanje za rodnu ravnopravnost, *Zorana Antonijević*
- 71. Lekcija koja nedostaje, *Nađa Duhaček*
- 72. Luftiranje sedme sile, *Smiljana Milinkov*
- 73. Same protiv svih, *Tamara Skrozza*
- 74. Procvat pseudostruke, *Svetlana Tomić*
- 75. Funkcionalna nepismenost – provalija koja čeka, *Svetlana Tomić*
- 76. Mlade umetnice u fokusu, *Tatjana Nikolić*
- 77. Naučnice i SANU, *Svetlana Tomić*

78.VII Žene u odbrani prirode i gradova

- 79. Lučonoše koje gase požare, *Iva Marković*
- 80. Kako do gradova po meri ljudi, *Ana Pajvančić Cizelj*
- 81. Svakodnevno rasklapanje patrijarhata, *Zorica Skakun*
- 82. Za veći natalitet – zdrava životna sredina, *Tijana Ljubenović*
- 83. Odgovor na klimatske promene – samo zajedno i pravедno, *Zorica Skakun*
- 84. Žene prve u odbrani grada, *Marija Srdić*
- 85. Prostorno planiranje bez rodnih stereotipa, *Nada Drobnjak*
- 86. Forum o vodi - odjeci iz bunara, *Iva Marković*

87.VIII Svet, Evropa i mi

- 88. Ženski pogled na Kabul, *Zorica Mršević*
- 89. Ko odlučuje o ratu i miru, *Maja Bjeloš*
- 90. Rat u Ukrajini - potreban je ženski glas, *Aida Ćorović*
- 91. Mir pre svega, *Miloš Đajić*
- 92. Izbori u Sloveniji - žene u prvim redovima, *Sonja Lokar*
- 93. Ima li demokratije bez Evropske unije? *Nataša Vučković*
- 94. Za abortus - pozovi Džejn, *Zorica Mršević*
- 95. Feministička diplomatija - sto za kojim sede žene, *Zorana Antonijević*
- 96. Sloboda za žene - sloboda za sve, *Zorica Mršević*

97. IX Žene u sportu

- 98. Zemlja (ženske) košarke, *Smiljana Milinkov*
- 99. Ženski glas u sportu, *Marija Srdić*
- 100. Putokaz za rodnu ravnopravnost u sportu, *Maja Ciganović*

101. Biografije autora i autorki

Uvod

Okružen ženama

Kao urednik koji je u redakciji okružen sa 70 odsto žena, kao muškarac koji u toplom porodičnom gnezdu živi sa tri žene i dve mace, ženke, raduje me što smo rubriku Iz ugla aktivistkinje/aktiviste Ženske platforme izgurali već skoro drugu godinu i time, verujem, doprineli da se problemi svih rodnih neravnopravnosti makar uoče, ako se već sporo rešavaju.

Potcenjivanje žena jeste i dalje problem 21. veka u Srbiji, medijski tretman žena u mejnstrim medijima Srbije takođe je ponižavajući, mi smo i dalje društvo koje pati od predrasuda, srednjovekovnih običaja, i zato je Ženska platforma odlična platforma da se sa nje skoči u neku normalniju žensku budućnost, a list Danas je tu da to svojski podrži.

Dragoljub Petrović
glavni i odgovorni urednik

Uvod

Inicijativa da se u jednim dnevnim novinama pokrene rubrika koja bi kontinuirano pratila aktuelnosti koje se tiču ženskih ljudskih prava i rodne ravnopravnosti potekla je iz radne grupe *Mediji i kultura* na konferenciji *Ženske platforme za razvoj Srbije (ŽPRS)*¹ organizovane u novembru 2020. povodom 20 godina od pokretanja palićkog procesa i *Prve Palićke konferencije*².

U *izveštaju o napretku za period 2016-2020*³ čija je izrada prethodila konferenciji ŽPRS konstatovano je, između ostalog, da medijski sadržaji:

- i dalje predstavljaju prostor muške moći i dominacije, prepun degradirajućih, ponižavajućih i pornografskih sadržaja u vezi sa ženama,
- sistemski stvaraju i podstiču stereotipnu sliku žene koja odgovara tradicionalnim ulogama - majke, supruge, domaćice...
- teško prihvataju rodno osetljivi jezik (posebno u kontekstu imenovanja profesija),
- u izveštavanju o nasilju prema ženama često se krši novinarski kodeks: otkriva identitet žrtava (čak i maloletnih) a nasilnici i ubice „pravdaju“ navodnim ponašanjem žrtava.
- *online* nasilje i neprijateljstvo prema ženama u *online* medijima su u porastu,
- vrlo retko imaju žene za akterke i sagovornice (prisustvo žena u tradicionalnim medijima u Srbiji je 19 odsto, a u novim medijima 25 odsto. Zastupljenost u vestima je 20 odsto, a žensko mišljenje zastupljeno je u tek 14 odsto medijskih sadržaja)⁴.

Uz sve nabrojano, o položaju žena u društvu i rodnoj ravnopravnosti se nedovoljno piše, a teme u vezi sa ženskim aktivizmom i inicijativama obuhvataju zanemarljiv procenat medijskih sadržaja.

Zbog ovakve slike stanja, ali i zbog činjenice da raniji napori ženskih i medijskih udruženja i grupa na polju unapređenja medijskog izveštavanja o ženama nisu dali željene rezultate, u prioritete *Ženske platforme za razvoj Srbije* za period 2021-2025 uvrstile smo i *promovisanje dostignuća i znanja žena i znanja o rodnoj ravnopravnosti u medijima i upotrebu rodno senzitivnog jezika*.

Da bi cilj bio pretočen u konkretnu akciju, bilo je potrebno pronaći partnere među medijima i istovremeno mobilisati aktivistkinje i aktiviste ŽPRS da volonterskim autor-skim doprinosima ostvarenje postavljenog cilja učine mogućim.

List *Danas*, koji je i ranijih godina bio među onim medijima koji su pratili aktivnosti ŽPRS, pokazao je već u prvim kontaktima spremnost da se zajedno upustimo u osmišljavanje nove rubrike. Istovremeno, *fondacija Fridrih Ebert* i *Misija OEBS-a u Srbiji* iskazale su spremnost da podrže ideju, što je značajno olakšalo pokretanje rubrike *Iz ugla aktivistkinje/aktiviste Ženske platforme*.

1 **Ženska platforma za razvoj Srbije** je široki oblik okupljanja koji do danas čini više od 600 potpisnika/ca iz svih sektora: aktivistkinje, stručnjakinje, političarke, narodne poslanice, preduzetnice, novinarkе, sportistkinje. Platforma se bori za održivo društvo koje uključuje sve i u kome se teži dostizanju visokog kvaliteta svakodnevnog života.

2 **Prva Palićka konferencija** organizovana je 2000. godine na Paliću, u poslednjim mesecima nedemokratskog režima Slobodana Miloševića. Oslanjala se na dugu tradiciju ženskog organizovanja u situaciji krize. Uz koordinaciju AŽIN-a konferencija je okupila aktivistkinje, političarke iz stranaka demokratske orijentacije, žene iz akademske zajednice, sindikata, medija i međunarodnih organizacija. Bila je posvećena mobilizaciji žena za demokratske promene, ljudska prava i rodnu ravnopravnost i rezultirala je masovnim uključivanjem žena u izborni proces, što je (prema mnogim analizama) odlučilo rezultate izbora održanih 24. septembra 2000.

3 <https://media.genderhub.org.rs/2021/04/DRUGI-IZVESTAJ-O-NAPRETKU.pdf>

4 Podaci šestog globalnog medija monitoringa: <https://centarzamedije.fpn.bg.ac.rs/globalni-istrazivacki-projekat-ko-pravi-vesti/>

Tako je tekstom Adriane Zaharijević „Deljiva vlast i nedeljivo dostojanstvo“ 6. marta 2021. godine započeo život (za naše prilike jedinstvene) rubrike u vikend izdanju dnevnog lista *Danas*. Tokom 2021. godine objavljena su 42 teksta. Iz nedelje u nedelju pisalo je 28 autorki i jedan autor: Adriana Zaharijević, Ana Popovicki Ćapin, Sofija Mandić, Biljana Maletin, Marijana Pajvančić, Nevena Petrušić, Smiljana Milinkov, Marija Srđić, Visnja Baćanović, Zorana Antonijević, Zorica Skakun, Iva Marković, Ana Pajvančić Cizelj, Nađa Duhaček, Maja Sedlarević, Tamara Skrozza, Marija Babović, Danica Todorov, Miljana Pejić, Tijana Ljubenić, Jasna Pantić, Zorica Mršević, Maja Bjeloš, Svetlana Tomić, Svetlana Stefanović, Maja Martinić, Miljana Stojšić Stojanovska i Tatjana Nikolić i Miloš Đajić. Svi su se odazivali pozivu uredničkog tima da pišu kako na aktuelne teme koje se tiču položaja žena i rodne ravnopravnosti tako i o različitim drugim pitanjima koja muče naše društvo.

Na krilima uspeha, sa *Danasom* i *Fondacijom Fridrih Ebert* dogovoreno je da se ciklus od novih 40 tekstova ponovi u 2022. godini. U pisanje priloga su se uključile nove autorke i autori, a među njima i dugogodišnje saradnice Ženske platforme iz Slovenije i Crne Gore, Sonja Lokar i Nada Drobnjak. Lista autorki i autora proširena je imenima: Aide Ćorović, Vere Kurtić, Nataše Vučković, Maje Ciganović, Kosane Beker, Tatjane Vešović, Biljane Stepanov, Nađe Bobičić, Tamare Srijemac i Predraga Voštinića. Proširen je i krug tema kojima smo dali prostor u rubrici, što je učinilo da i drugi mediji rado prenose tekstove iz rubrike. 2022. godinu zaključili su sa ukupno 82 teksta koje je pisalo 39 autorki i dva autora.

Sa više strana čuli su se predlozi da bi tekstove trebalo sabrati i publikovati i tako im dati priliku na „produženi život“, izvan medijskog okruženja. Inicijativa je prihvaćena i danas je pred nama publikacija za koju se nadamo da nije tek svedočanstvo o jednom nesvakidašnjem naporu, već i podsticaj za medije, njihove urednike i urednice, aktiviste i aktivistkinje, da sledeći primer *ŽPRS*, zajedničkim snagama menjaju postojeće medijske prakse, otklanjaju prepreke za sve one koji se bave ženskim ljudskim pravima, ruše rodne i druge stereotipe i šire vidike.

Na kraju, ali ne najmanje važno, rad na odabiru autorki i autora, pripremi i uređivanju tekstova bio je dragocen prostor učenja o pripremi medijskih sadržaja i savladavanju teškoća, prostor dijaloga i radosti zajedničkog stvaranja.

Urednički tim ostaje zahvalan autorkama i autorima koji su pisali za rubriku protekle dve godine, redakciji *Danasa* koja nas je razumela i pratila u ovom poduhvatu i *fondaciji Fridrih Ebert* koja je omogućila da publikacija *Osvajanje medijskog prostora* ugleda svetlo dana.

Urednički tim

Marija Srđić, Smiljana Milinkov i Tamara Skrozza

I

Naša borba, naša istorija

Deljiva vlast i nedeljivo dostojanstvo

Adriana Zaharijević

Istorija 8. marta ima mnoge početke koji su mahom vezani za štrajkove. Žene su tražile više - više novca za svoj rad, bolje uslove rada, više dostojanstva, ravnopravniji tretman, mir koji je uslov života. Tražile su više zato što su u svim delovima sveta tretirane kao nešto manje: kao jeftina, potrošna radna snaga, kao one koje proizvode topovsko meso, čiji je jedini zadatak da rađaju, ali ne i da odlučuju o tome da li će se ratovi uopšte povesti. Budući da su uvek bile nečije, dostojanstvo im je dolazilo preko tog nekog čije su bile, a ne zato što im je samo po sebi pripadalo. Mera dostojanstva se najzad često određivala na osnovu njihove smernosti, najpoželjnije ženske vrline, i požrtvovanosti za drugoga. Briga - emotivni rad, bivanje za drugog - glavni je rad žene, možda i jedini koji se ikada cenio.

Dan žena je stoga revolucionaran dan, dan ženskog štrajka, ma koliko da se u međuvremenu premetnuo u nešto drugo - nastavak dana zaljubljenih ili dan majki. Ono što on obeležava jeste žudnja za emancipacijom, oslobađanjem od vlasti drugoga. U osnovi mu je nepristanje na dru-

DAN ŽENA JE TU DA NAS
PODSETI NA BLISKU
PROŠLOST NAŠIH
PRETKINJA KOJE TO NISU
MOGLE, A I ONIH KOJE SU
ŠTRAJKOVALE DA BI ONE,
A I MI DANAS, IMALE VIŠE -
DA BISMO BILE JEDNAKE,
A NE JEDNAKIJE

Ilustracija: Mionirka Mila Melank

gorazredni položaj, na diskriminaciju zbog koje su žene nešto manje i manje vredne samo zato što su žene. U njega

je upisana težnja da se svet učini ravnopravnim mestom u kojem će se vlast deliti i u kojem će dostojanstvo biti nedeljivo. Imenovanje 8. marta tim danom trebalo je da naglasi i potcrta da svest o tome nije oduvek bila tu, da je s mukom prizivana, da su prava tu od juče i da je njihovo dodeljivanje tek pola posla.

Pre sto godina žene u Srbiji, a i širom sveta, bile su nečije, a ne svoje. Po pravu, po običajima, po većinskom mišljenju, a to su zdušno podržavale crkva i nauka. Sto godina kasnije smo svoje i biramo da li ćemo, kada i koliko postati nečije. Dan žena je tu da nas podseti na blisku prošlost naših pretkinja koje to nisu mogle, a i onih koje su štrajkovaale da bi one, a i mi danas, imale više - da bismo bile jednake, a ne jednakije. Dan žena tu je i da nas upozori na to da je osvojeno krhko i da se odlukom nekih konzervativnijih vlasti možemo lako vratiti u vreme kad smo nad sobom imale gospodara i starešinu.

Ako ima neku svrhu, a da to nije prilika za prigodni poklon, ovaj datum bi trebalo da nas makar za trenutak navede da se zapitamo: da li je našim pretkinjama bilo dobro, da li su okolnosti njihovog života bile pravične, i možemo li zamisliti da se tamo vratimo? Ako na sva pitanja odgovorimo odrično, red je da razmislimo i kako ćemo se boriti ako nam se na prava udari. ■

Uvek nečija i pod tuđom vlašću

Adriana Zaharijević

Vratimo se na čas vek unazad, među žene koje žive u Srbiji 1921. godine.

Ako su bile udate, muž im je glava i starešina, a njegova je dužnost bila kućom i imanjem upravljati. Njegova je i odluka gde će ta kuća biti, dok je njoj dužnost da za njim ide i *gde on za dobro nađe, s njim onde živi*. Dužnost muškarca da upravlja imovinom imala je neobičnu drugu stranu: ako bi se udala, žena bi se automatski smatrala nesposobnom da za sebe stiče i imovinom raspolaže, pa se u toj nesposobnosti smatrala jednakom maloletnima, raspikućama, propalicama, prezaduženicama i umom lišenima. Budući da je udajom gubila pravnu autonomiju, žena nije mogla punovažno obavljati nikakve pravne poslove (da recimo nešto zakupi, ugovori ili otuđi). Muž joj je po pravu mogao čitati pisma da bi nad njom vršio nadzor, dok bi ona za isti čin mogla da skonča u zatvoru. Budući da je glavni društveni zadatak žene bio da se uda, ona je pristankom na to pristajala i na pravno odsustvo samostalnosti i slobode odlučivanja o svom telu, životu, prihodima ili deci.

Žene u Srbiji su i pre sto godina bile ponosne majke, ali tada nisu imale zakonsku obavezu da izdržavaju i vaspitavaju svoje dete - to je spadalo u očinsku vlast, u kojoj su one bile dužne učestvovati tek pomažući mužu. Ukoliko bi mu takva vlast bila oduzeta, dete bi *na staranje* uzimala majka. Ako je žena imala ćerke, one su oca nasleđivale samo ako nije bilo braće, a ona bi

sama muža nasledila jedino ako bi je on testamentom izrekom odredio za svoju naslednicu. Po smrti muža, udovica bi ostajala pod vlašću svekra sve dok ne napusti muževljev dom, ili dok se svekar te vlasti ne odrekne. Žena je tako uvek bila nečija, pod nečijom vlašću i staranjem, kao da sama nije mogla ili umela da se o sebi stara.

greh naših kao i žena širom sveta, te su žene uzimale svoje telo u svoje ruke, iako im ni crkva ni država to vek ranije nisu dopuštale. Međutim, bez obzira na to šta su i kako pojedinke radile, na svoju ruku, ili jer su ih njihovi očevi i muževi puštali, u pravu su viđene kao neravnopravne, uvek nečije, pod tuđom vlašću.

Znamo mi da je uvek bilo žena koje su stvarno upravljale finansijama svojih muževa, i da je bilo takvih koje bi snagom svoje volje menjale sve odluke glave i starešine. Lako nam je zamisliti i one koje su vešto skrivale svoje prepiske i one koje su zabranjivale da se tim pismima priđe. Nema sumnje da su mnoge majke bile jedine koje su se o svojoj deci starale, kako su najbolje znale i umele. Isto, premda podataka nema, pobačaj je nažalost bio *birani*

To je važno za sve naše žene. I dobrostojeće dame iz beogradskih salonaca, i učiteljke što su podizale mlade naraštaje seleći se iz mesta u mesto, i radnice u prvim srpskim fabrikama, i žene iz većinski seljačkog stanovništva ove zemlje.

Tako je bilo i Isidori Sekulić, i Jelisaveti Načić, i Milunki Savić, i nebrojenim našim čukunbabama čija imena javnost ne zna i nikad ih neće ni saznati. ■

Dok smo tu i dok dišemo

Biljana Maletin

Dve godine od početka covid krize, ponovo smo na ulicama. Tačnije, i dalje smo na ulicama, kao što je napisala jedna aktivistkinja. Oni koji su pratili izveštavanje medija 8. marta mogli su (s druge strane) da primete kako su se različite institucije, političke stranke, kompanije, mediji organizovali da obeleže ovaj dan. Proslava ili pobuna, šta bi trebalo da bude?

sti žena i muškaraca, u sferi zdravlja više od devet, a u sferi novca i ekonomske moći ravnopravnost će biti dostiguta za tričavih 256 godina. U tom pogledu držimo *ubedljivo* predposlednje mesto u Evropi!

Složne smo u stavu da 8. mart mora ostati dan u kome ukazujemo na radna prava žena, na položaj žena na tržištu rada i visinu plata u različitim sektorima, na uslove u kojima rade žene i na borbu da nam se u sferi rada vrate dostojanstvo i prava koja nam (po zakonu) pripadaju. Složne smo i da mikrofon u ruke treba da uzmu žene iz sindikata, ekoloških organizacija, akti-

nost koja se podrazumeva, ali se teško doseže u teškim vremenima i u društvu toliko antagonizovanim koliko je naše. Solidarnost sa svim ženama. Solidarnost sa građankama i građanima Ukrajine u izbegličkim kampovima, pod bombama, u ratu. Solidarnost sa građankama i građanima Rusije na protestima i po zatvorima, zato što ne pristaju. Solidarnost sa svim ljudima u ratnim zonama.

Sve ovo je lakše izgovoriti nego stvarno živeti. A tek pretočiti u javne politike! Zato solidarnost vidimo kao pobunu, kao način pre-

Foto: BETAPHOTO / Miloš Miškov

Iako aktivistkinje iz civilnog sektora nemaju dilemu, za veliki broj organizatorki nije bilo lako da odrede temu i formulišu *zahteve Ženkog marša 2022*. Previše je problema, a premalo vere da se bilo koji od njih danas može rešiti kroz institucije. Da govorimo o sveprisutnom nasilju prema ženama, o agresiji u javnom prostoru, o targetiranju aktivistkinja, o platama, o šansama, o stanju u porodilištima, o seoskim ženama ili Romkinjama, o zloupotrebi teme? Ili o tome kako Srbiji ovim tempom treba još šest decenija do dostizanja pune ravnopravno-

vistkinje iz gradova i sela van velikih centara, Romkinje, lezbejke – da se čuju autentični glasovi i stvarna, životna borba mnogih žena.

Vest o ratu u Ukrajini snažno je obojila pripreme za ovogodišnji *Os momartovski marš*. Među aktivistkinjama je mnogo onih koje se živo sećaju *našeg rata*, a sve zajedno bile smo ujedinjene oko toga da i ovaj protest mora imati antiratnu poruku, koja je u korenu ženskog pokreta. Mi znamo šta znači rat, šta znači biti „na pogrešnoj strani istorije“ i kako izgleda „ženska strana rata“.

Solidarnost je zato bila velika tema ovogodišnjeg *Marša*. Solidar-

življanja i oživljanja društva. Kao zadatak pred svima nama.

Moramo jako da se oslanjamo jedni na druge, jer državu nemamo. Glasno smo na *Maršu* izgovorile zahteve *za radna prava, za pravdu i mir*, znajući da ih izgovaramo za nas, za naše saveznike, a da će država i njene institucije, kao i čitavu deceniju za nama, raditi ono što jedan čovek i partija na čijem je čelu odlučile.

Zato je prva sledeća pobuna za žene u Srbiji, 3. april.

I onda, dugo i uporno zalaganje *Za hleb i mir*, dok smo tu i dok dišemo! ■

Žene za mir nemaju mira

Biljana Stepanov

Od početka godine u Srbiji je zabeleženo 19 slučajeva femicida. Žene ubijaju samo zato što su žene. Država demonstira nemoć u odgovoru na partnersko, porodično ali i druge oblike nasilja u društvu. A kad se nasilje iz privatnog prelje u javni prostor, ono postaje sistemsko - nasilje države prema svojim građanima i građankama. Učestali fizički napadi, kako od policije, tako i fizičkih lica u dodeljenim im ulogama zaštitnika institucija, na aktiviste i aktivistkinje, više nisu *ekskluzivna vest*, već očekivana *normalnost*.

Nasilje je vidljivo u javnom govoru i nastupima političara, prepoznaje se kroz izraženu netoleranciju prema svakome ko ne misli *isto*, u pretnjama iz skupštinskih klupa, u medijima koji šire mizogine i seksističke sadržaje. Svedočimo radikalnoj repatrijarhalizaciji i nasilnoj mizoginiji a već stečena prava žena se dovode u pitanje i kontinuirano urušavaju.

Jedine koje se već decenijama dosledno angažuju na odbrani prava i dostojanstva žena u Srbiji su nevladine organizacije, posebno specijalizovane ženske NVO koje pružaju pomoć i podršku žrtvama. Ove organizacije se vrlo često suočavaju sa sistematskim i tendencioznim zanemarivanjem ili nipodaštavanjem rezultata njihovog rada. Njihova znanja i iskustvo se ne vrednuju, usluge koje pružaju se ne finansiraju. Aktivistkinje su izložene šikaniranju i javnim napadima uz etiketiranje da su neprijateljice države i strane plaćenice.

Poslednji u nizu napada na aktivistkinje za ljudska prava je napad na udruženje *Žene za mir* iz Leskovca koje od 2007. kontinuirano

pruža pomoć i podršku žrtvama nasilja. Aktivistkinje ove ženske organizacije su postale meta hajke samo zato što su javno iznele podatke o *dodeli sredstava za rad udruženja građana u Leskovcu*, iz kojih se vidi da su sredstva pripala i udruženju koje vodi osuđeni nasilnik, Miodrag Stanković. Reč je o osobi koja je u dva navrata 2016. pravosnažno osuđivana za nasilje u porodici. Da skandal bude još veći, Stanković je imenovan i u *Radnu grupu za donošenje Nacionalne strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici (2021-2025)*, što javnosti šalje nedvosmislenu poruku - u redu je biti

I ovde bi se priča o „slučaju Leskovac“, uz sporadično izveštavanje medija o događajima i iskazanu solidarnost drugih ženskih organizacija i mreža, verovatno i završila da se napadi na aktivistkinje nisu nastavili a institucije i dalje ostale neme i bez reakcije. Napadači su, možda, široj javnosti nepoznati ali su vrlo poznati u lokalnoj sredini i na društvenim mrežama. Pod pravim ili lažnim imenima, žene i muškarci orkestrirano vređaju leskovačke aktivistkinje i diskredituju ih a u tome im zdušno pomažu i institucije ob-

nasilnik, država će te još i nagraditi! Dodatno opasno je što predstavnici lokalnih vlasti u Leskovcu ne vide ništa sporno u *odluci o dodeli sredstava* organizaciji na čijem čelu je osuđeni nasilnik i nisu svesni da se na ovaj način suzbijanje i sprečavanje nasilja u porodici obesmišljava i dovodi do apsurd, a žene koje preživljavaju nasilje su izneverene i dovedene u situaciju da u Leskovcu pomoć traže od nasilnika lično!

javljujući lažne informacije kako je ozloglašena organizacija *zatvorena i zabranjen joj je rad*.

Lična bezbednost ovih aktivistkinja i njihovih porodica je i dalje ugrožena. One žive u strahu za sopstveni život, institucionalno ćutanje traje, a lokalna vlast se ne ograđuje ni od napada, ni od nasilnika. Novi krug pakla za leskovačke aktivistkinje je otvoren. ■

Stalno preko granice

Adriana Zaharijević

Navršilo se dvadeset godina otkako nas je napustila Žarana Papić, žena koja je započinjala, otvarala, nadahnjivala, istovremeno propitujući, podrivajući, stalno prelazeći granice. Žarana Papić je zbilja jedinstvena pojava na našim prostorima, izvanredna u svakom polju u kojem se okušala, britka u kritici, osetljiva na promene u kretanjima teorijskog mišljenja, još osetljivija na istorijske promene koje su preobražavale živote. Bavljenje njenim delom nudi nam važnu lekciju o tome kako spoljašnje prilike utiču na našu *politiku lokacije*, ali i na unutrašnje promene izazvane lomovima spolja.

Od najranijih dana, kao mlada sociološkinja, Žarana Papić učestvuje u raznim događanjima čija je žiža *Studentski kulturni centar*. Već 1970-ih počinje da prevodi, piše prikaze knjiga i događaja, učestvuje u širim tematskim raspravama, priređuje bibliografije, piše prve tekstove... Njen snažni interes za žene, žensku emancipaciju, započinje po svršetku studija, tačnije 1976. kad prati dva događaja, temeljna za feminističku istoriju Jugoslavije. Reč je o konferenciji *Hrvatskog sociološkog društva* u Portorožu u organizaciji marksističkih centara Hrvatske i Slovenije povodom proslave *Međunarodne godine žena* (1975), i dvonedeljnog seminaru *Women Studies* održanom u okviru *Interuniverzitetskog centra* u Dubrovniku. Samo dve godine kasnije, zajedno s tadašnjom direktorkom SKC, Dunjom Blažević, Žarana organizuje čuveni skup *Drug-ca žena: žensko pitanje - novi pristup?* *Drug-ca* je okupila najvažnije domaće akterke koje će femi-

nizam učiniti prvim disidentskim kretanjem u Jugoslaviji, i značajan broj strankinja, što će ovaj događaj pretvoriti u burnu, ali jedinstvenu razmenu iskustava žena iz kapitalističkog i socijalističkog bloka.

Tokom 1980-ih, učestvuje u novim promišljanjima *ženskog pitanja* i to na dva načina: s jedne strane, približavajući *zapadni feminizam* domaćoj publici - što najbolje pokazuje knjiga

čine, isterujući ga iz biološke datosti i predruštvene činjeničnosti (*Polnost i kultura*, 1997); i drugu koja svojim tekstovima više i plače, nekad u neverici, nekad razjareno - kao da se kretala između *sveta* i *razorene zemlje*. Žarana ostavlja sveočanstva o nepodnošljivosti rata, Naciji (s velikim N) koja je proždrala sve socijalizmom poluemancipovane žene i muškarce ratnom ma-

Antropologija žene koju je priredila zajedno s Lydijom Sklevicky, s druge - tematizujući istočnu varijantu feminizma i kritičko sagledavanje položaja žene u socijalizmu. Prilježno nastoji da ukaže na nevidljivost žena u društvenim naukama, prvenstveno u sociologiji (*Sociologija i feminizam*, 1989), zahtevajući inkluzivniju nauku koja će doprineti građenju inkluzivnije svakodnevice. Ne treba da nas začudi što će na tom tragu sa Anđelkom Milić i Marinom Blagojević uvesti prvi kurs iz oblasti studija roda na *Univerzitetu* u Beogradu. Takođe, bila je jedna od deset osnivačica *Centra za ženske studije*.

Devedesete su iznedrile dve Žarane: onu koja izvodi telo iz naučne pomra-

šinerijom i *fašizacijom društva*. Njena veza sa *Ženama u crnom* i drugim alternativnim mrežama koje su u to vreme bile otelovljenje otpora antiprosvetiteljstvu režima koji je vodio ratove, te konstantno uvezivanje s feministkinjama iz Evrope i sveta, pomagali su joj da se izbori s nečim o čemu govore njeni tekstovi napisani 1990-ih - s nainošču pred tim kako lako nastaje *nova normalnost*.

Žarana Papić nas je napustila prerano, 2002. Iza nje je ostalo dragoceno delo i princip koji svaka feministkinja s prostora Jugoslavije čuva kao Žaraninu baštinu: *Princip je da se stalno prekoračuju granice.* ■

Poslušajmo žene – Neka gori sve!

Predrag Vošinić

Svaki društveni podskup smo i dalje *mi kao društvo*, a ne *oni* ili *one*. U tom razumevanju bi možda mogao da bude ključ delovanja u zajednici i kreiranja naših *zajedničkih vrednosti*. U javnosti je postalo dobrodo-

rali bismo smatrati *svojim* i tako se prema njima odnositi - kao prema sopstvenoj svojini. Ako bismo da društvo i njegovi zakoni sačuvaju naš život, ili našu imovinu, na primer, onda moramo reagovati svaki put kad je nečiji život ili imovina ugrožena kao da je ugrožen baš *naš život* i baš *naša imovina*. To se čak ne bi moglo nazvati *solidarnošću*, nego *društvenom samoodbranom*. A solidarnost bi bilo učestvovanje u odbrani koja uključuje i

Otuda me posebno poražava kad čujem pozivanje na *žensku solidarnost*. Znam da je to nepopularno reći, ali se ne osećam dobro zbog te izdvojenosti ženske iz ukupne društvene solidarnosti i podrške. Ne zbog toga što se, kad su žene u pitanju, ni ne radi o *manjinskoj grupi*, niti zbog toga što su to *naše majke, sestre, kćerke* (od ovakvog posvajanja mi je posebno muka)... već zbog toga što

Foto: BETAPHOTO / Dragan Gojić

šlo kreiranje novih entiteta, makar pojmovnih, koji se mogu smatrati *drugošću*. Specifičnosti takvih entiteta, njihove osobenosti, doživljavamo kao *manjkavost manjine* i zaštićeni komforom pripadanja neugroženoj (većinskoj) grupi čekamo da neka naša osobina postane nova osa društvene podele.

Još je neprijatnije saznanje da su podele proizašle iz ugrožavanja temeljnih ljudskih prava. Tako, zarad odbrane od nasilnika, zaverenika, drugoverujućih ili neverujućih, državne osionosti ili nebrige, te kriminalaca svake vrste, vidimo grupe čija su prava posebno ugrožena, a mi tu ugroženost smatramo *njihovom*. Čija su prava koja ugrožene grupe danas štite ili brane? Sva prava mo-

empatiju. Tako potvrđujemo da nam nije stalo samo do odbrane *reda i poretka*, nego do ljudi koje razumemo i čiju patnju i sami osećamo.

Umesto toga, ono što mi sada radimo ili u čemu učestvujemo, jeste izdvajanje ugroženih grupa. Nedobronamerni će tom prilikom u njihovo naručje ubaciti breme problema, a dobronamerni neku vrstu opreme ili obuke za društveni aktivizam. Moramo razumeti da je i ovo drugo opasno. Prvo, ta borba nije *njihova* da bismo se mi iz nje izuzimali i drugo - time ćemo dodatno getoizirati i ugrožene i njihovu borbu za narušena prava. Lakoća odvajanja ugroženih iz celine društva je jedna od najvećih oholosti savremenog doba. Ovog doba koje odlikuje pseudo-humanost, a suštinski - *odsustvo međusobne podrške*.

tako borba ostaje izdvojena. Arogantno je misliti da je moguće jednako dobro videti i razumeti probleme koje ne osećaš na svojoj koži ali sam uveren da insistiranjem na solidarnosti (samo) među ženama sužavamo prostor za preko potrebno razumevanje, pa čak i za borbu. Jer mi smo *i oni i one* - usmereni jedni na druge, i odgovorni jedni za druge.

Na početku sam namerno rekao *izgradnju*, a ne *očuvanje* zajedničke vrednosti, jer po svemu sudeći, od onih vrednosti o kojima najčešće mislimo da su trajne, ni temelji neće opstati nakon kulturnog raspada kojem svedočimo. Stoga, *ako se plašimo mraka* - poslušajmo dobre žene sa interneta: *Neka gori sve!* ■

Žene u vremenu megakrize

Zorica Mršević

Pandemija i oružani sukob u Ukrajini pred čovečanstvo postavljaju nove izazove, a jedan od njih je moguće udaljavanje od sporazuma o pitanjima klimatskih promena i pretnje napuštanja onoga što je na pariškom, glazgovskom i petersburškom skupu teškom mukom dogovoreno. A klimatska kriza nije samo još jedna kriza. Ona se nadovezuje na sve druge kao megakriza i ubrzava širenje svih kriznih požara u svetu. "Zato svet jednostavno, u pogledu klimatskih promena ne može sebi da priušti dalje odlaganje i kompromise", rekla je nemačka ministarka inostranih poslova Analena Berбок ovog leta u Berlinu, na kraju Petersberškog dijaloga o klimi.

Sukob u Ukrajini snažno je uzdrmao temelj međunarodnog poretka i pokrenuo novu energetska i globalnu krizu, postavši realna pretnja obnavljanja starih sukoba, uključujući i one u pregovorima o klimi. Sada je za borbu protiv globalnog zagrevanja potreban novi međunarodni plan. Zbog toga je sada još važnije govoriti o miru i bezbednosti kao budućnosti naše planete.

Uzimajući u obzir opisane okolnosti, intenzivno se prisećamo tačnog i veoma savremenog upozorenja Simone de Bovoar: „Nikada ne zaboravite da je potrebna samo jedna politička, ekonomska ili verska kriza da dovede u pitanje prava žena. Ova prava se nikada ne mogu uzeti zdravo za gotovo. Morate biti na oprezu tokom celog života“.

Isto tako vreme je da se podsetimo i jedne važne godišnjice: 31. oktobra 2000. godine Savet bezbednosti UN doneo je Rezoluciju

1325. To je dokument koji predviđa da se, pored država kao tradicionalnih aktera, u mirovne procese i primenu mirovnih sporazuma uključi civilno društvo, a pre svega žene. Rezolucija poznata pod nazivom Žene, mir i bezbednost, rezultat je inicijative međunarodnog ženskog mirovnog pokreta. Žene sveta su tada uspešno ukazale da se novcem iz poreza koji plaćaju svi građani često finansiraju smrt i razara-

koji podrazumeva ulaganje značajnih sredstava u vojsku i policiju kao ključne učesnike, dok građani, posebno žene, ostaju manje-više nevidljivi.

Rezolucija je kroz donošenje dva nacionalna akciona plana imala znatan uticaj u Srbiji. Implementacija prvog NAP-a (2010-2015) predstavlja ispunjenje obaveza koje je Srbija preuzela kao

nja, da žene podnose najveći teret oružanih sukoba o kojima nisu mogle da odlučuju, kao i da su ratovi najveći uzročnici globalnog siromaštva.

Usvajanje rezolucije bilo je motivisano činjenicom da su civili, posebno žene i deca, tokom dvadesetog veka bili stalna meta ratnih sukoba, što se, kako vidimo, nastavlja i u ovom veku. Rezolucija ne samo da naglašava važnost ravnopravnog učešća žena i njihovog punog uključivanja u sve napore na održanju i promociji mira i bezbednosti, već ističe potrebu za većom ženskom ulogom u donošenju odluka koje se tiču sprečavanja i rešavanja konflikata.

Rezolucijom 1325 prvi put na tako visokom međunarodnom nivou afirmiše tzv. ljudsku dimenziju bezbednosti, kako bi se uticalo na promenu tradicionalnog koncepta bezbednosti

članica Ujedinjenih nacija. Jedno od njegovih institucionalnih dostignuća je i uvođenje rodno odgovornog budžetiranja. Takođe, njegovom primenom „uniformisane profesije“ su konačno postale karijerno dostupne i ženama jer su devojke počele da pohađaju vojne gimnazije i akademije. Drugim NAP-om (2017-2020) uticaj Rezolucije je proširen na ministarstva, četiri kancelarije, Bezbednosno-informativnu agenciju i Republički zavod za statistiku ali i jedinice lokalne samouprave. Fokus sprovođenja trećeg NAP-a, trebalo bi da bude na lokalnom nivou, kroz aspekte ljudske bezbednosti kao što su lična, prehrambena, zdravstvena, kulturna, politička, ekonomska, ekološka i bezbednost zajednice. ■

Ako su mogle one, možemo (li) i mi

Nada Bobičić

Okolo sto hiljada žena Jugoslavije bile su uključene u *Narodnooslobodilačku borbu* kao borkinje ili na radu u vojno-pozadinskim organima. Oko jedne petine njih dobilo je oficirske ili podoficirske činove, 3.344 dobilo je *Spomenicu iz 1941*, a 91 je proglašena za *Narodnu heroinu*. Pred kraj *Drugog svetskog rata* čak dva miliona žena Jugoslavije se na različite načine uključilo u borbu protiv fašizma. Ovoliko brojno učešće žena kao aktivnih sudionica rata činilo je *NOB* jednim od najnaprednijih pokreta ondašnje Evrope i sveta. Borba protiv fašizma tako je neodvojivo bila povezana sa ženskom emancipacijom, što je rezultiralo priznavanjem pune ravnopravnosti žena u svim oblastima državnog, privrednog i društveno-političkog života u članu 24 *Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ)* iz januara 1946. godine. Antifašisti-

čki front žena (AFŽ) nastavio je sa radom do 1953. aktivno doprinoseći obnovi porušene zemlje. Nakon ukidanja ove organizacije, rad su nastavile njegove naslednice – Savez ženskih društava Jugoslavije, a od 1961. Konferencija za društvenu aktivnost žena Jugoslavije.

MASOVNOST I REVOLUCIONARNI DOMETI: Kako su se borbe protiv okupatorskih i domaćih nacifašističkih snaga intenzivirale, to je sve veći broj žena pristupao *NOB*, i sve češće su izražavale nameru da osim pozadinskog rada u punom kapacitetu budu uključene u borbu. Tako je u jeku rata, od 6. do 8. decembra 1942. godine u Bosanskom Petrovcu osnovan Antifašistički front žena Jugoslavije. Cilj organizacije bio je da okupi žene, da ih organizuje i što bolje koordiniše u zajedničkoj borbi protiv fašizma. Značaj ravnopravnog učešća žena u referatu na *Prvoj zemaljskoj konferenciji AFŽ* Mitra Mitrović obrazlaže na sledeći način: „Tim svojim učešćem u borbi mi smo dale i jednu odliku više ovoj narodnoj borbi, koju ona mora da ima da bi bila opštenarodna. Kad nas žena ne bi bilo u toj borbi

OD TIH POBEDA MI SVETLIM SLOVIMA BELEŽIMO I TO DA JE ZADOBIJANJEM RAVNOPRAVNOSTI ŽENA IZVOJEVANA VEĆ SADA JEDNA OD VELIKIH POBEDA NAD FAŠIZMOM, JER JE ON LJUTI NEPRIJATELJ RAVNOPRAVNOSTI ŽENA

(MITRA MITROVIĆ,
7. DECEMBRA 1942,
BOSANSKI PETROVAC)

u takvom broju – onda borba ne bi bila u punom smislu opštenarodna“.

Zbog svoje masovnosti i revolucionarnih dometa trebalo bi da je rad AFŽ (pre)poznat kao možda i najvažnija tačka istorije ženske emancipacije na ovim prostorima, i da je deo opšteg znanja. Međutim, u trenutku kad neofašistički revizionizam teži da preuzme potpunu dominaciju, nasleđe *NOB* se briše ili zloupotrebljava. U takvom kontekstu, priča o hrabrim ženama Jugoslavije koje su se suprotstavile okupatoru i emancipovale se, ujedno pobeđujući fašizam, jednostavno se ne uklapa. U pasivizujuće, rodno diskriminatorne, konzervativne narative, koji bi trebalo da nas ubede u predrasudu kako oduvek živimo u „zaostalom, patrijarhalnom“ društvu, u kojem je ženi „tradicionalno“ mesto bilo u kući, i kako se ništa nikad ne menja nabolje, ne uklapa se istorijsko iskustvo oslobađanja žena i celokupnog društva od siromaštva i nasilja. U

Grupa omladinki u redovima NOVJ, na Dinari u julu 1943.

Foto: Wikipedia

Sreska konferencija
AFŽ u Ćukorovcu srez
Moravski, 8. maj 1944.

Foto: Wikipedia

tom ideološkom crnilu crvenom bojom odskače činjenica kako su naše prethodnice sa puškom u ruci, u prvim redovima, izborile svoju ravnopravnost. One nisu čekale da im oslobođenje dođe, niti su se priklonile desničarskim političkim opcijama koje im nisu imale ništa ponuditi osim porobljenosti u kući, u društvu, i na internacionalnom nivou, jer je fašizam nespojiv sa ravnopravnošću žena.

Kad čitamo o izazovima sa kojima su se suočavale – neprijateljskim ofanzivama, egzekucijama, interniranju u logore, suočavanju sa glađu, bolestima, ratnim strahotama svih vrsta – mora nas zadiviti upornost partizanki. Upornost su pokazale i nakon rata kad su ravnopravno učestvovalе u radnim akcijama i izgradnji društva iz ruševina. Priča o delovanju AFŽ navodi na pomisao da ako su u tako teškim uslovima rata i razaranja one mogle da se organizuju, možemo (li) i mi danas.

LEKCIJA AFŽ ZA DANAŠNJE POKRETE: Brisanje iz istorije s jedne, i mitologizacija, s druge strane, samo su dva lica istog novčića. Delovanje AFŽ, ma koliko bilo fascinantno, ne treba posmatrati kao daleki (pa time i nedostižni) ideal, već može poslužiti kao alat za učenje o tome kako omasoviti i razviti savremene pokrete protiv rodne opresije i klasne eksploatacije.

Neke od važnih lekcija AFŽ, koje su nam i danas relevantne, mogu se sažeti u nekoliko osnovnih tačaka. Prvo, za udruživanje je potrebno jasno postavljanje zajedničkog cilja, što je pre osam decenija bilo formulisano kroz borbu protiv fašizma, a potom i izgradnju socijalističkog sistema. Drugo, AFŽ nije nastao iz vakuuma, već je podstaknut predratnim radom angažovanih žena, koje su se katile u mnogobrojnim štrajkovima za radna, građanska prava, za mir. Te inicijative su okupljale impozantnu podršku i za današnje standarde, bilo je na desetine i stotine hiljada protestantkinja i potpisnica peticija. Dakle, kako bi se izgradio masovni pokret, potrebno je vreme i sa-

radnja sa drugim progresivnim pokretima. I u slučaju AFŽ, uz politički oslonac u KPJ.

Potom, za masovnost organizacije je važna saradnja žena iz različitih društvenih grupa. Tako su na primer mlađe pismene žene držale analfabetne tečajeve za starije. Žene sa sela, radnice, studentkinje zajedno su sarađivale kako u obezbeđivanju medicinske nege za ranjene, tako i na borbenim pozicijama. Insistiralo se na tome da različite grupacije žena budu ravnopravno zastupljene, što se ilustrativno očituje u sastavu prvoizabranog Glavnog odbora AFŽJ u koji je ušlo po nekoliko seljanki, radnica, domaćica i intelektualki iz raznih krajeva Jugoslavije. Žene različitih etničkih i nacionalnih identiteta su se međusobno pomagale, s jasnom političkom namerom da prevaziđu podele i traume izazvane ratnim zločinima ustaša, četnika i drugih nacifašističkih frakcija. I četvrto, organizacija je rasla organski od dole, uz postepeno osmišljavanje modela za

Baba Joka govori na skupu AFŽ u selu Korošči, maj 1944.

Foto: web.archive.org/web/20200128232347/http://znaci.net/

njenu bolju povezanost praćenu iz gradnjom čvršćih struktura.

KRVAVO STEĆENA PRAVA: Gotovo vizionarski Mitra Mitrović je rekla i ovo: „Zato, valja da budemo svesne i u ovom momentu jedne stvari: da nam niko nikad ne sme oduzeti ta naša krvavo stećena prava, stećena u jednoj nadćovećanski tešćokoj borbi, za koju su krv dali naši najmiliji drugovi i druga- rice. Mi te tekovine moramo ćvrsto drćzati, da nam ih niko ne prigrabi, niko od onih koji nas i danas odvraćaju od borbe protiv varvar- skog fašizma“.

U poslednjim decenijama mnoga od ovih prava su ugroćena, i radna i rodna i poliććicka, antifašistiććke vrednosti se relativizuju, izgubljeni su kvalitet i dostojanstvo ųivota. Ako u ovakvim uslovima doććekujemo osamdeset godina od osniva- nja AFų, pitanje koje nam se neminovno postavlja jeste – ųta ććemo u narednih dvadeset godina uććiniti da stogodišnji jubilej obele- ųimo u drušććtvu dostojnom nasleća organizacije kakva je bila Antifašis- tiććki front ųena Jugoslavije? ■

06.12.2022 | Bosanski Petrovac

Vreme je za žensku antifašističku internacionalu

**Tamara Srijemac
i Marija Srđić**

Šta smo započele, vi završite „AFŽ 1942 -...“, tom porukom dočekano je oko 100 delegatkinja u Bosanskom Petrovcu, u sali Centra za kulturu u kojoj je pre 80 godina osnovan Antifašistički front žena Jugoslavije (AFŽ).

Sakupile smo se ovde jer verujemo da su učesnice prve Konferencije AFŽ Jugoslavije sanjale, borile se i ginule za društvo kakvo je moguće sanjati i za kakvo se vredi boriti i danas na početku 21. veka. Za svet mira, za jednakost, za slobodu, za solidarnost, za osnovno blagostanje za sve ljude. Za društvo u kom će se čuti i jednako uvažavati i naši ženski, raznoliki glasovi - poručila je Sonja Lokar iz Slovenije, legenda borbe za ženska prava.

Inicijativu da se baš na ovom slavnom mestu obeleži godišnjica osnivanja AFŽ pokrenula je *Ženska*

platforma za razvoj Srbije u saradnji sa feminističkim kolektivima sa prostora nekašnje zajedničke države, a ideju je podržala Fondacija Friedrich Ebert (regionalna kancelarija u Sarajevu i kancelarija u Beogradu).

U punoj sali u kojoj su se pre 80 godina sabrale naše prethodnice i osnovale Antifašistički front žena sada su bile

aktivistkinje, političarke, akademske građanke, novinarki, umetnice, radnice, potomkinje partizanki i AFŽ-ovki, građanke i građani Bosanskog Petrovca. Okupili smo se da odamo počast prethodnicama koje su za nas izborile slobodu, jednakost pred zakonom, pravo glasa, odvajanje crkve od države, pravo na školovanje u svim profesijama, pravo na jednako plaćeni rad, na slobodu rađanja, na zaštićeno materinstvo i dostojanstvenu starost.

Čule su se važne činjenice: više od 100.000 žena je učestvovalo u oružanim sukobima, u redovima Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Svaka četvrta je poginula, a njih 40 hiljada je ranjeno. *Partizansku spomenicu 1941.* dobilo je njih 3.344, a *Ordenom narodnog heroja* odlikovana je 91 žena. Kao žrtve fašističkog terora palo je 620 hiljana žena, što je više od trećine ukupnih gubitaka koje je Jugoslavija imala tokom rata.

- Žene su na sebe preuzimale i veliki deo organizacionog i reproduktivnog rada. Ženski društveni i reproduktivni rad bio je kičma NOB, bez koje pobjeda nad fašizmom ne bi bila moguća. To je neopisivo ignorisana istorijska činjenica koju nedovoljno ističemo - podsetila je profesorka filozofije iz Zagreba Ankica Čakardić i dodala da smo se po pitanju nekih krvavo stečenih prava, danas, osamdeset godina kasnije, vratili korak unazad. - Fašizam nije tema prošlosti, on je permanentna pretnja koja uvek traži način da dođe do svog punog izraza. Njegova srž ne stari, ali s vremena na vreme, u zavisnosti od ekonomskih i socijalnih kriza, fašizam traži novi oblik artikulacije. Tako je radikalna desnica danas iskočila iz istorije i prigrllila svoje savremene političke saveznike. Fašizam je ultimativni proizvod kapitalizma - rekla je Čakardić.

Nađa Bobičić iz *Centra za ženske studije i Fakulteta političkih nauka* u Beogradu podsetila je na to da je pre 80 godina organizacija nastala hijerarhijski od dole, uz postepeno osmišljavanje modela za njenu bolju povezanost izgradnjom čvršćih struktura. U AFŽ su se organizovale žene različitih nacionalnih, etičkih i religijskih identiteta i one su se tada pomagale sa jasnom političkom namerom da prevaziđu podele i traume izazvane ratnim zločinima. - U poslednjim decenijama mnoga od ovih prava su ugrožena - i radna, i rodna, i politička. Antifašističke vrednosti se relativizuju, izgubljeni su kvalitet i dostojanstvo života. Ako u ovakvim okolnostima dočekujemo 80 godina od AFŽ, šta ćemo uraditi u narednih 20 godina kako bismo stogodišnji jubilej obeležili u društvu doslednom nasleđa kakvo je bilo AFŽ? - zapitala je ona.

Svoje viđenje i odgovor ponudila je Sonja Lokar podsećajući na to da se stečena prava žene mogu potvrđivati i braniti samo zajednički platformama, radom koje će prekoračivati sve državne granice i samo na taj način se može sprečiti da nam se desi ono što se desilo ženama u Iraku, Iranu, Avganistanu i mnogim drugim delovima

sveta. - Naše prethodnice pre 80 godina našle su put da im se suprotstave da iz njega izađu na puteve jednakosti, bratstva i jedinstva, savezništva, na puteve slobode. Fašizam dlaku menja, ali ćud nikako. On živi ispod žita u društvima gde vlada profit. Kad profita nema izlazi na videlo kao neman sa gvozdanim zubima. Neman sa gvozdanim zubima već je tu, među nama, ali mi učimo od svojih baka i od majki i delegatkinja kakve su bile na prvoj konferenciji AFŽ. Ne plašimo se jer znamo od najboljih da je drugačiji svet moguć, da ćemo ga zajedno znati izgraditi - objasnila je Lokar.

- Treba nam ženska antifašistička internacionala, preko ograda naših država i regionalnih granica - poručila je na kraju izlaganja na svečanoj Akademiji profesorka filozofije iz Zagreba Ankica Čakardić.

U umetničkom delu program učestvovao je ženski hor *Lira* iz Banjaluke koji je izvođenjem partizanskih i radničkih pesama podigao salu na noge i izazvao talas pozitivnih emocija, a pozorišna trupa iz Crne Gore izvela je multimedijalni predstavu *Po-*

litička istorija žena Crne Gore, nastalu povodom obeležavanja 70 godina ženskog prava glasa, po tekstu Nataše Nelević, u režiji Marije Perović. Mlade glumice Marija Đurić, Jelena Đukić i Milica Šćepanović izvanredno su dočarale duh i snagu, ali i uspone, dileme i padove borkinja za ženska prava sa naših prostora. Program svečane akademije je vodila glumica beogradskog DAH teatra Ivana Milenović Popović.

U prostoru *Centra za kulturu Bosanski Petrovac* udruženje *Crvena* iz Sarajeva priredilo je izložbu *Šta smo započele, vi završite...* sa namerom da podsete na pokret koji se u najtežim istorijskim okolnostima za ljude ovih prostora borio za sestrinstvo i bratstvo u zajedničkom poduhvatu pokretanom smelom vizijom besklasnog društva u kojem su dokinuti i odnosi dominacije ljudi jednih nad drugim i muškaraca i institucija nad ženama. Aktivistkinje *Crvene* poručile su da „osamdeset godina kasnije, kad je AFŽ, zajedno sa Jugoslavijom istorijska krhotina, tamo gde je sve počelo, ponovo uprizorujemo početak, ponovo uprizorujemo front, ponovo žene u njegovim redovima. Ove krhotine sastavljene s puno ljubavi, ženskim rukama, danas mogu poslužiti kao inspiracija i zamah mladim ženama sadašnjosti i budućnosti u njihovim borbama za bolji drugačiji svet, za mogućnost takvog sveta“.

Bilo je to veće ponosa i novog ženskog poleta. U sali je snažno odjeknulo *Smrt fašizmu - sloboda ženama!*

06.12.2022 | Bosanski Petrovac

II

Zakoni, standardi i stvarnost

Ustav i rodna ravnopravnost

Marijana Pajvančić

Polazeći od prava građana i građanki da aktivno i neposredno učestvuju u dijalogu o ustavnom identitetu zajednice, *Ženska platforma* za razvoj Srbije od 2017. daje svoj doprinos dijalogu o promenama *Ustava* Srbije i posvećuje posebnu pažnju pitanju konstitucionalizacije rodne ravnopravnosti.

Nakon što smo naše stavove iznele u dokumentu *Budući ustav Srbije u kontekstu Ženske platforme za razvoj Srbije*, a u junu 2021. organizovale debatu na temu *Ustavne promene - urođjavanje ili odbrana?* pozabavile smo se i odnosom prema rodnoj ravnopravnosti u ustavnoj tradiciji Srbije, od prvog ustava iz 1835, do aktuelnog, iz 2006. godine.

Pogled unazad na razvoj ustavnosti u Srbiji omogućuje da se u kontekstu društvenih prilika u konkretnom vremenu prate promene u urođjavanju ustava Srbije. Studija *Rodna ravnopravnost u Ustavima Srbije* (<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/18382.pdf>) je svedočanstvo o dugom i trnovitom putu kojim se išlo u procesu konstitucionalizacije rodne ravnopravnosti i postepenom osvajanju slobode za sve građane i građanke. Razvoj ustavnosti u Srbiji pokazuje da se proces konstitucionalizacije rodne ravnopravnosti odvijao u više etapa koje odlikuju neke zajedničke karakteristike.

U kontekstu liberalnog konstitucionalizma, koji odlikuje evropsku ustavnost XIX veka, pa i ustavni razvoj Srbije, garancije ljudskih prava uključuju osnovna lična prava, a potom i neka od političkih

prava koja se načelno garantuju svima. Pravo na ravnopravnost se izričito ne garantuje, a rodna dimenzija ljudskih prava izostaje. Ustavi tog vremena regulišu status žena u odredbama o postupnom nasleđivanju kruna u kome je položaj žene redukovan na njenu reproduktivnu ulogu i rodbinsku vezu (majka, supruga, udovica, sestra) sa muškarcem koji nasleđuje krunu.

Pravac u kome se potom odvija konstitucionalizacija rodne ravnopravnosti trasira socijalna pravda kao temeljni princip koji uz vladavine prava karakteriše liberalno-demokratsku ustavnost s

pravo na ravnopravnost i sloboda odlučivanja o rađanju.

Pokušaj da se identifikuju neke zajedničke opšte karakteristike koje odlikuju konstitucionalizaciju rodne ravnopravnosti u ustavima zemalja tranzicije s kraja XX i početka XXI veka nailazi na teškoće, jer komparativnu ustavnost kao i ustavnost u Srbiji odlikuju protivrečne tendencije koje se reflektuju i na konstitucionalizaciju rodne ravnopravnosti. Ove protivrečne procese karakteriše s jedne strane restrikcija posebno

Žene Jugoslavije prvi put glasaju

početka XX veka. I u tom razdoblju ustavnost Srbije je deo evropske ustavne tradicije u konceptualnom smislu i u garantovanju radnih i socijalnih minimuma socijalne sigurnosti i zaštite reproduktivne uloge žena.

Pomak u konstitucionalizaciji rodne ravnopravnosti u drugoj polovini XX veka rezultat je uticaja ustavnosti socijalističkih zemalja kojoj u tom vremenu pripada i Srbija. Period socijalističke ustavnosti karakterišu jemstva osnovnih ličnih prava, kvalitativno proširivanje sadržaja i obima radnih i socijalnih prava kao i socijalne zaštite u skladu sa principom socijalne pravde. Po prvi put garantuju se i politička prava, posebno pravo glasa i pravo žena da učestvuju u odlučivanju o javnim poslovima,

socijalno-ekonomskih prava, ali i princip socijalne pravde i socijalno odgovorna država koja vodi politiku jednakih mogućnosti i preduzima posebne mere usmerene na otklanjanje rodno zasnovane diskriminacije i postizanja rodne ravnopravnosti, s druge strane.

Koraci u pravcu stvaranja ustavnih pretpostavki za otklanjanje rodnih nejednakosti i prevazilaženje rodno zasnovane diskriminacije ukazuju na napredak, ali ne i da je cilj ostvaren, a ravnopravnost žena i muškaraca i praktično postignuta. Još puno toga je pred svima nama. Ustavne promene koje predstoje dobra su nova prilika da se ostvari željeni napredak. ■

Jeftina karta za iskupljenje

Sofija Mandić

U novembru 2020. ministarka za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog Gordana Čomić najavila je „da će do prolećnog zasedanja biti spreman *Zakon o istopolnim partnerstvima*“. Ambiciozna najava je trebalo da nas uveri u odlučnost nove ministarke i spremnost da ulaskom u Vladu uradi nešto dobro i za druge, a ne samo za sebe. Čomić je zatim pojasnila da ovaj zakon treba da omogući da registrovani partneri istog pola uživaju prava iz penzijskog, zdravstvenog i socijalnog osiguranja, „kao i oni u bračnoj zajednici“.

Prolećno zasedanje je počelo, a zakon je daleko od spremnog. Objavljene su tek *Polazne osnove* za njegovo usvajanje. Dalji put akta - od nacрта, preko predloga, a zatim i usvajanja u Narodnoj skupštini, biće dug. Imajući u vidu ciljeve usvajanja zakona, kao i zabranu diskriminacije na osnovu pola odavno propisane *Ustavom* - postavlja se pitanje zbog čega je za uređivanje odnosa istopolnih partnera bilo potrebno usvajanje posebnog zakona? Sklapanja braka partnera različitog pola, uslovi i smetnje za sklapanje, ništavost, rušljivost, postupak registrovanja, imovinski odnosi partnera, obaveze izdržavanja, zaštita od nasilja i mnoga druga pitanja čije uređivanje predlažu *Polazne osnove* već su regulisani *Porodičnim zakonom*. Mnoge odredbe *Polaznih osnova* su prepisane iz

Porodičnog zakona i upućuju na njegovu shodnu primenu.

U ozbiljnijoj zemlji, *Porodični zakon* bi bio izmenjen tako da omogući registraciju istopolne zajednice, kao i život u istopolnoj zajednici koja nije registrovana. Ove zajednice bi tako bile zajednice u *ogledalu* braka i vanbračne zajednice. I to tamo gde im je i mesto: u zakonu koji reguliše porodične odnose. Time bi prestala potreba da se

novi zakon mesecima piše, da se o njemu raspravlja i konsultuje, podiže medijska temperatura, a ministarka sebe predstavlja kao pionirku „nikada urađenog posla“.

Registrovana i neregistrovana zajednica partnera su odavno uređene i potrebno je uraditi nešto vrlo jednostavno: otkloniti diskriminaciju partnera zasnovanu na polu, koja je odavno zabranjena *Ustavom*. Čemu onda pompa koju posmatramo mesecima?

Čini se da je omogućavanje dostojanstvenog i ravnopravnog života istopolnim partnerima u drugom planu. Važnije je stvoriti utisak da je Srbiji stalo do ljudskih prava. Javne vlasti, uključujući i ministarstva i Vladu, povredi prava građana posvećuju se svakodnevno i sistematski, te je za ovakvo postupanje potrebna jeftina karta za iskupljenje. Da je *rangiranje* jedan od najvažnijih ciljeva Srbije, nedavno je potvrdila i Čomić koja smatra da novi zakon „dugujemo Srbiji koja se na ovaj način penje na lestevici društava koja poštuju ljudska prava i biće, verovatno, 49. ili 50. zemlja na planeti koja će ovakav zakon usvojiti“.

Ako je nešto gore od diskriminacije istopolnih partnera, to je instrumentalizacija njihovih problema u svrhe političkog marketinga. Neophodno je da pognute glave otklonimo nepravdu koja je učinjena. To bi trebalo učiniti skromno, dosledno i praktično, izmenama postojećih zakona. Bez izigravanja onog što nismo i što skoro nećemo biti - šampioni ljudskih prava. ■

Do koga stiže budžetski novac u vreme krize

Višnja Baćanović

Pregled rebalansa budžeta u toku 2020. pokazao je, kao i uvek kad se radi o finansijama, šta su stvarni prioriteti i u šta se ulaže javni novac, koji se problemi rešavaju, a koji ostaju nevidljivi.

Kako bi se odgovorilo na teškoće i potrebe usled epidemije, u toku 2020. doneta su dva rebalansa budžeta – jedan u aprilu, a jedan u novembru. Ovim je rebalansima najviše povećan budžet Ministarstva privrede, za gotovo 700 odsto u odnosu na prethodno planirani. Taj je novac usmeren na isplatu minimalnih zarada, nadoknadu odloženog plaćanja poreza i doprinosa i druge mere za podršku privredi, pre svega malim i mikro preduzećima, odnosno preduzetnicima. Značajan deo otišao je i na takozvani *helikopter novac* – 100 evra za svakog punoletnog građanina, što je imalo za cilj, kako je objašnjeno, *podsticanje potrošnje*. Taj je novac sigurno mnogo značio nezaposlenima, onima koji su ostali bez mogućnosti za neformalan rad ili i inače imaju mala primanja.

Većina ovih mera finansirana je kroz novo zaduživanje države, a manje kroz preraspodele budžeta. Tako je budžet Ministarstva za zaštitu životne sredine smanjen za 25,5 odsto u odnosu na planirano, iako je, sudeći po pokazateljima, stanje životne sredine i rizici kojima je izložena – prioritet. Povećan je budžet Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture za više od 40 odsto i to najvećim delom za subvencije drumskom, ali i avio saobraćaju.

U izveštaju *Fiskalnog saveta* o rebalansima, navodi se i finansira-

nje aerodroma u Trebinju, što je investicija koja je u vreme epidemije, a i inače, zahtevala mnogo više rasprave i transparentnosti. Istovremeno, očuvano je i čak povećano finansiranje odbrane, uključujući i nabavku naoružanja, što je i po oceni *Fiskalnog saveta* neopravdano u vreme velike zdravstvene krize.

Budžet Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu je smanjen za skoro 15 odsto, a u tome i budžetski fond za nacionalne manjine. Budžet ministarstva nadležnog za socijalne usluge je smanjen, a finansiranje

grupe, kao i da socijalne usluge nisu bile dostupne ili su bile dostupne u smanjenom obimu. Planiranje odgovora na kovid krizu nije u potrebnoj meri uključilo organizacije civilnog društva, a mere za podršku privredi za preduzetnice jesu bile važne, ali i dalje nedovoljne i bez strateškog cilja ka maksimiziranju benefita u okviru raspoloživih sredstava.

Odgovor države je, kad se posmatra budžet i informacije dostupne u javnosti, bio usmeren pre svega na *muške* sektore: plaćeni

besplatne pravne pomoći iz budžeta Ministarstva pravde potpuno ukinuto.

Analiza (*Rodna analiza uticaja odgovora na kovid 19 u Republici Srbiji, Ženske platforme za razvoj Srbije*) dostupna je na <https://www.osce.org/sr/mission-to-serbia/459391>. *Rodna analiza budžetiranja odgovora na kovid-19* koju je sprovedla *Kuća rodnih znanja i politika* dostupna je na <https://genderhub.org.rs/rodna-analiza-budzetiranja-odgovora-na-covid-19> koju je u sprovedla *Ženska platforma za razvoj Srbije*, uz podršku *Misije OSCE* u Srbiji, dokumentovala je specifične izazove sa kojima su se součavale žene i osetljive

rad, odbranu, saobraćaj, a u manjoj meri na *ženske* sektore i potrebe: socijalne usluge, neplaćeni rad, javni prevoz, zaštitu od nasilja. Uprkos velikom znanju koje je bilo dostupno, uticaj ženskih organizacija i postojećih tela za rodnu ravnopravnost nije ostvaren. To nam govori da je potrebno jačati njihov uticaj kako bi se javne politike i raspodela zajedničkog novca usmerili i na potrebe žena i transformaciju postojećih obrazaca. Za to je kriza bila dobra prilika – očigledno neiskorišćena. ■

Zakon o rodnoj ravnopravnosti – korak ka boljem društvu?

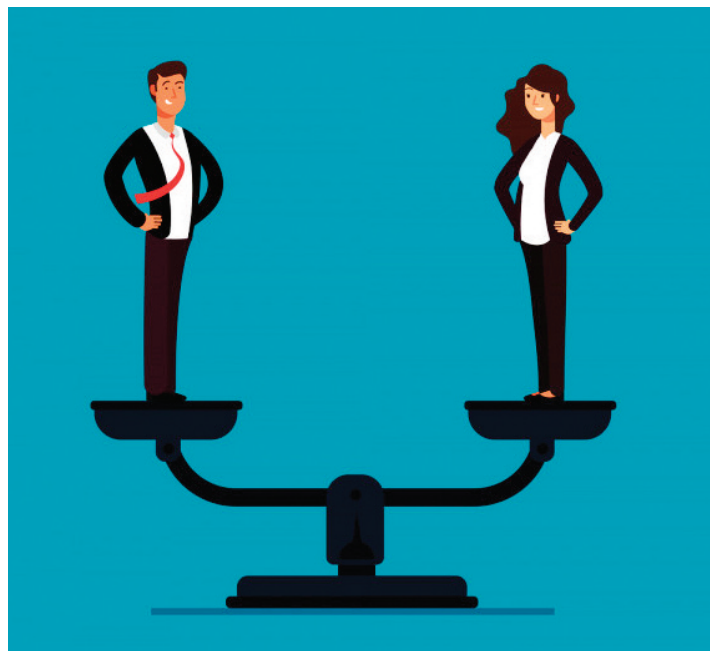
Nevena Petrušić

Da li ste znali da rodni jaz na globalnom nivou iznosi 31,4 odsto, za koliko žene zaostaju za muškarcima u pristupu pravima, odlučivanju, resursima i beneficijama? Prema najnovijim prognozama *Svetskog ekonomskog foruma*, ako se postojeći tempo napretka u ostvarivanju rodne ravnopravnosti ne ubrza, žene će se izjednačiti sa muškarcima u pristupu pravima za 99,5 godina, a u domenu učešća žena na tržištu rada i zaposlenosti biće potrebno 257 godina za eliminisanje rodnog jaza. U Srbiji, uprkos pozitivnim pomacima, rodne nejednakosti su i dalje prisutne, a njihovi koreni sežu duboko u društvenu strukturu i kulturnu vrednosnu matricu.

U maju 2021. usvojen je *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, kojim je uspostavljen novi normativni i institucionalni okvir politike rodne ravnopravnosti. Smisao ovog zakona nije u tome da samo proklamuje načelo rodne ravnopravnosti, već da propisivanjem striktnih zakonskih obaveza obezbedi da rodna ravnopravnost bude princip na kome se zasnivaju javne politike na svim nivoima i u svim oblastima političkog, ekonomskog, društvenog i kulturnog života. Takav pristup izraz je razumevanja da održivi društveni razvoj nije moguć bez stvaranja jednakih mogućnosti u pristupu pravima i resursima zajednice za

žene i muškarce, devojčice i dečake i osobe drugačijih rodnih identiteta.

Dva su ključna mehanizma na kojima počiva novouspostavljeni zakonski sistem: posebne mere usmerene na izjednačavanje mogućnosti žena i muškaraca i uvođenje perspektive rodne ravnopravnosti u sve javne politike svih javnih politika u svim oblastima društvenog i privatnog života, uključujući i one koje su na prvi pogled rodno neutralne, kao što su na primer energetika, informaciono-komunikativne tehnologije i zaštita životne sredine.

Osnivanje institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost više nije stvar dobre volje, već striktna zakonska obaveza za čije su neispunjenje propisane sankcije. Zakon donosi niz novih rešenja u pogledu obaveze vođenja rodne statistike uključujući i prikupljanje podataka o neplaćenom kućnom radu. Po prvi put se kao osnov zdravstvenog osiguranja priznaje neplaćeni kućni rad i neplaćeni rad na poljoprivrednom imanju, koji uglavnom obavljaju žene. Zakonom su utvrđene striktno zakonske obaveze organa javne vlasti, kao i politi-

čkih stranaka, sindikalnih organizacija i udruženja. Obaveze imaju i svi poslodavci u javnom i privatnom sektoru, kako na planu sprečavanja svakog vida rodne diskriminacije, uključujući i seksualno uznemiravanje, već i niz obaveza u pogledu ostvarivanja rodne ravnopravnosti u domenu zapošljavanja, uslova rada, napredovanja i isplate zarade. Čitav odeljak zakona posvećen je sprečavanju i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja.

Nesumnjivo je da *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, onako kako je projektovan, predstavlja moćnu polugu sistema. Dugoročno posmatrano, njegova dosledna primena mogla bi nove generacije mladih ljudi osloboditi bremena partijarhata i otvoriti im perspektivu novog rodnog partnerstva zasnovanog na pravednom odnosu polova. Da li će se to dogoditi, zavisice od sadašnjih i budućih primenjivača zakona. A da bi se zakon primenjivao, neophodno je uskladiti sektorske zakone, usvojiti podzakonske akte, formirati institucionalne mehanizme, nadzirati primenu i, što je posebno važno, raditi na unapređivanju kompetencija svih koji rade na ispunjavanju zakonskih obaveza.

I na kraju, svi moramo znati da put do rodno ravnopravnog društva nije vožnja širokom autostradom, već da je pred nama vožnja planinskim putem punim brdskih prepreka i kaskada, uz mnogo zastajkivanja, vraćanje unazad i strpljivog pripremanja za sledeće deonice. ■

Planovi na sezonskoj rasprodaji

Nevena Petrušić

Prošlo je više od godinu dana otkad je stupio na snagu *Zakon o rodnoj ravnopravnosti* donet sa ciljem da otkloni rodne nejednakosti, spreči njihovo obnavljanje i dugoročno utiče na transformaciju rodnih odnosa koja rodnu ravnopravnost čine stabilnom i održivom. Zamisao je da se deluje *odozgo* i *odozdo* i pri tome osigura dobra koordinacija i efikasan nadzor nad sprovođenjem zakona. Za stvarnu transformaciju rodnih odnosa poseban značaj imaju novi instrumenti za delovanje *odozdo*. Jedan od takvih je godišnji plan/program posebnih mera za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, čije je usvajanje dužnost organa javne vlasti na svim nivoima i poslodavaca u privatnom i javnom sektoru.

Zašto je ovaj instrument važan? Zato što njegova primena obavezuje najširi krug subjekata, i to upravo one od kojih direktno zavisi ravnopravnost žena i muškaraca u oblasti rada, bezbedno radno okruženje u kojem se ne toleriše rodno zasnovano nasilje i uznemiravanje i uvažavaju njihovi različiti interesi, potrebe i prioriteta. Ako bi se odistinski primenili, za nekoliko godina beležili bismo prve efekte transformacije odnosa unutar organizacija.

Od čega zavisi da li će donošenje posebnih mera za ostvarivanje rodne ravnopravnosti ostvariti svoj cilj i svrhu? Pre svega, od toga da li će se njihovo donošenje shvatiti kao prilika za razvoj organizacije ili kao tehničko pitanje i puka formalnost koju treba ispuniti. Oni koji donošenje posebnih mera budu shvatili

kao tehničko pitanje, tražiće i tehnička rešenja. A jedno od takvih jeste poveravanje tog složenog posla nekom drugom. Javna nabavka male vrednosti i problem je rešen! Neke agencije i advokati već spremno nude svoje usluge, mada nemaju ni elementarna znanja iz oblasti rodne ravnopravnosti. Ništa manje štetni nisu ni *oktroisani* planovi mera, koje *odokativno* donosi menadžment, tek da se formalno ispuni zakonska dužnost. Osvanu jednog dana na sajtu, a da niko nije znao da se pripre-

poslenima mogućnost da interaktivno učestvuju, steknu uvid u manifestacije rodne diskriminacije i seksizma, suoče se sa rodnim pristrasnostima i barijerama i zajedno promišljaju o mogućim rešenjima, što povećava motivaciju, smanjuje otpore i stvara dobar ambijent za sprovođenje mera. Konačno, potrebna je spremnost i visok nivo stručnosti onih koji rukovode procesom, a ako one nedostaju, korisno je obezbediti spoljnu stručnu podršku.

Foto: Stanislav Miličević

maju. Ukoliko ovakav krajnje neodgovoran pristup bude uzeo maha, na delu će biti kvazi-urodnjavanje, koje može obesmisлити jedan važan instrument za rodnu transformaciju. Srećom, ima i primera dobre prakse, kakav je *Plan Univerziteta* u Novom Sadu za postizanje rodne ravnopravnosti 2022-24, što ne iznenađuje, budući da je to jedini univerzitet u Srbiji na kojem realizuju doktorske interdisciplinarnе rodne studije.

Šta su preduslovi da posebne mere za ostvarivanje rodne ravnopravnosti ostvare svoj cilj? Ključni preduslov jeste razumevanje da je rodna ravnopravnost u okviru organizacije u interesu same organizacije i svih koji u njoj rade. Drugi važan faktor jeste kvalitet samog procesa koji prethodi donošenju mera. On pruža za-

Svedoci smo, međutim, da je antirodni diskurs sve jači i da su procesi retraditionalizacije i repatrijarhalizacije u punom zamahu. U takvoj atmosferi sprovođenje zakona nailazi na ozbiljne prepreke i izazove. Zato od budućeg resornog ministarstva očekujemo da odlučno i u punom kapacitetu, koristeći sva svoja ovlašćenja, proaktivno deluje na suzbijanju antirodnoг diskursa i obezbedi kvalitetnu stručnu podršku za sprovođenje zakona svima kojima je ona potrebna. Bez takvog delovanja, zakonski mehanizmi za rodnu ravnopravnost ostaće mrtvo slovo na papiru, što je siguran put ka produbljivanju nejednakosti i civilizacijskoj i kulturnoj regresiji. ■

Glas za mame preduzetnice

**Miljana Stojić
Stojanovska**

Kada sam na nekom skupu upitala jednu našu uspešnu preduzeticu: „Kako ste uskladili Vaš preduzetnički angažman sa odlukom da postanete mama“, odgovorila je: „To sam uradila pre mog iskoraka u preduzetništvo... inače ne bih imala ni za 'leba ni za decu.“

Već više od decenije Unija poslodavaca Vojvodine i druge organizacije koje se bave položajem žena u preduzetništvu ukazuju na potrebu izmene propisa koji preduzetnice stavlja u neravnotežan položaj u odnosu na druge majke, kako u pogledu naknade zarade za vreme porodiljskog odsustva tako i tokom odsustva radi nege deteta i za vreme trudnoće.

Nažalost, ni izmenama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom ovoj grupi majki se nije izašlo u susret. Zakon, i pored uvedenih izmena i dopuna, kao i drugi propisi (Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje i Zakon o zdravstvenom osiguranju) koji dovode majke preduzetnice u neravnotežan položaj u odnosu na zaposlene majke i dalje krše Konvenciju o zaštiti materinstva i predstavljaju jedan vid diskriminacije.

Ukratko, preduzeticu, kada odluči da postane majka, nailazi na mnoge probleme koji su posledica primene pomenutih zakona. Njena prava su manja ili ih nažalost

uopšte i nema, u odnosu na druge zaposlene majke:

- Trudnica preduzeticu za vreme privremene sprečenosti za rad usled bolesti ili komplikacija u vezi sa trudnoćom, ukoliko se odluči za nastavak poslovanja svoje preduzetničke agencije/radnje, dobiće samo 50 odsto naknade od države za *trudničko* bolovanje;

- Ostale naknade po osnovu rođenja i nege deteta (za preduzetnice koje nisu u statusu zaposlenog lica u svojoj radnji/agenciji) i posebne nege

protom neće teći staž tokom porodiljskog bolovanja;

- Za rođeno treće i svako naredno dete ona nema pravo na odsustvo u trajanju od dve godine kao druge zaposlene žene, već samo godinu dana;

- Preduzeticu koja nije zasnivala radni odnos u svojoj preduzetničkoj radnji ne može da prenese na partnera pravo odsustva sa rada radi nege deteta, kao što to može zaposlena žena.

Ako nam je stalo, a na sva zvona tvrdimo da jeste, do svakog novorođenog deteta, onda je jasno šta treba učiniti. Ako podstičemo i roditeljstvo i žensko preduzetništvo - moramo se postarati da ženama koje se osmele da se upuste u preduzetničke vode ne otežavamo nijedan aspekt života. Naravno, naročito ne period trudnoće i materinstvo.

Rešavanje ovog pitanja nije samo stvar izmene jednog ili više zakona već je potreban sveobuhvatni, širi pristup do postizanja cilja: ravnopravnost majki preduzetnica sa ostalim zaposlenim majkama.

Naši zahtevi mogu se tumačiti kao mere nediskriminatorne politike u oblasti zaštite trudnica i porodilja ali i kao pronatalitetne mere. Zato je važno da se o ovoj temi raspravlja i na pokrajinskom i Socijalno-ekonomskom savetu Republike Srbije kao i da šira javnost podrži inicijativu za ravnopravan položaj onih mama koje stvaraju novu vrednost, zapošljavaju i pune budžet Republike Srbije. ■

deteta se obračunavaju tako što se njena bruto osnovica zarade ostvarene u prethodnih 18 meseci deli sa 1,5 (ako je zarađivala 60.000 dinara, sada će biti kažnjena sa umanjnjem od 20.000 dinara);

- Takođe, država joj neće uplatiti doprinose u toku porodiljskog i odsustva sa rada radi nege deteta. To znači da preduzetnice od već umanjene sume, veći deo moraju same da uplaćuju na račun doprinosa ili im u su-

Kapilarna kontrola nad društvom

Marija Babović

Sociološka istraživanja nam kažu da na ovim prostorima nikad nije uspostavljena jaka, moderna država, ona univerzalistička koja služi svim građanima. Uvek su je na ovaj ili onaj način, u manjoj ili većoj meri, uzurpirale partije na vlasti. Mada, istini za volju, malo koja kao ova sadašnja.

Danas je to država koju je pokorila vladajuća partija. Deaktiviranje *Republičke izborne komisije* u izbornoj večeri je to odlično pokazalo. Ovo je država koja počiva na *sistemu lojalnosti* (partijskih članova, funkcionera, direktora i zaposlenih javnih preduzeća, preduzetnika i vlasnika privatnog kapitala, poslušnih organizacija civilnog društva, javnih ličnosti i građana/ki) a ne *za sluga*. Lojalnost se obezbeđuje kombinacijom kontrole i kupovine.

Klijentelizam, korupcija i partijska patronaža su tri mehanizma preko kojih se održava vlast crpeći resurse države, ekonomskih aktera i građana/ki. Kontrola je uspostavljena nad državnim institucijama, nad javnim preduzećima (u kojima partijski direktorski kadar sredstva dobijena iz budžeta preusmeri u partijske donacije), nad privatnim biznisima (čiji opstanak zavisi od doprinosa Partiji), nad zapošljavanjem (kome Partija nađe posao mora da plaća partijski porez ili obezbedi dobrovoljni rad za Partiju), nad medijima (koji seju kulturu mržnje, konflikta, agresije, konkurencije, trača, omalovažavanja i obmanjuju o uspesima vlasti), nad civilnim društvom (ono autonomno je isključeno iz osmišljavanja politika, a kvazi-nevladine

organizacije predstavljaju još jedan kanal za odlivanje novca prema Partiji i pojedincima). Kontrola je uspostavljena nad razvojem Srbije - bez da građane/ke iko pita, odlučeno je da model razvoja bude politički kapitalizam zavisn od stranih investicija. Takav model dopušta veće odlivanje resursa prema uskim krugovima nego onaj endogeni razvoj zasnovan na lokalnim resursima, poput ruralnog ekološkog razvoja sa kratkim lancima snabdevanja iz kojih se teško mogu crpsti neformalni porezi ili reketi.

Foto: FoNet / Nenad Dordević

Šta je onda tu novo? Iskustvo kontrolorke na jednoj beogradskoj opštini za mene je bilo bolno. Izenadio me je stepen *kapilarne kontrole* nad društvom i građanima/kama. Vladajuća Partija imala je više od deset kontrolora/ki, koji su operisali kao uhodan tim koji poznaje celo naselje, zgradu po zgradu. Znaju ko je glasao, a ko nije. Znaju ko je uzeo *Vučićev paket* (koji je, uzgred, sa držao i *Vučićevo vino*), a nije izašao na glasanje. Oni kontrolišu glasače i kontrolore opozicionih partija ali i svoje

kontrolore, jer u tom sistemu nikad ne možeš biti siguran ko je dovoljno lojalan, a ko glumi lojalnost.

Kako onda u takvom sistemu izborima doći do demokratije i države blagostanja? Odgovor je - isto tako, *oduzimanjem kontrole odozdo na gore*, od zgrade, od mesne zajednice, od opštine, od grada, od sela pa sve do vrha. Ta strategija *odozdo*, od lokalnih pitanja, osvajanja neposrednog društvenog prostora, razlog je uspeha koalicije MORAMO. Bez recikliranih političara, bez starih

ideologija upakovanih u nove partije i lidere, što je svojstveno partijama na desnom spektru.

Nema mesta za umor, razočarenje, jer nam niko neće doneti demokratiju i državu blagostanja na tanjiru. To mi, građani/ke, moramo sami sebi izboriti. Zato, u akciju do lokalnih izbora za dve godine. Kombinacijom delovanja - kroz institucije, ali i sa ulice, onda kada institucije ostanu zatvorene za volju građana/ki. ■

Da više ne bude „ćuti i trpi“

Tatjana Vešović

Našu javnost poslednjih meseci uzdrmala su svedočanstva žena o teškim iskustvima iz porodilišta i bolnica. Saznali smo da bi mnoge majke najradije zaboravile svoj porođaj, jer su pre, u toku ili posle njega doživele neprijatnosti i različite oblike nasilja od osoblja u porodilištima – uvrede, vikanje, ponižavajući tretman, zanemarivanja.

S druge strane, otvaranje ove važne teme u javnosti omogućilo je da saznamo da žene slabo poznaju svoja prava, da se patrijarhalna mantra o porođaju poznata kao *ćuti i trpi* prenosi s jedne na drugu generaciju žena i, konačno, da se postojeći mehanizmi zaštite pacijenata slabo koriste u slučajevima akušerskog nasilja. Kad sam jednom kao načelnica službe dobila pritužbu na rad zdravstvenog radnika i zatražila da se napiše prijava kako bi postupak bio pokrenut, suočila sam se sa povlačenjem i odustajanjem. Ovo i svako drugo ćutanje doprinosi da se neželjena ponašanja i nasilje ponove i da ga onda dožive i druge žene.

Majka sam ali ujedno i lekarka koja već treću deceniju svakodnevno pomaže da na svet dođe novi život. Prvi bebin plač i ozarenost mame me i danas čini jednako srećnom kao i na početku karijere. Međutim, ova dragocena i pozitivna strana života i rada u porodilištu ostaje u senci dramatičnih iskustava koje su (ponekada trajno) obeležila živote porodilja i trudnica i njihove buduće odluke o rađanju. Zato sam, zajedno sa drugim kolegicama i kolegama, podržala nedavno pokrenutu peticiju *Stop akušerskom nasilju – omogućite besplatnu pratnju mamama*

na porođaju upućenu Ministarstvu zdravlja koju je, kako čujem, do ovog trenutka potpisalo više od 72 hiljade građanki i građana.

Prisustvo najbliže osobe na porođaju je deo normalnosti. Zakon ga ne zabranjuje, a struka uvažava i preporučuje. Pitanje je samo da li imamo uslove za takvu uslugu i da li smo (kao društvo) spremni da prihvatimo da bliske osobe, suprug, partner, majka ili dula budu uz ženu tokom porođaja. Ako je naš odgovor pozitivan, to znači da nam trebaju dobro organizovana i oprem-

rodilištima do osposobljavanja i usmeravanja zdravstvenih radnika i dostupne edukacije pacijentkinja i njihovih pratilaca. Važno je da budući roditelji budu upoznati sa tokom i svim mogućim komplikacijama na porođaju. Zdravstvenu kulturu i prosvetćenost moramo podići na viši nivo kako nam izvor informisanja o porođaju ne bi bili internet forumi i društvene mreže.

Zato se zalažem da zajedno rešavamo probleme. Da ukazujemo na potrebu da društvo bude hu-

Foto: EPA-EFE / Marton Monus

ljena porodilišta, obrazovano osoblje i naravno – pripremljene trudnice i njihovi partneri.

Iskustva nam govore da su žene koje su imale podršku bliske osobe tokom porođaja bile mirne, emotivno stabilne, a saradnja sa njima je, po pravilu, bolja nego sa ženama koje takvu podršku nisu imale. Naravno, imali smo iskustva u kojima partner nije mogao da *izdrži* tok porođaja, kao i tenzija između pratioca i zdravstvenog osoblja. Zato se zalažem i za kvalitetno organizovanu pripremu – od stvaranja odgovarajućih uslova u po-

manije, sa više empatije i brige za žene, osobito trudnice i porodilje. Bolje institucije, zakoni i pravilnici rešice deo problema. Kontrola sprovođenja novih procedura u porodilištima, ako je valjana, rešice drugi deo. Ono što ostaje traži najviše strpljenja i kontinuirani rad: promena obrazaca ponašanja, izgradnja svesti, razvijanje potrebe da prava koja nam pripadaju koristimo i uvek reagujemo kada se ona krše. U porodilištu i na svakom drugom mestu. ■

Uterivanje discipline i patriotizma

Maja Bjeloš

Javnost Srbije se periodično i gotovo u pravilnim razmacima već pet godina suočava sa najavama o vraćanju obaveze služenja vojnog roka koju je Narodna skupština suspendovala 2011. Uprkos protoku vremena, građanke i građani su danas, kao i pre pet godina, uskraćeni za osnovne informacije: Zbog čega se ponovo uvodi obaveza služenja vojnog roka? Da li postoji opasnost od agresije na Srbiju ili izbijanja međunarodnog konflikta? Koliko će poreske obveznike to koštati? itd.

Prostora za smislenu i sveobuhvatnu raspravu o ovoj temi nije ni bilo, jer su ubrzo usledile vesti o predstojećoj gladi i inflaciji zbog rata u Ukrajini, zatim masovne dojave o bombama u školama i drugim javnim institucijama „kao vid pritiska na Srbiju iz inostranstva zbog neuvođenja sankcija Rusiji“.

Uprkos izostanku racionalnog razloga za uvođenje obaveznog vojnog roka i utemeljenih procena troškova, deo stručne javnosti čvrsto veruje da su politički lideri odlučni u nameri da, bez obzira na cenu, mladim građanima Srbije *otmu* 90 dana života. Sudeći po izjavama predsednika Srbije, vojska se tretira kao vaspitna ustanova i to za muškarce koji bi služenjem obaveznog vojnog roka „stekli odgovornost, dobili na vrednosti i shvatili šta je patriotizam“.

Ignorisanje činjenice da žene od 2011. služe vojni rok od šest meseci na dobrovoljnoj osnovi i ne pominjanje njihove uloge u potencijalno izmenjenom kontekstu, nije

slučajno. U skladu sa autoritarno-patrijarhalnim vrednostima koje dosledno promoviraju, predsednik je 2018. u kontekstu srpsko-albanskog konflikta i odbrane interesa nacije na posredan način saopštio ženama da je njihova uloga „da rađaju decu za *Gvozdeni puk*“, što su i drugi državni organi umalo podržali parolom „Rađaj, ne odgađaj!“

Zakon o zabrani diskriminacije obavezuje, a poverenica za zaštitu ravnopravnosti podseća, da prilikom donošenja

žena za služenje vojnog roka nije visoka kao za školovanje za vojni poziv. Od 2011. do 2018, 11.000 mladih uzrasta od 19 do 30 godina se prijavilo za dobrovoljno služenje vojnog roka od čega 1.400 žena. Više je razloga za takvu situaciju. Školovanje za vojni poziv u perspektivi nudi sigurniji posao i veće mogućnosti za usavršavanja za razliku od šestomesečnog vojnog roka.

Foto: FoNet-MOD

odluke o vraćanju obaveznog vojnog roka treba voditi računa o rodnoj ravnopravnosti i ne isključiti drugi pol bez argumentovanih razloga. Podsećanja radi, SFR Jugoslavija je eksperimentisala sa uvođenjem dobrovoljnog vojnog roka za žene u periodu od 1983. do 1987. kad je nekoliko generacija žena završilo vojnu obuku. Pojedine žene koje su tada završile vojnu obuku tvrde da im je sticanje vojničkih znanja i veština pomoglo u daljem razvoju karijere, a kao vrednost ističu uspostavljena prijateljstva.

Popularisanju vojnog poziva kod mladića i devojaka doprinela je televizijska serija *Vojna akademija* kao i promocije vojnog poziva u osnovnim i srednjim školama. Ipak, motivisanost

Možda ipak mačizam, militarizam, ratnohuškačka retorika, slavljenje ratnih zločinaca, proizvodnja kriza i širenje straha, trka u naoružanju i *zveckanje oružjem* već dugi niz godina uspešno drže značajan broj mladih podalje od vojske, a mnoge mlade i od Srbije, s obzirom na ogroman *odliv mozgova*.

Sve pomenuto zaslužuje da budu predmet javne rasprave u novom sazivu Narodne skupštine koji će odlučivati o vraćanju obaveznog vojnog roka. On će imati manje žena, a više desno orijentisanih partija čiji lideri/ke podržavaju vojni rok i više vole da žene vide u ulozu majke nego vojnkinje. ■

Danas LGBT, sutra mi!

Danica Todorov

Naše društvo se suočava sa sve dramatičnijim raskorakom između proklamovane posvećenosti *vrednostima ljudskih prava* i njihove stvarne zaštite. Verbalno i fizičko nasilje prema građanima je postalo uobičajeno. U poslednjih nekoliko sedmica govor mržnje i nasilje doživeli su vrhunac pozivanjem na zabranu manifestacije Evroprajd i osporavanjem prava na javno okupljanje pripadnika *LGBT* zajednice, što čine različiti, što nedržavni, što državni akteri.

Najdirektniji poziv na mržnju i nasilje bio je onaj koji je uputio vladika Srpske pravoslavne crkve Nikanor. Reakcija društva na ovaj čin bila je slabašna. Reagovala je poverenica za zaštitu ravnopravnosti Brankica Janković ali nema informacija o bilo kakvoj reakciji *Tužilaštva*, kao javnog organa gonjenja učinilaca krivičnih dela. U ovom slučaju upućene su pretnje nasiljem, uz upotrebu oružja prema *LGBT* zajednici, čime su potencijalno životno ugroženi svi njeni pripadnici. Izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva u javnim glasilima, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, na internetu i društvenim mrežama, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na svaki drugi način, ne samo da je neprihvatljivo, nego je i zakonom *izričito zabranjeno*.

Efikasna društvena reakcija podrazumeva preduzimanje preventivnih,

ali i represivnih mera čija primena mora omogućiti kažnjavanje svakog nasilja zbog rasne, etničke, verske ili druge različitosti, ali i svako podsticanje na takvo ponašanje. Posebnu odgovornost za poštovanje zakona imaju predstavnici države, njenih organa i institucija. Oni nemaju pravo da, polazeći od svojih predrasuda, javno osporavaju nijedno od zakonom garantovanih ljudskih prava, a tako i prava pripadnika *LGBT* zajednice - društvene grupe od koje se ovdašnja javnost najviše distancira. Naprotiv, nosioci vlasti dužni su da podsećaju na zakonske garancije ljudskih prava koja su *nedeljiva, jednakog značaja, međusobno zavisna i netuđiva*, dakle, *nerazdvojna od pojedinca*.

Državni organi morali bi da upute jasnu poruku da je sloboda okupljanja garantovana u Srbiji, da su pretnje nasiljem stvarni problem, a ne oni građani

branitelji ljudskih prava i građane koji im pružaju podršku, ugroženi smo svi.

Poštovanje *principa jednakosti svih ljudi* je moralni imperativ organizovanog društva koje počiva na vladavini prava i poštovanju ljudskih prava i sloboda, na ravnopravnosti i jednakosti svih građana. Pripadnici *LGBT* zajednice su naši sugrađani, kolege, prijatelji, članovi naših porodica koji, jednako kao i mi, žele da učestvuju u životu zajednice i doprinose njenom razvoju. Važno je i ovde i svuda naglašavati da su ljudska prava *zajamčena svakom čoveku na osnovu njegovog postojanja kao čoveka*. Njihova univerzalnost ogleda se u tome što pripadaju svakom ljudskom biću podjednako, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Poštovanjem raz-

Foto: EPA-EFE / Massimo Percossi

koji koriste prava. Nažalost, svedoci smo da država, kao garant ljudskih prava, ne pokazuje odlučnost u sprečavanju njihovog kršenja. A kada institucije žmure na akte diskriminacije i nasilje prema pripadnicima osetljivih društvenih grupa, kada prelaze preko napada i pritisaka na

ličitosti poštujemo i sebe. Ako danas dozvolimo osporavanje i kršenje prava pripadnika *LGBT* zajednice, ako zatvaramo oči pred nasiljem koje trpe, sutra ćemo možda baš mi, zbog nekog drugog ličnog svojstva, biti predmet mržnje, napada i nasilja. ■

Anine propuštene šanse

Sofija Mandić

U prethodnih pet godina Srbija je promenila tri vlade. U proseku, nijedna nije dočekala drugi rođendan. Na čelu sve tri, pa i Vlade izabrane 26. oktobra 2022, bila je Ana Brnabić.

Kad je u junu 2017. prvi put postala predsednica Vlade, u javnosti se vodila žustra rasprava o progresivnosti njenog izbora, uprkos regresivnosti režima kome pripada. Govorilo se da je Vučić odabirom Brnabić za mandatarku „ispisao novu stranicu u istoriji srpske demokratije“, te da se Srbija izborom predsednice Vlade koja nije pripadnica većinske heteroseksualne populacije našla u društvu sa slobodarskim Islandom, Irskom, Belgijom i Luksemburgom. Polemika se te 2017. mogla svesti na pitanje - da li će Brnabić na najvišoj političkoj funkciji doprineti da položaj *LGBT+* ljudi bude i pravno i stvarno unapređen. Da li će predsednica Vlade, koja sebe identifikuje kao lezbejku, učiniti nešto da društvena zajednica kojoj pripada živi bolje?

Pri formiranju prve Vlade Ane Brnabić, većina diskutovana gajila je umerenu do snažnu nadu da će ona napraviti vidljive korake ka unapređenju ravnopravnosti i da je to već učinila pozicijom koju je preuzela. Većina je smatrala da desno orijentisani SNS neće zauzdavati Brnabić na ovom polju i da vladajućoj stranci trebaju takvi *međunarodni poeni*. Za Brnabić se solidarno govorilo da joj treba dati šansu. I da joj, pre svega, treba dati vreme. Pet godina kasnije, u ekspoziciji

zeu Brnabić nema ni reči o položaju *LGBT+* ljudi. Sintagmu *ljuska prava* ona je pomenula samo jednom, u bezličnom i generičkom nizu. „U oblasti borbe protiv diskriminacije“, kaže predsednica Vlade, „a sa ciljem izjednačavanja mogućnosti za pripadnike osetljivih grupa da na ravnopravnoj osnovi sa drugima uživaju sva ljudska prava i slobode, postignut je značajan napredak u jačanju zakonodavnog i strateškog okvira...“

Dakle, unapređenja položaja *LGBT+* ljudi nema u planu nove Vlade, kao što ih nije bilo ni ranije. Ljudska prava osetljivih grupa - što je eufemizam i za lezbejke kojima pripada Brnabić - normativno su napredovala. Kao i u drugim oblastima, taj napredak vide samo predstavnici vlasti, moguće sa visokih kula *Beograda na vodi*. U stvarnosti, *LGBT+* ljudi u proteklih pet godina nisu osetili da politiku zemlje vodi *jedna od njih*. *LGBT+* zajednici su onda, ali i danas, uskraćeni pravo na dostojanstven život, slobodu mišljenja i izražavanja, pravo na rad, nasleđivanje, porodični život, pravo na slobodno

kretanje, okupljanje i ličnu bezbednost.

U septembru 2022. Upravni sud je potvrdio stav Ministarstva unutrašnjih poslova, koje je deo Vlade Srbije, da je „pravo na okupljanje *LGBT+* ljudi ograničeno zbog pretnje eskalacijom desničarskog nasilja“. Prema godišnjem izveštaju organizacije *Da se zna*, tokom 2021. učinjeno je više protivpravnih radnji motivisanih mržnjom prema *LGBT+* ljudima nego ranije - 37 odsto više nego 2020. godine i 24 odsto više nego 2019.

Dok krivična dela, zabrane, diskriminacija i mržnja bujaju, čini se da je domaća javnost - a možda čak i *LGBT+* zajednica - odustala od postavljanja bilo kakvih zahteva i očekivanja pred Anu Brnabić. Ugušene jednopartijskom disciplinom, utihnule su i nade u unapređenje ljudskih prava. Ako je i tako, možda je došlo vreme da kažemo da su šanse propuštene i da je vreme isteklo. ■

Zakoni koji ne važe za sve

Marijana Pajvančić

Iako *Zakon o rodnoj ravnopravnosti* za koji su narodni poslanici glasali zabranjuje svaki oblik rodno zasnovanog nasilja, nedavno smo svedočili nasilju prema ženama upravo tokom zasedanja Narodne skupštine Republike Srbije. Ovaj *Zakon* zabranjuje nasilje prema ženama u privatnoj i javnoj sferi (čl. 51), obavezuje organe javne vlasti da prijave rodno zasnovano nasilje i nasilje prema ženama u privatnoj ili javnoj sferi (čl. 53) i da bez odlaganja prijave nadležnoj policijskoj upravi ili javnom tužilaštvu rodno zasnovano nasilje za koje saznaju u vršenju poslova iz svoje nadležnosti (čl. 53 st. 2), a kršenje ove obaveze sankcioniše novčanom kaznom od 5.000 do 150.000 dinara za odgovorno lice (čl. 63 st. 1 tačka 11). Bez obzira na sve navedeno, bili smo svedoci da narodni poslanici iz vladajuće koalicije krše ove obaveze a sankcija izostaje.

Izostalo je i reagovanje Odbora za ljudska i manjinska prava i rodnu ravnopravnost, Vlade koja vodi računa o usaglašenosti politika i mera u oblasti rodne ravnopravnosti sa međunarodnim obavezama (čl. 60 st. 1 tačka 1), razvija i vodi aktivnu politiku jednakih mogućnosti u svim sferama društvenog života, kojom se obezbeđuje ravnopravno učešće žena i muškaraca u planiranju, pripremi, donošenju i sprovođenju odluka koje utiču na položaj žena i muškaraca (čl. 60 st. 1 tačka 2), Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost, Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog.

Podsećamo narodne poslanike da su oni kao donosioci dužni da

poštuju zakon koji propisuje da je rodno zasnovano nasilje svaki oblik fizičkog, psihičkog i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja prema licu ili grupama lica i pretnje takvim delima u javnom ili privatnom životu (čl. 6 st. 1 tačka 10), da je nasilje prema ženama i rodno zasnovano nasilje kršenje ljudskih prava i diskriminacija žena što doводи ili može dovesti do: fizičke, seksualne, psihičke povrede ili patnje za žene, uključujući i pretnje takvim delima u javnom i privatnom životu (čl. 6 st. 1 tačka 11), da je uznemiravanje

je propise za njegovu primenu - *Pravilnik o izradi i sprovođenju plana upravljanja rizicima od povrede principa rodne ravnopravnosti* i *Pravilnik o vođenju evidencije i izveštavanju o ostvarivanju rodne ravnopravnosti*. Vlada je usvojila *Strategiju za rodnu ravnopravnost* i *Akcionni plan za njeno sprovođenje*. Usvojene su izmene *Zakona o zabrani diskriminacije*, *Strategija o prevenciji i zaštiti od diskriminacije* i *Strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama*

Foto: BETAPHOTO / Miloš Miškov

svako neželjeno ponašanje koje ima za cilj ili posledicu povredu dostojanstva lica ili grupe lica na osnovu pola odnosno roda, naročito ako se time stvara strah ili neprijateljsko, zastrašujuće, ponižavajuće i uvredljivo okruženje (čl. 6 st. 1 tačka 13).

Bilo bi bolje da su svojim primerom pokazali da zakon važi za sve i da ga poštuju, a svoj angažman usmere na njegovu primenu. Dugo čekani *Zakon o rodnoj ravnopravnosti* je usvojen 2021. godine. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog donelo

i nasilja u porodici. Formirani su i neki od mehanizama za rodnu ravnopravnost.

Zato od svih aktera koji deluju u oblasti rodne ravnopravnosti a posebno mehanizama rodne ravnopravnosti očekujemo da pažljivo prouče međunarodne dokumente koje je Srbija ratifikovala, *Zakon*, *Strategiju* i prateći *Akcionni plan* u ovoj oblasti i u tom okviru pronađu svoje obaveze i podsticaje za aktivnosti za unapređivanje stanja u oblasti rodne ravnopravnosti. ■

III

Žene u političkom životu

Da li smo se za ovo borile

Biljana Maletin

Kad su američke sifražetkinje, posle osamdeset godina duge borbe, uspele da izbore *XIX amandman* kojim se ženama u SAD garantuje pravo glasa, očekivalo se (i argumentovalo) da će to suštinski promeniti izgled američke politike. Nadale su se da će više učestvovati u politici, više će se fokusirati na smanjenje korupcije, na politike za žene i siromašne. To se nije dogodilo. Naprotiv, nakon *Prvog svetskog rata*, apatija je bila tako velika, da čak ni mnoge aktivistkinje sifražetskog pokreta nisu glasale, ženske organizacije su se izjašnjavale kao apolitične, a pojavili su se i tekstovi o *porazu sifražetskog pokreta*. Velika očekivanja nisu ispunjena.

Aktivistkinje ženskog pokreta u Srbiji ovih dana pred sobom imaju isti, veliki zadatak. Da sebi i drugima odgovore na pitanja koja stižu svakog dana: *Evo polovine žena u parlamentu, i? Evo imamo žene u Vladi i predsednicu Vlade, da li je sad gotovo? Da li smo se za ovo borile?*

Odgovor nije jednostavan. DA, za ovo smo se borile - da u Skupštini i Vladi i na svim mestima odlučivanja postoji ravnomerna zastupljenost žena i muškaraca i NE, nismo se za ovo borile - nismo htele da predsednica Vlade bude najglasnija među podanicama, da se ministarke i parlamentarke zajedno sa partijskim kolegama nadmeću u odanosti vodi, a da se institucije degradiraju i uništavaju. Nismo htele da se nove poslanice prepoznaju po govoru mržnje koji sa skupštinske govornice upućuju političarkama opozicionih partija ali i profesorkama, novinarkama, umetnicama i svim drugim

koji kritikuju stanje u društvu. *Nismo htele da rodna ravnopravnost i politička participacija žena budu tema „za slikanje“ i populističku skalameriju*. A baš to nam se dogodilo.

I dok Vlada i ministarke najavljuju kako će, brzopotezno, predložiti set antidiskriminatorskih zakona i strateških dokumenata važnih za rodnu ravnopravnost (na koje, inače, godinama čekamo), pitanje ostaje isto - *jesmo li se baš za ovo borile?*

Zalaganje za političku participaciju žena trebalo je da im omogući da uživaju svoja politička prava - da biraju i budu birane. Višedecenijska argumentacija korišćena u borbi za ova prava

upućivala je na to da *postoji veza između većeg broja žena u politici i progresivnih politika za koje se one zalažu*. Ne i u Srbiji, u ovom trenutku. U vladajućoj strukturi, žene su, kao i muškarci, samo delovi mašinerije za održavanje na vlasti. Politički život odvija se pod jakom partokratskom strukturom koja je gotovo u potpunosti zamenila vladavinu prava.

Ravnopravnost je velika reč. Bez nje nema pravde, ni slobode. *Zato brojevi ne mogu da zamene stvarne politike i vrednosti, a kultura ravnopravnosti ne može da se glumi, ma koliko inače vešto glumili*.

Zato je pred aktivistkinjama ženskog pokreta veliki zadatak - da transformativna moć ideje ravnopravnosti ostane u našim rukama, da naučene lekcije o (zlo)upotrebi teme iskoristimo za nove strategije i akcije i da pitanje ženskih prava i ravnopravnosti posmatramo kao neodvojivi deo društvenih reformi i političke borbe. Prošli smo fazu u kojoj smo se zalagali za više žena u politici i pokazivali brojeve i procente.

Vreme je za pitanja: *Šta ćeš u politici? Za šta se stvarno zalažeš? U čijem interesu radiš?* ■

Žene počistile na Limanu

Višnja Baćanović

Teško da danas postoji nešto što bi se moglo reći (ili napisati) o izborima za savete mesnih zajednica u Novom Sadu i ulasku nezavisnih kandidata/kinja u većinu saveta na Limanu, a da u javnosti već nije komentarisano. I da je to primer uspeha građanskih pokreta koji izvire iz inicijativa za odbranu grada i zelenih površina, i da je moguće pobediti uprkos metodama uhodane *stranačke mašinerije* i da su Limani (ili nisu), po nečemu posebni delovi grada u kojima se *svira klavir* ili *novosadski punk*. I da su u ovim izborima učestvovala većinski žene. Konačno, da postoji vidljivo nepoverenje u političke stranke, i da je i dalje prisutna polemika oko *belih listića*.

Ipak, krenimo redom: na Limanu 3 ima oko 9.000 birača. Na izbore je izašlo oko 1.500, od toga su, u proseku, kandidati Srpske napredne stranke osvojili oko 600 glasova, a nezavisni kandidati oko 850. To znači da je SNS imao oko 7 odsto podrške. U ovom slučaju i nezavisni kandidati su pobedili sa 9,5 odsto, ali imajući u vidu neformalni sistem, možemo da pretpostavimo da je tih 7 odsto ili najviše 10 odsto, ukoliko ostatak nije bio kod kuće na dan izbora - njihov maksimum. To dalje znači da nije problem u naprednjacima, nego u alternativni. A i to smo oduvek znali.

Drugo što je važno jeste da su *žene osvojile većinu u savetu!* Među

11 izabranih članova, osam je žena i tri muškarca. To pokazuje da nije „problem“ u ženama i njihovoj „nespremnosti za politiku“, nego u političkim strankama i drugim akterima koji određuju „šta je to politika“ i po kojim pravilima se u njoj „igra“. Na Limanu se pokazalo i da su žene sposobne da odgovore na izazove svakodnevnog života, potrebe zajednice, prepoznaju

se promena na našem Limanu 3 dogoditi, bez obzira na to što mesna zajednica trenutno radi od pola osam do pola četiri, što postoji samo jedan ključ od prstorija, što budžeta (osim za komunalne troškove) nema, a da se (zasad) ne zna postupak kojim se to menja. Unutrašnji osećaj dalje kaže da će se, tek kada se

раскЛуман је

opšte dobro - što „jeste politika“. Od nedavno je postalo jasno da su upravo žene u prvim redovima kada se brani i štiti priroda, kada se pruža otpor postojećoj praksi sticanja lične koristi, a kolektivnoj raspodeli negativnih posledica i odgovornosti, ne samo na Limanu ili u Srbiji, već i u regionu.

Najlepša od svega je, ipak, bila ta energija i radost među ljudima što konačno „imaju za koga da glasaju“. I dobro je kada se pokaže da te unutrašnji osećaj nije prevario. On kaže da će

tim putem krene, videti kuda on vodi. Važno je da ostane „organiski“ i autentičan. I plus, da se zna, hteli smo da uđemo u Savet mesne zajednice kako bismo povećali broj stojećih kanti za smeće na Limanu, unapredili čistoću u kvartu, pitali se (ne mi u savetu, nego stanovnici i stanovnice Limana) o planovima i promenama u našem kraju. Nama je to bio cilj. I ostvarili smo ga. A to nikad nije loše. Zar ne? ■

Ženska parlamentarna mreža - izgubljene u prevodu

Tamara Skrozza

Kada se u pretraživaču naj-svežijih vesti ukuca *Ženska parlamentarna mreža*, od prvih deset vesti u polovini je glavna zvezda Ivica Dačić, četiri se odnose na formiranje *Ženske parlamentarne mreže AP Vojvodine*, a samo u jednoj (1) se lično pojavljuje i - članica *ŽPM*.

U pitanju je Sandra Božić iz Srpske napredne stranke, koja je 25. novembra 2020. rekla da će se „*ŽPM* truditi da pospeši ekonomsko osnaživanje žena koje su žrtve partnerskog ili porodičnog nasilja“. Već pomenuti Dačić (koji nije žena i kao takav ne predstavlja *ŽPM*) jeste govorio na konferenciji koju je organizovala *Mreža*, ali se i to desilo davno - u januaru ove godine.

Od tada do danas, Srbiju je potresao niz afera koje je otvorila Marinika Tepić - političarka koja je zbog toga prilično stradala, a koju članice *ŽPM* nijednom rečju nisu uzele u zaštitu i koje se tim povodom nikada nisu oglasile.

Poslanice možda nisu čule za to. Ili ih možda nije bilo briga. Jer se Marinika valjda *ne računa*.

Nisu parlamentarke progovorile ni posle svedočenja očevidaca koji tvrde da je poslanik Dragan Marković Palma organizovao podvođenje maloletnica. Članice *ŽPM* su se o tome oglašavale samo kad su ustajale u odbranu svog kolege poslanika. O suštini stvari - ni reči.

Za razliku od ostatka Srbije, njih nije potreslo što su majke menjale lični opis svojih ćerki kako ih Palma ne bi primetio, ili što su se žene

(kako se tvrdi) zapošljavale *preko kreveta*, opet u režiji uvaženog poslanika iz Jagodine.

Isto tako - ćutanjem i prećutnim odobravanjem, članice *ŽPM* su u godinama iza nas odgovorale na silne napade na političarke, aktivistkinje, novinarke, na nasilje nad *običnim* ženama, na diskriminatorni verbalni teror koji svakodnevno dolazi s TV ekrana.

Ćutale su čak i tokom napada na žene iz sopstvenih redova: kad su poslanici SRS pred očima čitave Srbije izvukli ženske gaće kako bi ih simbolično poklonili Zorani Mihajlović, članice *ŽPM* ostale su čvrste u svojoj pasivnosti, nezainteresovane za taj školski primer primitivizma, mizoginije i degradacije ženskog kao takvog.

Ućutkane sinekurama, članstvima, upravnim odborima, dnevnicama i honorarima; zaludene prividom moći koji su im dodelili lideri njihovih stranaka; zaslepljene „slavom“ koja im stiže nakon što izrecituju ono što već recituju u skupštinskoj sali - zaboravile

su poslanice zašto *Mreža* uopšte postoji.

A ona, da se vratimo u prošlost, postoji kao neformalno telo čija su „rukovodeća načela delovanja usmerena ka promociji demokratije, vladavine prava i ljudskih sloboda i protiv bilo koje vrste diskriminacije“.

Tokom poslednjih nekoliko godina, od kad je u Srbiji krenuo sunovrat svih institucija i ubrzana, kontinuirana proizvodnja privida i straha, nijedna od tih stavki nije ispunjena. Naprotiv.

Umesto hrabrih žena (od kojih smo neke nekada i znali), videli smo žene koje - zarad ove ili one fotelje - promovišu idolopoklonstvo i pokornost.

Umesto reakcija na ono što kao žene živimo, dobili smo tišinu.

Umesto besa i buke koji bi se očekivali od žena u ovom nesretnom dobu, dobili smo sramotu.

Zato, raspustite se. Zbog sebe i zbog nas. ■

Zlatni broš na reveru demokratije

Marija Srdić

Međustranački dijalog o izbornim uslovima predstavnika vlasti i dela opozicije (bez posredovanja Evropskog parlamenta) započeo je pre mesec dana. U Maloj sali Narodne skupštine, uz predsedavanje Ivica Dačića, prisustvo predsednika Srbije i SNS Aleksandra Vučića lično i po dva predstavnika 26 različitih političkih organizacija, otvorena je serija sastanaka koji će se odvijati na dva koloseka - *sa* i *bez* posrednika iz EP.

Na fotografijama i snimcima koji su se toga dana pojavili u medijima uz *vest dana* bilo je upadljivo odsustvo ženskih lica. Naime, od 72 predstavnika političkih organizacija samo šest (do kraja sastanka osam) bile su žene.

U godini u kojoj započinju komplikovani razgovori o uspostavljanju prihvatljive atmosfere u kojoj bi trebalo da se dogode naredni izbori (najavljeni za proleće 2022) nominalno učešće žena kao kandidatkinja na izbornim listama i, posledično, narodnih poslanica u Skupštini kao i članica u Vladi Srbije, na najvišem je nivou od obnove višestranačja.

Da se podsetimo: od 2000. do danas u izborne zakone kontinuirano su uvođene mere afirmativne akcije - kvote za manje zastupljeni pol, da bi nakon izbora za poslanike Narodne skupštine 2020. bio dostignut *magični* broj 100 (od 250 narodnih poslanika). Ovaj rezultat Srbiju pozicionira visoko na listi po broju žena u parlamentu, među 190 zemalja u kojima se ovi podaci prate. Paralelno, raste i broj poslanica i odbornica na pokrajini-

skom i lokalnom nivou. Iako prisutnost žena u izvršnoj vlasti zaostaje za onim u zakonodavnoj, i na ovom polju Srbija beleži kontinuirani napredak.

Ako su ovi brojevi i procenti baš ono čime se aktuelna vlast kiti kao zlatnim brošem na *reveru demokratije*, kako je moguće da su žene upadljivo odsutne iz procesa u kome se odlučuje o sudbini demokratije i reuspostavljanju fer uslova na izborima?

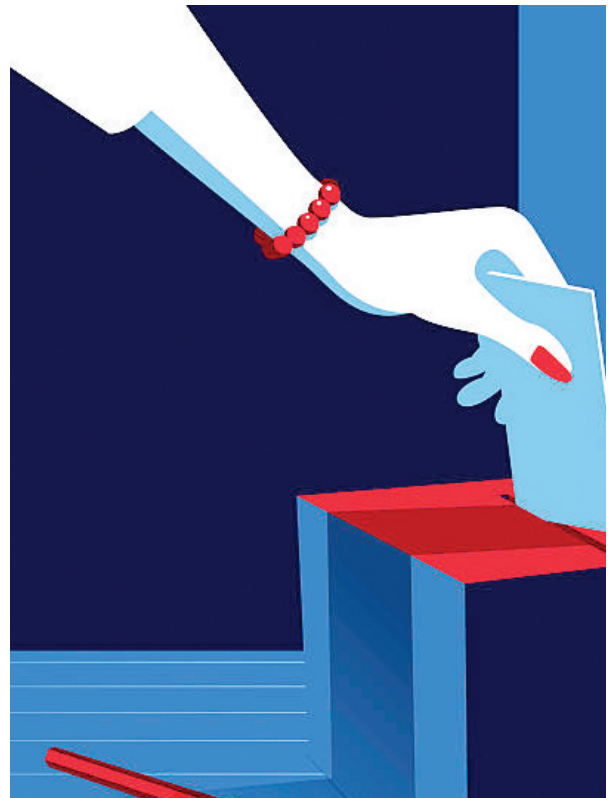
U pitanju je, kako to obično biva, sadržan i odgovor:

Tamo gde je fokusirana pažnja javnosti i gde će se ukrštati koplja onih koji predstavljaju najvažnije političke aktere naći će se oni koji su stvarni nosioci političke moći - javnosti dobro poznati šefovi partija, pokreta i koalicija.

I na ovom mestu valja istaći da je veliki broj žena u Vladi i Narodnoj skupštini deo dnevno-političke instrumentalizacije pitanja ženskih prava. Kroz različite forme (zlo)upotrebe pitanja rodne ravnopravnosti aktuelna vlast šalje poruku međunarodnoj i domaćoj javnosti da je Srbija zemlja u kojoj cvetaju demokratija i ljudska prava i u kojoj žene imaju jednake šanse svuda, pa i u polju politike, te da je ona (baš ta vlast) kredibilan partner EU.

Da su promene autentične, a ne fadsadne, da su zahvatile političke stanke *u korenu*, na stolu za kojim se pregovara o izbornim uslovima našla bi se i sledeća važna pitanja: Kako ustanoviti sistem praćenja i izveštavanja o učešću

žena na izborima? Kako ih ravnopravno uključiti u izborne komisije, biračke odbore, u kontrolu izbora na svim nivoma? Kako umanjiti pritisak, naročito na one zaposlene u javnom sektoru, u tzv. dirigovanom, kolektivnom glasanju? Kako sprečiti i sankcionisati nasilje nad ženama, uključujući i nasilje prema kandidatkinjama u izbornom procesu (naročito prisutno u medijima i na društvenim mrežama)?

Ako bi se, nekim čudom, baš ova pitanja našla u *međustranačkom dijalogu o izbornim uslovima* i bar neka dobila odgovor, mogli bismo da se nadamo ozdravljenju.

Bez toga će i ovi pregovori biti zapamćeni kao prostor muških nadgornjavanja i ponavljanje starog obrasca, koji zadržava status quo. ■

Kad žene predvode

Biljana Maletin

Predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić je nekoliko puta u tekstovima u stranim medijima i na društvenim mrežama predstavljena (uračunata) kao *liderka novog doba*, zajedno sa još nekoliko desetina žena na visokim pozicijama u svojim državama. To što je lezbejka, bio je u njenom slučaju dodatni plus. Komentari u Srbiji su, očekivano, bili dvojaki - od aplauza iz vladajućih krugova do osporavanja iz civilnog sektora i opoziciono nastrojene javnosti. Očekivano, reklo bi se, i jedno i drugo. Prvo, jer Brnabić nekritički iskazuje bezrezervnu lojalnost vođi (partije i države), a to se u vladajućoj strukturi visoko vrednuje i nagrađuje. Drugo, zato što baš ničeg u maniru *liderstva novog doba* nema u vođstvu koje demonstrira premijerka Srbije.

Ipak, *uzdizanje ženskog liderstva* ili *liderstva za novo doba* koje donose žene, jeste i tema i pojava o kojoj se mnogo govori.

Primeru radi, nekoliko istraživanja koja ovih dana imamo priliku da čitamo o tome kako su različita društva reagovala na *kovid krizu* (zašto su se neka dobro držala, a druga doživela pravi kolaps), pokazala su da je važan faktor uspeha bilo vođstvo sa samog vrha države. Ispostavilo se da su daleko uspešnija društva čije su države predvodile žene, tačnije, ona čije su liderke *ženski* vodile zemlju.

Analize pokazuju da je vođstvo ovih političarki bilo zasnovano na *saosećanju, orijentisanosti prema drugima i ravnopravnosti* (ne ostaviti nikoga bez podrške). Neke od osobina i veština liderki koje su se posebno izdvojile jesu *autentič-*

nost i neposrednost. Na primer, obraćanje novozelandske premijerke Jacinde Ardern iz njene kuće i *svakodnevna direktna komunikacija sa građanima* ili to što je norveška premijerka Ema Solberg *posvećivala pažnju posebno ranjivim grupama u društvu i deci*. Efikasan odgovor na krizu dogodio se tamo gde je bilo poverenja i stvarne brige lidera/ki i vlada za živote njihovih građana i građanki, a ne megalomanskih i autokratskih mera populistički nastojećih vođa.

Galupova istraživanja u SAD, koja od 1953. pitaju američke građane *da li bi radije birali šefa muškarca ili ženu*, pokazuju značajne promene: čak 55 odsto ispitanika kaže da to nije važno, a ostatak se ravnomerno opredeljuje za žene, odnosno muškarce.

Časopis *Harvard biznis rivju* prošle godine navodi osobine koje bi muškarci lideri trebalo da usvoje od žena. Između ostalog: *emotivan odnos sa sledbenicima* umesto autoritarnosti i komandovanja, *inspiracija i motivacija drugih* kroz vlastiti primer, *fokus na druge* umesto narcizma i lične promocije, *kompetentost* umesto samopromocije i sl. Najzanimljiviji je, naravno, odgovor na pitanje, kako se desio ovaj

obrt ili odakle savet iz ovog časopisa „prestanite da trenirate žene da budu muški klonovi - obrnite proces!“

Ima nešto što se nije promenilo decenijama. Građanke i građani i dalje žene vide kao toplije, autentičnije, komunikativnije i ljubaznije, a muškarce kao one koji pokazuju autoritet, dominaciju i agresiju. Ovog drugog nam je, svima na planeti, dosta!

Otuda ovih dana potpuno anahrono deluju pitanja sportskog komentatora RTS upućenih uspešnoj bokserki „otkud ona u toj *muškoj disciplini*“, a vrlo autentično njen odgovor - da „takva podela više ne postoji“ i da ona sebe i druge devojke vidi kao „liderke u svojim sportskim disciplinama“.

Svedočimo tektonskim promenama - i globalno i lokalno. One traže nove odgovore i drugačije vođstvo. Žene širom sveta prihvataju izazov i na scenu donose autentičnost, kompetentnost, emotivnost i brigu za drugog. One inspirišu i motivišu.

Taj talas će, neizbežno, zahvatiti i Srbiju. ■

Žena ženi

**Svetlana
Stefanović**

Čini se da sve češće možemo videti žene na liderskim pozicijama. Ali, iako žene čine više od polovine ukupne populacije, i dalje je broj liderki, na svim nivoima, izuzetno mali. Žene zauzimaju pozicije predsednice države ili vlade u 22 zemlje, šest odsto izabranih predsednika država (devet od 152) i sedam odsto predsednika vlada (13 od 193) su žene, pokazuju poslednji podaci *Interparlamentarne unije (IPU)* o broju žena na izvršnim funkcijama.

Različite studije predlažu različita rešenja za podsticanje ženskog liderstva. Jedno od njih je da kroz formalno i neformalno obrazovanje motivišu i ohrabruju žene da preuzimaju vodeće pozicije, kao i da kroz mentorstvo uče od žena koje su tim putem već prošle. Rad na ličnom i profesionalnom razvoju žena pomaže im da postignu više u različitim sferama života, da ubrzaju svoj poslovni uspeh, da unaprede karijeru ili povećaju kvalitet svog života - da postanu liderke. Kako bi koračale sigurno na dostizanju jednakih prava i mogućnosti važno je da imaju od koga da uče.

U poslednjih deset godina mentorstvo postaje sve popularnije i vidljivije, a potreba sve izraženija u različitim oblastima, počev od politike, preko akademije, biznisa, kulture, umetnosti, sporta i sl. Posebno je značajan koncept mentorstva - *žena ženi*, odlična prilika da se uči, saznaje i otkriva nepoznato, a s druge strane da se ono što je naučeno upotrebi da se

pomogne drugima. Mentorstvo je put celoživotnog i neprekidnog učenja, deljenja znanja, iskustva, kontakata sa onima koje su vam bliske po vrednostima, interesovanjima i onome šta rade. Ima višestruku ulogu u izgradnji ženskog liderstva, ali i doprinosi podizanju svesti o značaju jednakih prava i mogućnosti i ulozi žene u društvu.

Mentorski odnos je odličan sistem podrške za obe strane u mentorskom odnosu, jer doprinosi ličnom rastu i profesionalnom razvoju. Zasnovano je na međusobnom osnaživanju, pružanju nesebične podrške, stalnoj mo-

čavaju se društvene veze i odnosi, i kreiraju mreže žena koje čine sistem podrške u zajednici. Kroz mentorski rad povezuju se različite generacije iz istih ili različitih profesionalnih oblasti. Razmena znanja i iskustva između generacija podstiče veće međusobno razumevanje, kao i premošćavanje generacijskog jaza uzajamnim odnosom obe strane u mentorskom odnosu. Na taj način pruža se uvid u drugačija mišljenja, iskustva i stavove, što je uvek dodatna inspiracija za dalji rast i razvoj žena.

tivaciji i neprestanom ohrabrenju. Unapređenje profesionalnog položaja doprinosi ekonomskom osnaživanju, kao i ličnom ohrabrenju i dovodi do individualnog jačanja položaja žena u zajednici.

Jačanje i razvijanje odnosa između žena kroz zajedničke profesionalne poduhvate, umrežavanje na različitim nivoima i razvijanje ženske solidarnosti doprinose razbijanju stereotipa da su *žene ženama neprijatelj*. Na taj način oja-

Kako bismo sigurno koračale ka postizanju rodne ravnopravnosti u našem društvu i imale više žena na liderskim pozicijama, važno je da delimo znanja i iskustva, gradimo mreže, podstičemo poverenje i ohrabrujemo solidarnost. Jer, na kraju, kako kaže Heder An Karson: „Najbolji način da napredujete u karijeri je da dobijete savete od nekoga ko je već uradio ono što pokušavate da postignete.“ ■

Političarke iza paravana

Smiljana Milinkov

Širenje mizoginije i seksizma prema ženama u politici često ima za cilj podiranje njihovog uticaja, poštovanja i moći. Upravo diskriminatoran javni diskurs obeshrabruje žene da se uključe i istraju u javnom i političkom životu i učestvuju u procesima donošenja odluka. To je problem sa kojim se susreću žene na političkim pozicijama gotovo u čitavom svetu. Situacija u Srbiji je ipak specifična, jer je medijska (re)prezentacija političarki uslovljena i kontekstom medija, ali i pripadnošću određenoj političkoj opciji. Nije novost da znatan deo medija karakteriše pristrasnost u izveštavanju i naklonost vladajućoj političkoj strukturi. Stoga su političarke iz opozicionih partija izloženije mizoginiji i govoru mržnje u pojedinim medijima tabloidnog karaktera, nego što je to slučaj s političarkama na vlasti. S druge strane, sve političarke, bez obzira na stranačku pripadnost, medijski su marginalizovane i njihovo mišljenje se manje vrednuje. Jednostavno, o političarkama se ređe izveštava nego o političarima, bez obzira što deo njih obavlja, bar zvanično, vrlo važne državne funkcije. Tako, recimo, kad premijeri susjednih država potpisuju značajan sporazum, u medijima osvane izjava predsednika Srbije, pažnju dobiju i drugi prisutni premijeri, a samo na osnovu fotografije može se zaključiti da je sastanku prisustvovala i predsednica Vlade Republike Srbije. Doduše, na nekim je fotografisana s leđa. Znači, medijski nevažna.

Takođe je problematično i to što su među malobrojnim ženama

koje se bave politikom o kojima se izveštava zastupljenije članice Vlade Republike Srbije i visoke funkcionerke vladajućih političkih stranaka, uglavnom iz Beograda, dok su političarke na lokalnu, poslanice i odbornice gotovo nevidljive. Kada žene u politici i dobiju priliku da iznesu svoje mišljenje ili da pokrenu neku temu, to je mahom u funkciji promovisanja stranačke agende, uz prenaplašavanje značaja muškarca koji imaju realnu moć, iako im nisu, po hijerarhiji, uvek podređene.

Ipak, može se konstatovati znatna razlika u medijskom diskursu koji se odnosi na političarke pripadnice opozicionih političkih partija u odnosu na političarke iz vlasti. Za razliku od go-

rudu i usudi se da izjavi nešto što prethodno nije aminovano, mediji ne štede, bez obzira na njen položaj i moć.

Indikativno je i da se dominantni medijski pristup menja u skladu sa promenom zvaničnog političkog diskursa. Tako je, na primer, Gordana Čomić kao opoziciona poslanica bila izložena uvredama. Međutim, ton izveštavanja se menja u trenutku kad ova političarka prekida bojkot skupštinskog rada zbog podnošenja amandmana o promeni izbornih kvota za manje zastupljeni pol i kad ta inicijativa zvanično dobije podršku predsednika Republike Srbije.

vora mržnje i mizoginije koji su upućeni opozicionim političarkama, pa i pravom medijskom progonu Marinike Tepić, medijski diskurs koji prati političarke iz vladajućih stranaka je donekle blaži, ali ga odlikuju senzacionalizam i objektivizacija: komentariše se njihov izgled, garderoba, stil, frizure, da li su smršale ili se ugojile. Uobičajenu medijsku sliku političarki na vlasti za koje se podrazumeva da su tu da budu lepe, doterane i poslušne, ponekad naruši izveštavanje o ministarki Zorani Mihajlović, koju, ukoliko *iskoči pred*

Kad se sve ovo ima u vidu, teško se može povući paralela između većeg broja žena na politički uticajnim pozicijama i kvalitativne promene položaja žena u društvu. Naprotiv, promovisanje žena na značajnim funkcijama više služi kao paravan deklarativnoj, a ne suštinskoj rodnoj ravnopravnosti. U tom smislu, podzastupljenost političarki u medijima najbolji je dokaz njihove podzastupljenosti kad je u pitanju moć i uticaj koji imaju na funkcijama koje obavljaju. ■

Izbori bez nasilja – realno ili ne?

Miloš Đajić

Kampanja za izbore 3. aprila ulazi u završnicu. Drugačija od svih u poslednjih dvadeset godina. Ruska agresija na Ukrajinu je potpuno zauzela medijski ali i društveni prostor i bacila u senku predizborne aktivnosti učesnika u aktuelnoj političkoj utakmici. Strahote rata su opet pred našim očima. Tenzije, pometnja, neizvesnost i strahovi koje on donosi postaju dodatni okidač za nasilje prema ženama ne samo na područjima na kojim se ratuje, već mnogo šire. Rat nikad ženama nije bio brat. Tako je i danas.

U takvim okolnostima *Akademija ženskog liderstva* pokrenula je kampanju *Izbori bez nasilja*. Zadatak je da se što više žena angažovanih na izborima informiše i uključujući u prikupljanje podataka o

nasilju prema kandidatkinjama, aktivistkinjama političkih organizacija, ženama angažovanim u izbornoj administraciji ali i građankama koje će glasati.

Po čemu su izbori 2022. važni? U njima će učestvovati najveći broj žena dosad. Na do sada prihvaćenim listama stranaka i koalicija je više od 1.700 kandidatkinja za poslanice Narodne skupštine. Zakon garantuje da će se u novom sazivu najvišeg zakonodavnog tela naći više od 100 žena. S druge strane, atmosfera i podela u društvu nam govore o visokom stepenu rizika za povećanje nasilja prema učesnicama izbornog procesa, pre svega kandidatkinjama i aktivistkinjama, ali i ženama u izbornoj administraciji.

Predizborna atmosfera koja vlada u Srbiji veoma je daleko od demokratske. Ove nedelje su počele i specijalne emisije u kojima takmaci ukrštaju stavove i poglede na stvarnost u Srbiji. Doživeli smo da predsednik Narodne skupštine predsednicu Vlade u TV emisiji oslovi sa *go-*

spodine. Društvene mreže su svakodnevno pune različitih gnusnih, seksističkih i mizoginih komentara.

Žene su i dosad trčale neravnomernu izbornu trku. Za razliku od svojih muških kolega, one moraju da se nose sa rodno zasnovanim nasiljem, pritiscima i različitim vrstama uznemiravanja. U *Akademiji ženskog liderstva* postoji uverenje da se kampanjom može uticati da se nasilje prema ženama u izborima smanji, a ono koje se dogodi bude prijavljeno i/ili dokumentovano.

Da bismo u budućnosti kandidatkinjama omogućili ravnopravniju kampanju, potrebno je da se danas o slučajevima nasilja prikupe podaci. Tim *Akademije* će prikupiti i analizirati podatke o psihološkom (verbalnom), fizičkom, seksualnom uznemiravanju i o nasilju kao i različitim vrstama pritiska, ucena, uznemiravanja kako u javnosti tako i unutar političkih organizacija. Naročito malo se zna o nasilju unutar stranaka, a sigurni smo da i ono postoji.

Zato, uključite se, zabeležite i pošaljite svaki primer nasilja kome svedočite ili koji ste doživele tokom kampanje, na dan izbora ili neposredno nakon njih. Možete ostati anonimne, ukoliko to želite. Prijavu pošaljite posredstvom veb-sajta www.liderke.org, na mejl adresu prijavinasilje@liderke.org ili na Viber broj +381 61 309 3880.

Na kraju, kad se izbori završe, prikupljeni podaci biće pretočeni u preporuke usmerene na sistemsku zaštitu žena angažovanih u politici i na javnim poslovima. Tako će se doprineti stvaranju uslova za njihovo ravnopravnije učešće u izbornom procesu na sledećim izborima. Biće to jedan važan korak ka boljem društvu, ne samo za žene, nego za sve nas. ■

**PREPOZNAJ
NASILJE NAD
ŽENAMA U
IZBORNOM
PROCESU**

Da bismo stvorili demokratsku atmosferu i omogućili ženama izbore bez nasilja, potrebno je da prikupimo podatke o nasilju.

www.liderke.org

Ženski glasovi za povratak demokratije

Marija Srdić

Jedan od kurioziteta kampanje za izbore 3. aprila je „rekordan“ broj kandidatkinja na predsjedničkim izborima, od uvođenja višestranačja do danas. U trci su **Milica Đurđević Stamenkovski**, predsjednica **Srpske stranke Zavetnici**, nestranačka ličnost, profesorica Beogradskog univerziteta **Biljana Stojković** koju kandiduje zeleno-leva koalicija **Moramo** i **Branka Stamenković**, bivša predsjednica **Pokreta Dosta je bilo**, sada kandidatkinja koalicije **Suverenisti**. Žene predvode i neke od najznačajnijih lista: neurohirurškinja **dr Danica Grujičić** je prva na listi vladajuće Srpske napredne stranke, a koalicionu listu opozicije **Ujedinjeni za pobjedu Srbije** predvodi potpredsjednica **Stranke slobode i pravde** i trenutno najpopularnija opoziciona političarka **Marinika Tepić**.

Bacimo pogled na početke višestranačja: devedesetih godina XX veka žene su u parlamentima i izvršnoj vlasti bile sporadična pojava, a na izborima su građanke Srbije vrlo često bile među apstinentima. Kraj nazadovanja i istiskivanja žena iz političkog života označili su izbori 2000. godine. Do tada nezabeležen, masovni izlazak žena i mladih na birališta i njihovi glasovi za **Demokratsku opoziciju Srbije**, a protiv *ratova, siromaštva i represije*, omogućili su rušenje režima **Slobodana Miloševića** i uspostavljanje prve demokratske Vlade. U tom trenutku u Skupštini Srbije od 250 poslanika 26 (oko 11%) su bile žene. U Vladi koju je činilo 15

ministara, bile su dve ministarke. U čak četvrtini opština i gradova u skupštinama nije bilo nijedne žene.

Napredovanje u sferi ravnopravnosti, kome je na ruku išao proces evropskih integracija i otvaranja Srbije prema svetu, dovelo je do toga da do 2012. godine i dolaska **Srpske napredne stranke** na vlast, Srbija, praktično, zaokruži svoj zakonodavni i institucionalni okvir za postizanje rodne ravnopravnosti. Iako je i u potonjem procesu insitucionalne razgradnje i bujanja autoritarnih tendencija on u velikoj meri ugrožen i obesmišljen, osnovna struktura tog okvira se održala do danas.

Zahvaljujući izmenama izbornih zakona (2020. godine) i donošenju novog Zakona o rodnoj ravnopravnosti (2021. godine), svi učesnici izborne utakmice bili su u obavezi da kandiduju najmanje 40% predstavnika (u realnosti predstavnica) manje zastupljenog pola, prema unapred utvrđenom redosledu na listi. U praksi to je 4.250 kandidovanih na 17 lista, od kojih je najmanje 1.700 žena.

Kvote, međutim, nisu (i ne mogu biti) savršen instrument za veće učešće

žena u donošenju odluka i njihov stvarni uticaj u društvu, niti garancija da će izabrane predstavnice zastupati interese žena i drugih ranjivih grupa. Upravo to nam je, na najneprijatniji način, prikazao poslednji saziv Skupštine, u kome je brojni korpus narodnih poslanica bio tek poslušni deo glasačke mašinerije vladajućih stranaka, lišen osećaja za goruća pitanja socijalnog i ekonomskog položaja žena.

Ipak, jedan od ohrabrujućih fenomena aktuelne kampanje je masovno uključivanje žena u kontrolu i posmatranje izbora. U misiji organizacije „Crta“ danas je rekordnih 2.800 posmatrača, a među njima je 1.460 žena. Iz stranaka opozicije izveštavaju da žene čine većinu među njihovim kontrolorima u gotovo svim gradovima i opštinama. Uz oprez i nadu, može se reći i da je pojava osvedočenih aktivistkinja i autentičnih političarki na kandidatskim listama (pre svega demokratskih, levih i zelenih opcija povezanih sa ženskim i ekološkim pokretom) podsticaj za izlazak na birališta onog dela građana i građanki koji su se povukli u apstineciju „nemajući za koga da glasaju“. Nameće se još jedna paralela sa izborima 2000. godine. Ako su tada pobunjene žene i njihovi glasovi bili „tas na vagi“ i omogućili pobjedu demokratske opozicije, razumno je očekivati da bi i u ovom vremenu ženski glasovi mogli doneti promenu odnosa snaga na političkoj sceni. U perspektivi - i pad još jednog režima i povratak Srbije na put demokratije, sa koga je pre deset godina skrenula u bespuća autokratije. ■

IV

Glasovi sa margine

Žene na selu i začarani krugovi nerazvijenosti

Marija Babović

Ruralni razvoj ne bi smeo da bude shvaćen kao razvoj dela teritorije neke države ili kao specifični ekonomski sektor koji doprinosi ukupnim pokazateljima razvoja i koji se posmatra isključivo u kontekstu ekonomskog rasta, odnosno svodi na rast *BDP*.

Socijalne posledice modernizacionih obrazaca rasta koji su se oslanjali na premeštanje radne snage i kapitala u sektore više produktivnosti, ekonomija obima, industrijalizacija, masovna standardizovana tržišta, oslanjanje na uvoz tehnologija, znanja, proizvoda, sve je to deo jedne koncepcije razvoja koja se pokazala neodrživom. Na to ukazuju brojne negativne klimatske posledice, a od nedavno i pandemija kovida 19.

Razvojni koncepti, poput *teritorialnog razvoja*, oslanjaju se u razvojnim procesima na lokalne resurse, kombinaciju lokalnih i novih znanja, kratke lance snabdevanja, nove interaktivne i integrativne odnose između ruralnih i urbanih područja, promovišu jednu potpuno drugačiju

koncepciju razvoja u kome ruralno nije opozit urbanom. Takav razvoj uključuje različite grupe stanovništva, počiva na decentralizovanim, diversifikovanim obrascima proizvodnje, u kojima svoje autonomne sfere privređivanja treba da imaju žene. Ne u ulozi takozvanih *pomažućih članova na gazdinstvu*, porodične radne snage koja samo izvršava radne zadatke i često ne ostvaruje pristup socijalnim pravima, a ni raspodeli novca u domaćinstvu, već u ulozi aktivnih, preduzetnih učesnica koje svoja znanja i sposobnosti iskazuju kroz svoju autonomnu ekonomsku delatnost i od toga mogu da obezbede i sopstveno blagostanje.

Jedna od važnijih prepreka u omogućavanju ovakvog položaja žene u ruralnom razvoju je *pristup imovini*. Pristup zemljištu, ali i sredstvima za proizvodnju nije odgovarajući za takvu ekonomsku ulogu žena. Na primer, prema podacima *Republičkog geodetskog zavoda* žene su vlasnice tek 25 odsto zemljišnih parcela.

U 2018. došlo je do promene zakonske regulative koje su otvorile mogućnosti za lakši pristup ženama zemljištu i drugoj nepokretnoj imovini. *Zakonom o postupku upisa u katastar nepokretnosti i vodova* definisano je da upis zajedničke svojine stečene u braku vrši javni beležnik, a da je

svojina automatski upisana kao zajednička. Međutim, kako to često biva, zakoni ne uspevaju da naruše neke tradicionalne neformalne norme. Dok u urbanim sredinama novi zakonski propisi utiču na povećanje udela žena među vlasnicima nekretnina, u ruralnim područjima to se i dalje nije dogodilo.

Prema istraživanju o položaju žena na selu koje su pomoćna radna snaga na porodičnom gazdinstvu, među ženama koje su imale iskustvo nasleđivanja imovine više od polovine nije dobilo ništa u nasledstvo, u gotovo 60 odsto slučajeva su svu ili najveći deo imovine nasledili muški naslednici, a u čak 3/4 slučajeva ove žene su se same odrekle svog nasledstva u korist muških srodnika. Ovo samoodricanje je duboko ukorenjeno u patrijarhalnim porodičnim normama koje i same žene pod pritiskom okruženja ponavljaju.

Ovakvo stanje donosi nepovoljne ishode za žene na selu i njihovu ulogu u ruralnom razvoju. One su danas nosioci poljoprivrednih gazdinstava u tek 19 odsto slučajeva, a kada su i nosioci gazdinstva, reč je najčešće o malim gazdinstvima veličine poseda do dva hektara, male ekonomske snage. To su upravo ona gazdinstva koja su najosetljivija na posledice klimatskih promena, slabe otpornosti i slabe ekonomske osnove za uspešniju ekonomsku aktivnost i veći doprinos žena ruralnom razvoju. Iz ovih procesa su posebno isključene mlade žene. Prosečna starost žena koje su nosioci gazdinstva je 65 godina.

Patrijarhalne hijerarhije imaju svoje redove prioriteta u kojima mlade žene dolaze na kraj. A to onda ima dalje posledice na potencijal za ruralni razvoj i podstiče odlazak mladih žena iz ruralnih područja. Tako nastaju začarani krugovi nerazvijenosti. ■

Mlade žene i muškarci – različite vrednosti

Miljana Pejić

Odnos mladih prema demokratiji, toleranciji i nenasilju u Srbiji se kontinuirano prati od 2007. Rezultati u 2021. pokazuju da tek nešto manje od polovine mladih uzrasta od 15 do 30 godina ima apsolutno poverenje u demokratiju, a svaka peta mlada osoba je izričito protiv stava da je demokratija najbolji oblik vladanja. Generalni trend - da većina mladih smatra da je *demokratija najbolji oblik vladanja*, ali i da je *Srbiji potreban jak vođa*, nastavlja se i ove godine, a posebno zabrinjava to što mladi (od 15 do 19 godina) imaju manje poverenja u demokratiju u odnosu na druge generacije, što je novina u odnosu na prethodnu godinu i ranije zabeležene trendove.

Prema najnovijem istraživanju *Krovne organizacije mladih Srbije*, koje će i ove godine biti objavljeno na *Međunarodni dan mladih*, 12. avgusta, u 2021. mlade žene i mladi muškarci imaju drugačije stavove o pitanjima važnim za njihov položaj i vrednostima prema kojima bi trebalo da žive.

Istraživanje je pokazalo da je mladim ženama značajnija *vrednost aktivnog učešća, lične slobode, jednakost u bogatstvu i primanjima, solidarnost, rodna ravnopravnost i multikulturalizam*, dok su mladim muškarcima važnije vrednosti *porodica, nacija, država i tradicija*. Pomenute razlike nisu drastične, ali nisu ni nezanemarljive.

Za rodnu ravnopravnost neophodni su nam kvalitetni programi za mlade muškarce i mlade žene, a posebno motivišu neki od primera, poput aktivizma grupe *Podrška hrabrim petničarkama*, u

okviru koje i mladi muškarci daju podršku svojim vršnjakinjama u borbi protiv seksualnog uznemiravanja i nasilja.

Stavovi mladih žena i mladih muškaraca se značajno razlikuju u viđenju stanja rodne ravnopravnosti. Mlade žene u većoj meri smatraju da njihov položaj nije ravnopravan i da su diskriminisane. Značajne razlike u odgovorima primećene su u saglasnosti sa tvrdnjama poput onih da: „Žene u Srbiji manje zarađuju od muškaraca kad je reč o istim poslovima. Društvo teže prihvata žene na poziciji autoriteta u odnosu na muškarce. Žene koje stavljaju karijeru ispred zasnivanja porodice su sebične.“

Nisu ni svi mladi istih stavova i to u velikoj meri zavisi od generacije kojoj pripadaju. Iako manje poverljivi prema demokratiji kao obliku vladanja, najmlađi ipak pozitivnije ocenjuju aktivnosti i mere koje promovišu rodnu ravnopravnost: oni su za *uvođenje kvota za manje zastupljen pol* i manje su

saglasni sa tvrdnjama *da postoje muška i ženska zanimanja*.

Važno pitanje je: „Kako doći do mladih i uticati na formiranje poželjnih stavova o demokratiji, poštovanju i zaštiti ljudskih prava i sloboda, nenasilju?“

Mladi se danas dominantno informišu brzo i efikasno, koristeći telefone. Za čak 98,4 odsto njih to je uređaj za informisanje. Mladi su na *Instagramu* (91,4 odsto), *Fejsbuku* (86,9 odsto), a u porastu je i njihovo prisustvo na mreži *Tiktok*.

Potrebno je da društveni aktivisti i aktivistkinje koriste kanale komunikacije koji su bliski mladima. Preneti dobru poruku, onu koja stiže do njih i utiče na formiranje stavova u doba digitalne komunikacije znači koristiti ove prostore na kreativan i *nesmarčki* način. To jeste izazov, ali je vredno napora da bi se retrogradni trendovi među mladima zaustavili, a progresivni podstakli. ■

Zašto Romkinje (ne) ćute?

Jasna Pantić

Problem dečjeg braka i dalje, u najvećoj meri, izaziva pažnju civilnog društva, ženskih i romskih organizacija koje su uporne u nastojanjima da se ova praksa iskoreni. Posledice su razarajuće po život devojčice, kasnije žene, iz perspektive obrazovanja, mentalnog i fizičkog zdravlja. Samo što se ova druga dva segmenta ređe pominju. *Rani brak*, kako se češće u praksi naziva (iako je u stvarnom životu to brak sa detetom), uglavnom devojčicom, još je ukorenjen u romskim zajednicama od Vojvodine, preko Centralne do Južne Srbije i procentualno raste u ruralnim oblastima. Tako je, prema podacima *Unicefa*, 2014. procenat onih žena koje su se udale pre punoletstva bio 57 odsto, a pet godina kasnije svega procenat niži.

Rani, dečiji brak nema nacionalnu karakteristiku. On se pojavljuje i u većinskoj populaciji, ali u mnogo manjem procentu. Pomireni smo sa činjenicom da je brak sa detetom u Srbiji dozvoljen (minimalni uzrast je 16 godina). Uvreženo je mišljenje da su devojčice već u tom uzrastu dovoljno zrele za telesne odnose. Po-težu se primeri žena ranijih generacija, baka i prabaka i ne reaguje se dovoljno odlučno uz uvažavanje činjenice da je svako pre navršene osamnaeste godine još uvek - *dete*. I tako sistem i građani praksu dečjeg braka i dalje vide i tolerišu kao običajno pravo, karakteristiku jedne

nacionalne zajednice, ponekad kao odliku *spanzoruša* koje samo misle na jedno - da se „preko kreveta domognu bogatstva“.

Tokom više od 20 godina rada sa Romkinjama videla sam da je ova praksa svaku devojčicu gurnula u mrak nasilja, ponore siromaštva, beznađa i nepoverenja u sve oko nje. Da, u sve, pa i u to da ne mogu ni da zamisle da *život može da bude bolji i da one imaju prava*

i slobodu da vole. Sa jedne strane je tradicija koja kaže da *tako treba*, a sa druge diskriminacija i rasizam koji strahovima boje njihovo detinjstvo, mladost i život u celosti i time onemogućavaju i samu pomisao da bi neko mogao da se zaljubi u jednu Romkinju a da nije i sam Rom?!? Kako sme uopšte da se ponada nečemu drugačijem u društvu koje ima najveću socijalnu distancu prema Romima? I tako, pod pritiskom tradicije, želje da iskaže poštovanje prema roditeljima, spase sebe od diskriminacije, rasizma i društvenog nasilja, otvara vrata nekom novom nasilju.

Mnoge romske aktivistkinje se već decenijama bore protiv ove prakse, seksualnog nasilja, izloženosti nasilju, posebno psihičkom, i rizicima po zdravlje devojčica. Nažalost, još uvek su same u toj borbi. Njihova svedočanstva se uzimaju sa rezervom, sistem radi *mira u kući* toleriše *običajno pravo* i tradiciju. Institucije koje imaju zadatak da podrže žene sa iskustvom nasilja ne žele da vide pravo stanje stvari i trudne devojčice od 14 godina statistički unose kao *žene*, kršeći time *UN Konvenciju o pravima deteta*, a sistem podrške deci žrtvama nasilja, posebno seksualnog, nije moguće ni lupom pronaći.

Nacionalna koalicija za okončanje dečjih brakova pokrenula je kampanju *Detinjstvo, ne brak!* koja ima za cilj da skrene pažnju javnosti i profesionalaca na problem dečjih brakova.

Vreme je da podržimo Romkinje u borbi za pravo na život bez nasilja. Ta borba mora postati zajednička. ■

na to. A put izlaska iz nasilja uvek je dug, težak i neizvestan.

Uhvaćene u kandže prakse kojom upravlja patrijarhat i njegovi čuvari i čuvarke (nažalost ni uloga žena u tome nije zanemarljiva), romske devojčice nemaju prava da sanjaju školovanje, uspehe, prve ljubavi, slučajne poljupce

Ne učutkujte žene!

Miloš Đajić

Događaj koji se prošle nedelje izdvojio u *online* prostoru i svojom brutalnošću uznemirio žene širom regiona bio je javni linč na društvenim mrežama bosanskohercegovačke parlamentarke Lane Prlić. Na njenu objavu sa fotografijom na kojoj se vidi kako prima drugu dozu vakcine protiv SARS-CoV-2 za 24 sata stiglo je više od 30 hiljada komentara. Mnogi od njih su bili brutalni, seksistički i mizogini. Autori komentara, dominantno antivakserški *aktivisti* učinili su sve da Lanu diskredituju i kao ličnost i kao političarku, sa jasnim ciljem da se ona i druge žene slične njoj, jednostavno učutkaju.

Mnogi među nama su proteklih meseci, u želji da podrže imunizaciju, objavljivali svoje fotografije sa vakcionalnih punktova, ali kad je to na našem prostoru učinila mlada žena koja se uz to bavi politikom, ima stav i uticaj, onda je ona postala posebno *interesantna* meta. Na scenu su stupili stari, patrijarhalni obrasci i usledio je javni linč.

Da ne zaboravimo, širenje mizoginije i seksizma prema ženama angažovanim u politici ima za cilj podrivanje njihovog samopouzdanja, poštovanja, uticaja i konačno – njihovo povlačenje iz javnog prostora. Kad bi u našim zemljama institucije savesno radile svoj posao, takvi napadi bili bi predmet gonjenja i sankcionisanja.

Razmotrimo neke široko rasprostranjene oblike nasilničkog ponašanja na *internetu*. Često nailazimo na komentare muškaraca postavljene ispod sadržaja koji je objavila žena u kojima oni objašnjavaju da to što je napisala – *ona ne razume*. Ova vrsta komentara

se naziva *mensplejnovanje*. Muškarci često misle da njihov komentar, glas, objava – vrede više. Reč je o naučenom i nesankcionisanom ponašanju kojim se demonstrira nepoštovanje žena kao ljudskih bića. *Mensplejnovanje* je najčešće nadobudni komentar, dat sa zamišljene *visine* i njime se ženama stavlja do znanja *da su glupe i da ne razumeju*.

Sve učestalije je i *doksovanje* – objavljivanje podataka o ličnosti koji su, inače, zaštićeni zakonom. Zatim, *osvetnička pornografija* kojom *jaki muškarci* najčešće nastoje da se osvete bivšoj partnerki ili ženi sa kojom nisu uspeli da ostvare vezu. Tu je i *klasično internet nasilje* – kad se ženi preta batinama, silovanjem, ubistvom ili na neki drugi način. Rasprostranjeno je i *online proganjanje* koje je izrazito neprijatno i takođe nedozvoljeno ponašanje. Kod žene stvara utisak da je permanentno praćena i da je nasilnik stalno tu, u njejoj neposrednoj blizini.

Potreba *jakih muškaraca* da sakri- veni iza tastature i ekrana prete seksualnim i drugim nasiljem mora biti identifikovana, obuzdana i sankcionisana. Zbog toga se i domaća inicijativa *Ne posmatraj. Reaguj!* pridružila apelu koji ukazuje na odgovornost vlasnika društvenih mreža za prisustvo nasilja na njima. Inicijativu je pokrenuo *Amnesty International* i druge organizacije sa zahtevom da Evropska komisija u *Digital Services Act*, na kome radi, unese jasnu obavezu vlasnika platformi da identifikuju, preduprede i umanje rizik od rodno zasnovanog nasilja na *internetu*.

Nasilje prema ženama u *online* prostoru, pogotovo seksualno, mora biti sistemski sankcionisano i mora prestati. Jer, od toga da na mrežama nešto bude napisano, do toga da se nekoj ženi u stvarnosti nasilje dogodi – mali je korak. Moramo misliti o tome! ■

Dalje ruke od nje!

Tamara Skrozza

P očetkom oktobra jedna mlada žena sahranila je svoje dve ćerke. Ubila ih je struja. Bile su male i same, jer im je tata u zatvoru, a mama je morala da radi.

Nakon što su sladostrasno izvestili o sirotinji u kojoj je ova porodica živela i podsetili da tako mala deca ne smeju da ostaju sama, mediji i njihovi čitaoci bacili su se na *problem majke*: „zašto je ostavljala decu, što ih nije dala nekom na čuvanje, što ih je uopšte rađala?“ Nadležni organi su, pak, saopštili da će protiv majke biti pokrenuta istraga zbog navodnog zapostavljanja dece.

I nije ovo prvi put. Kad su deca zbog ostavljene sveće gorela u straćarama, kad su se davila u rekama, pa čak i kad su ih očevi, kumovi ili dede zlostavljali - uvek se potezalo pitanje *nesavesnih* mama. Mame su bile krive što su morale da rade, da izađu iz kuće, da nabave, da odu do lekara. Praktično niko se nije pitao, „a

šta je za to vreme radio tata?“. Poneke tate su se u takvim situacijama naprasno pojavljivale i po novinama kukale „kako nisu znali, kako bi pomogli da ih je neko obavestio“, a vaskolika medijska javnost je klimala glavom i uzdisala „jadan čovek“.

Izuzev u slučaju da nemaju nikakav prihod ili nekretninu, samostalne majke od države Srbije ne dobijaju nikakvu pomoć: ni beneficije prilikom plaćanja računa ili poreza, ni novčanu potporu, ni besplatan gradski prevoz, niti bilo kakav popust u bilo čemu. One koje su bukvalno gladne i bez ičega, dobijaju crkavicu od koje se ne može živeti.

U Srbiji ima oko 310 hiljada samohranih roditelja, a *Zakonom o finansijskoj podršci porodici s decom* predviđeno je da dečiji dodatak teoretski može da primi samo dvadesetak procenata: tačnije, samo onaj „roditelj koji se sam stara o detetu zato što je drugi roditelj preminuo, ili je nepoznat, ili je lišen roditeljskog prava“. Pomoći nema u svim drugim slučajevima kad je roditelj faktički, iako ne i *de jure*, sam. Tu grupu čine uglavnom žene.

Njih se ne seti ni predsednik kad deli novčane darove, a *trgovinskim lancima*

na pamet ne pada da uz penzionere, pažnju obrate i na one koji sami podižu decu, sami zarađuju. Njima ne sleduje čak ni onih 10 odsto popusta koji dobijaju penzioneri - i to neselektivno, svi (i oni s *masnim* penzijama).

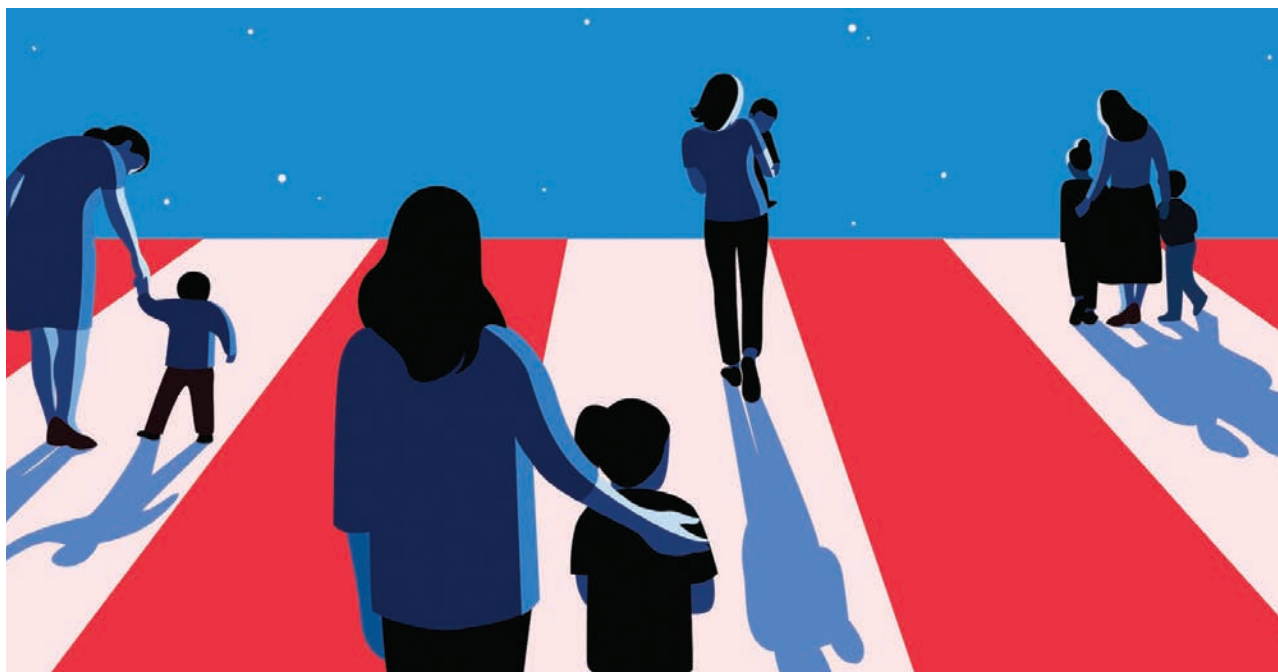
O društvu ovde ne bi trebalo ni govoriti: baš kao što to nisu učinili mediji, a ni nadležni organi pre ili posle toga, okruženje žene koja je izgubila decu sigurno se nije pitalo kako joj je, s kim razgovara kad joj je teško, ko joj pomaže kad joj je dete bolesno, kad je poslednji put sebi kupila gaćice ili čarape.

U studiji *Zaštita samohranih roditelja u Srbiji*, samohrane majke su kao glavne probleme navele: „usamljenost, nedostatak novca, teškoće u vezi sa pronalaženjem i zadržavanjem posla, stambene probleme, kao i nedostatak podrške i pomoći“.

Sa istim problemima nosila se i ova žena.

Zato, nadležni, dalje ruke od nje!

Imate vi druga posla. Za početak, sredite zakone. ■

Žene u svetu rada – na prvoj liniji fronta

Marija Martinić

Brojni oblici, mehanizmi i posledice diskriminacije žena u svetu rada čine složenu mrežu uticaja koja, u krajnjem ishodu, uvek uvećava neravnopravnost položaja u društvu. Sindikati odavno ukazuju na postojanje diskriminacije u oblasti zapošljavanja. Problem je prepoznala i država koja žene svrstava u ugroženu kategoriju na tržištu rada. Nejednakost zarada postala je, za mnoge sindikate, prvo bojno polje s kojim se suočavaju u borbi za rodnu ravnopravnost na radu. Istraživanja su pokazala da su i mere štednje, sprovedene od 2014, pogodile žene u većoj meri nego muškarce.

Početak pandemijske krize dodatno je uvećao rodne razlike na tržištu rada. Prema podacima Međunarodne konfederacije sindikata, na globalnom nivou, u socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti radi čak 70 odsto žena, dok su one zastupljene sa 58 odsto u uslužnim delatnostima. Tome treba dodati veoma visok procenat žena zaposlenih u obrazovanju, posebno predškolskom. Monitoring izveštaja o merama tokom vanrednog stanja Nacionalnog konventa o EU ističe da se, „na prvoj liniji fronta“ u borbi protiv kovida 19 nalazi skoro 90 odsto žena. Pandemijska je, u ogromnoj meri, uvećala osećaj nesigurnosti, sputanosti i izolovanosti sistema podrške ženama.

Istraživanje Položaj žena u sindikatima, koje je podržala Misija OEBS u Srbiji, a koje je objavljeno ove godine, ukazuje na nekoliko

otežavajućih okolnosti koje su pogodile žene. Možda najveću predstavlja teškoća usklađivanja rada od kuće i porodičnih obaveza koja se, u patrijarhalnom okruženju, čini nerešivom. S jedne strane, žene su izložene neregulisano radnom vremenu i neplaćenom prekovremenom radu, dok su s druge strane prinuđene da se, istovremeno, suočavaju sa izazovima online nastave i ograničavanja rada vrtića.

Sve je to dodatno pogoršalo položaj žena koje su se, i pre pandemije, suočavale sa ograničenim mogućnostima za napredovanje, češćim zapošljavanjem posredstvom fleksibilnih, odnosno nesigurnih ugovora, kao i seksualnim uznemiravanjem i različitim vrstama mobinga. Više od 40 odsto žena smatra da je pandemija dodatno narušila njihova radna prava, bez obzira na to da li rade u javnom ili privatnom sektoru.

Sindikati su reagovali na prijavljene slučajeve kršenja radnih prava i uključujući se u procese zaštite bezbednosti i zdravlja na radu, putem nabavke opreme i dezinfekcionih sredstava i informisanja zaposlenih. Takođe su upućivali zahteve institucijama da sistemski

reše uočene probleme. Priključili su se i globalnoj kampanji za borbu protiv porodičnog nasilja koje je, nažalost, planulo zajedno sa pandemijom. Međutim, stepen nepoverenja u sindikate, karakterističan za poslednju deceniju, smanjen je tek neznatno.

Budući da ženski sindikalizam ima nešto kraću istoriju od sindikalizma uopšte, većina sindikata formi-

rala je sekcije žena. Međutim, veliki broj sindikalno organizovanih žena nisu članice ovih sekcija i imaju podeljena mišljenja o njihovom radu. Zato je neophodno unaprediti aktivnosti koje promovišu sindikalno organizovanje žena, obezbediti kontinuiranu i razgranatu radno-pravnu i socijalnu pomoć, kao i podršku u zdravstvenoj zaštiti žena. Samo ozbiljnim ulaganjem u obrazovanje i ohrabriranjem žena za sindikalno delovanje kroz sekcije može se obezbediti da one zaista budu efikasan kanal za uvođenje ženskih pitanja među prioritete sindikalnog delovanja, a ne mesta na kojima se ova pitanja čuvaju, skrajnuta sa sindikalnih agendi. ■

Dosta mi je ove korone!

Ana Popovicki Čapin

„Ne mogu više...“, danas je jedna od najčešće izgovaranih rečenica. Ne treba se čuditi. Poslednjih godinu dana smo svi mi, izloženi virusu korona, preispitali svoje prioritete, suočili se sa neizvesnošću i *podigli* psihološke odbrane kako bismo se prilagodili *novom*.

Ipak, nije isto živeti na selu, pored Tise i u soliteru, na Novom Beogradu, sam/a ili sa nekim, imati decu, imati posao ili ga izgubiti, biti zdrav ili imati neku hroničnu bolest. A nije isto ni ako ste žena ili muškarac.

Prošle godine psihoterapeutima su se više javljali muškarci suočeni sa depresijom, neizvesnošću, strahom ili napadima besa kao posledicom 24/7 boravka sa porodicom u kući. Jedni su shvatili da je razvod rešenje, drugi da moraju da spasavaju brak, a treći da nemaju roditeljske veštine koje su mislili da imaju.

Žene su se javljale povodom napada panike, brige i straha za sebe i svoje bližnje i straha od bolesti. One su se evidentno iscrpele za ovih godinu dana, od standardnog seta nege i brige bolesnih u kući, preko pomoći deci u savladavanju školskog gradiva, do tradicionalnog besplatnog kućnog rada. Ovo opterećenje bilo je okidač i za anksiozno-depresivne reakcije, frustracije, izlive besa, prejedanje, poremećaje sna i slično.

Dva podatka iz prakse predstavljaju iznenađenje. Utisak je da svedočimo porastu broja parova koji zajednički traže pomoć. Drugi iznenađujući podatak jeste porast broja muških klijenata, i po prvi put očeva, koji traže pomoć za svoje adolescente.

Kod mladića i devojaka takođe su prisutni strahovi, anksioznost i zabrinutost, naročito za svoje roditelje i starije članove porodice. Za jedne *korona ne postoji*, idu na žurke, izlaze i ne vide u tome problem, a drugi su uplašeni i imaju napade panike. Svedočimo i alarmantnom broju samopovređivanja kod devojaka, kao i porastu (pokušaja) samoubistava među mladima.

Za razliku od mladih, stariji imaju izgrađene mehanizme adaptacije. Njih je najviše uznemirila činjenica da im deca

ino ženske obaveze. Izostanak sistemске podrške za zaposlene u obrazovnom i zdravstvenom sistemu pogodio je više žene nego muškarce.

Ako se zapitamo kako dalje, prvi korak jeste - prepoznati šta osećamo. To je ključno. Obratiti pažnju na ono što nam prija i graditi prakse kojima ćemo sebe dovesti u stanje zdravije emocije. Raditi na tome da budemo dobro, čak i ako su ljudi i okolnosti oko

i unuci ne mogu doći u posetu. U istraživanju OSCE iz maja 2020. naslovljenom *Rodna analiza odgovora na kovid*, autorke se osvrću i na žene starije od 65 godina: „Oslonjene na sebe, one često predstavljaju oslonac i za svoju višočlanu porodicu. I pored osećaja poniženja zbog zatvaranja na ceo dan, ove žene u rezervoarima svog iskustva nalaze snagu da prebrode krizu.“

Analizi treba dodati i činjenicu koja se odnosi na širi kontekst, a to je da su prosveta i zdravstvo sektori u kojima većinski rade žene. One, osim na poslu, i kod kuće imaju dodatne, tradiciona-

nas loše, jer jedino tako možemo pomoći i sebi i drugima. Ako to ne umemo, trebalo bi da potražimo pomoć stručnjaka.

I da se svi, kao društvo, spremimo za sistemsku podršku onima koji su izgarali za nas u belim mantilima, *u ratu* sa koronom, jer post-traumatski stresni sindrom već pokazuje svoje zube.

Za početak, hitno bi trebalo osmisliti i sistemsku podršku za trenutno najugroženiju grupu u društvu - mlade, a među mladima najviše devojke. ■

Plata za život

Marija Martinić

U Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima stoji da „svako ko radi ima pravo na pravednu i zadovoljavajuću naknadu koja njemu i njegovoj porodici obezbeđuje egzistenciju koja odgovara ljudskom dostojanstvu“. Koliko se ovo pravo radnika i radnica u Srbiji danas poštuje? Koliko i na koji način (ne)ugovorenih poslova ima radnik koji prehranjuje porodicu, u kojoj postoji i zaposleni bračni partner? Koliko onaj čiji partner ne uspeva da pronađe posao? Koliko samohrani roditelj? Koliko pojedinac koji ne živi u zajednici? Ova su pitanja koja se, u zemlji čija se vlast samopercipira razvojno uspešnom, zvanično ne postavljaju. Nekako se činjenica da manje od 10 odsto ljudi u Srbiji može da dosegne bazični civilizacijski standard i da živi od svog redovnog rada ukorenila kao „normalna“. Siromaštvo se podrazumeva, a radna i ljudska prava shvataju kao luksuz.

Zaista da li je insistiranje na vikendu, provedenom sa porodicom ili odmarajući na bilo koji drugi način - *lenjost*? Da li je zahtev za bezbednim i zdravim uslovima rada - *razmaženost*? Da li je godišnji odmor - *luksuz*? I, konačno, da li je zahtev za civilizovanim standardom života od sopstvene plate - *neradništvo*? Vlast u Srbiji se svojski trudi da dokaže da jeste, svaki put kada kreira ekonomsku politiku, zasnovanu na rasprodaji kvalitetne domaće radne snage i subvencionisanju inostranog kapitala. Dominirajuća mantra o investicijama sažvakala je ideju „pristojne, dostojanstvene zarade“ i ispljunula je širom Srbije nesvarenu.

Foto: FoNet / Instagram predsednika Srbije

Nedavno su na inicijativu *Centra za politike emancipacije* tri sindikalne organizacije i 18 organizacija civilnog društva, među kojima i *Ženska platforma za razvoj Srbije*, potpisale *Deklaraciju o plati za život*. Njome se ne traži ništa više od poštovanja *Ustava Republike Srbije*, ali živimo u zemlji u kojoj se i za poštovanje najvišeg pravnog akta mora proći kroz proces umrežavanja, organizovanja i podnošenja građanskih inicijativa.

Baš nekako u isto vreme kad je potpisivana *Deklaracija* koja, između ostalog, zahteva i uvažavanje sindikalnih argumenata o nedovoljnosti minimalne zarade u okviru Socijalno-ekonomskog saveta Republike Srbije i o neadekvatnosti metodologije njenog računanja, predsednik Republike Srbije je najavio iznos „minimalne cene rada za 2023. godinu“. One minimalne zarade koja će se na dnevnom redu Saveta naći polovinom avgusta i o kojoj bi socijalni partneri trebalo da pregovaraju. One minimalne zarade koja bi trebalo da pokrije, ne samo troškove ishrane, stanovanja i odeće, već

i redom sve participacije za besplatne preglede i lekove, sve privatne račune za zdravstvene usluge koje javno zdravstvo nije u stanju da pruži u optimalnom roku, školske knjige, opremu, roditeljski dinar, račune za obezbeđenje i izlete koji prate redovno školovanje dece. Jer i to spada u „minimum za život“.

U Srbiji minimalna zarada danas iznosi tek 71 odsto od evropske granice siromaštva, odnosno tek 25 odsto od iznosa „plate za život“ izračunate za našu zemlju.

Zato je važna *Deklaracija* i inicijativa za okupljanje sindikata i ostalih društvenih aktera oko nje. U ovoj zemlji ni neke druge podrazumevajuće stvari, kao recimo „zahtev za obustavom rata“ pre tri decenije, nisu mogle da budu prihvaćene bez stvaranja širokih i snažnih društvenih koalicija, pa zašto bi drugačije bilo sa pravom na dostojanstvenu zaradu? Jer bahatost je moćna, ali moćan je i otpor. ■

Menstruacija nije luksuz

Višnja Baćanović

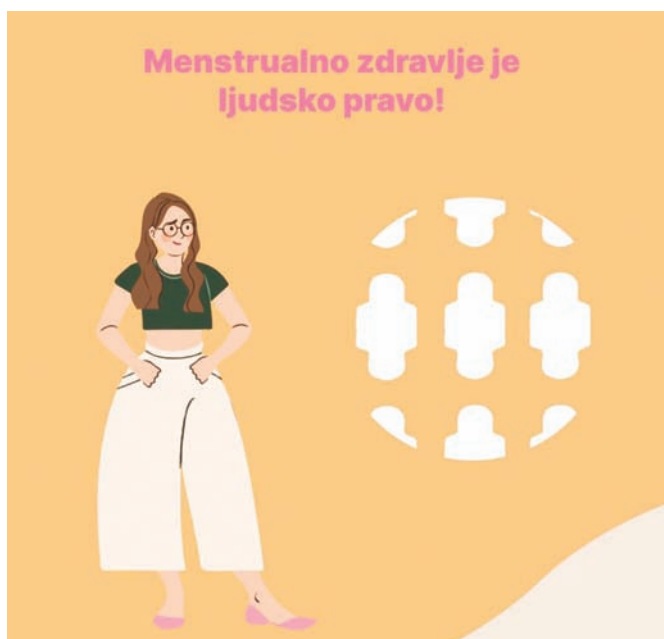
Često osećamo nelagodu i stid kad u prisustvu muškaraca govorimo o menstruaciji, pretpostavljajući da ih ta tema *ne zanima*, da je *neprikladna* ili im je *ružna*. Prava pitanja su: zašto je ono što se muškarcima dopada prioritete u odnosu na ono što je ženama važno? Zašto žene prihvataju da ne govore o onome što muškarci nisu prihvatili kao relevantnu temu? Neko je negde rekao: „da muškarci imaju menstruaciju, sve bi bilo drugačije“. Ulošci bi se delili *džabe*. Stvarnost je potpuno drugačija. Više od 500 miliona žena na svetu živi u menstrualnom siromaštvu.

Menstrualno siromaštvo predstavlja nedostupnost menstrualnih proizvoda, higijenskih sredstava, adekvatnog upravljanja otpadom i obrazovanje o menstruaciji. Povezano je sa stigmatizacijom i tabuizacijom menstruacije, koja je kulturološki (rodno) uslovljena i ukazuje na isključivanje, nevidljivost i neprepoznatljivost potreba i iskustava žena.

Poruka koja se šalje kroz kampanje za smanjenje *PDV* na menstrualne proizvode, ili besplatne uloške i tampone u osnovnim i srednjim školama jeste da su žene i devojke jednako važne i vredne i da njihove potrebe, koje su polno uslovljene, moraju biti vidljive i prepoznate. *Globalni pokret za menstruaciju (The Global Menstrual Collective)* sačinio je listu mera koje je potrebno sprovesti da bi se

smanjilo i okončalo menstrualno siromaštvo. Na njoj su:

- pokretanje inicijativa za promociju pristupačnosti menstrualnih proizvoda i higijenskih praksi sa ciljem da se ženama omoguće higijenska sredstva i infrastruktura;
- povećanje vidljivosti i prepoznavanje poremećaja menstrualnog ciklusa i adekvatno lečenje;
- osiguravanje pozitivnog i podržavajućeg okruženja koje omogućuje ženama koje imaju menstruaciju da učestvuju u svim društvenim, profesio-

nalnim, obrazovnim i drugim aktivnostima;

- kampanje koje doprinose normalizaciji menstruacije, odnosno njenoj destigmatizaciji i detabuizaciji.

U mnogim zemljama sveta aktivistkinje su pokrenule i izvojevale inicijative za smanjenje *PDV* na menstrualne proizvode, a u nekim zemljama i gradovima, kao što je Škotska ili Rijeka u Hrvatskoj, obezbeđeni su besplatni menstrualni proizvodi u osnovnim i srednjim školama. Nedavno je u Srbiji, sa idejom da menja odnos prema men-

struaciji, *Gender Knowledge Hub* pokrenuo prvu kampanju za smanjenje menstrualnog siromaštva, dostupnosti higijene i menstrualnih proizvoda i detabuizaciju menstruacije, znajući da mali koraci i saradnja vode do velikih promena.

Za Srbiju još uvek nemamo istraživanje o rasprostranjenosti i manifestacijama menstrualnog siromaštva, ali na osnovu istraživanja na malom uzorku iz 2022. u Novom Sadu ili podataka iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske znamo da

su menstrualnom siromaštvu posebno izložene studentkinje koje nisu iz grada u kome studiraju, Romkinje i žene koje žive na ili ispod ivice siromaštva. Sve one vrlo često umesto higijenskih uložaka i tampona koriste papir, karton, stare komade odeće i slično.

Regionalna istraživanja kažu da je trećina žena prisiljena da štedi kako bi sebi priuštila osnovne potrepštine za menstrualnu higijenu, dok čak 10 odsto ispitanih građanki ove proizvode sebi uopšte ne može da priušti. U uslovima ekonomske krize

ne treba da čudi ako siromaštvo, a sa njim i menstrualno siromaštvo, postane svakodnevni problem velikog broja žena u Srbiji. Ako na to dodamo i hronično neadekvatan pristup toaletima, pranju ruku i higijenskom upravljanju otpadom, jasno je da je pred nama dugačak put za smanjenje menstrualnog siromaštva. Bilo bi dobro započeti ga smanjenjem *PDV* za higijenske potrepštine sa 20 na pet odsto. Tako će žene znati da se osnovne potrebe ne smatraju luksuzom. ■

Nema „drugorazrednih“ birača

Vera Kurtić

Nakon skoro 80 godina od dobijanja prava glasa za žene i više od 30 godina višestranačja u Srbiji, uspeali smo da se tek malo pomerimo od uverenja da ćemo većim učešćem žena u političkom i javnom životu automatski dobiti pravedne politike, oslobođene sebičnih interesa pojedinih i partija, korupcije i zloupotrebe. Videli smo da je takvo očekivanje utopija kroz brojne pri-

mere žena u vladajućoj garnituri (i to ne samo aktuelnoj). Isto tako, nismo se mnogo odmakli od onoga što se mislilo tokom borbe za pravo glasa s kraja 19. i početka 20. veka – da će oni sa manje ili bez ikakve društvene moći morati u politici da budu „bezgrešni“ kako bi opravdali „pravo na glas“.

Recimo, nakon nedavno održanih izbora u Srbiji, u delu *građanskog društva* preovladao je utisak da je „politički neprosvećeno stanovništvo štetno po demokratiju“. Oni koji ne glasaju za vladajuće partije su na društvenim mrežama agilno delili snimke na kojima se vidi kako neke siromašne osobe, izopštene iz sistema, jeftino prodaju svoje glasove. Na mnogim od tih snimaka glavni akteri su ljudi iz romske zajednice, najčešće žene, sa kojima je uvek lako izrugivati se i lepiti im etikete. Naravno, snimani su i oni iz većinske populacije, ali je suština da su siromašni i obespravljani svoj glas prodavali ogojleno i bez mogućnosti da to prikriju,

dok su drugi radili isto, na manje vidljiv ili direktan način.

Polarizacija u društvu kojoj svedočimo najviše koristi onima koji ne mare za demokratiju, ali tome doprinosi i narativ druge strane – „da se vlast neće smeniti dok politički neprosvećeni imaju mogućnost da nekome prodaju svoj glas“. Popularna parola pred izbore

„sakrij babi ličnu kartu“ pokazuje tri stvari: prvo – da je prisutna generalizacija birača po svim osnovama, drugo – da generalizacije omogućuju lakše manipulisanje, a treća – da postoje „drugorazredni politički akteri“ i da to prihvatamo kao *normalno stanje*. Zato i vidimo nesklonost političkih stranaka, bilo onih na vlasti ili u opoziciji, i iz bilo kog političkog spektra, da se iskreno i bez manipulacije obrate onim društvenim grupama koje nemaju drugu moć osim svog glasa.

Otuda fokus naše pažnje danas ne bi trebalo da bude na onima koji svoje glasove „daju bez promišljanja“, nego na onima koji bi trebalo da grade politički ambijent u kome zloupotreba prava glasa neće biti ni korisna, ni moguća. Zato sada, kada očekujemo konačno formiranje novih saziva predstavničkih tela na republičkom i lokalnom nivou, ne treba više da se bavimo pitanjem „koliko je mandata osvojila opozicija“ nego suštinom njenog budućeg delovanja i njenim kapacitetima da se obrati i onima koji po pravilu ne glasaju za nju.

Činjenica je da bezgrešnih nema, jer je sistem zasnovan na slabostima koje dozvoljavaju da se glasovi slabijih ne čuju, a njihove potrebe ne vide. Zato rešenje nije i ne treba da bude u upiranju prsta i podsmehu onima koji su tretirani kao inferiorni, drugorazredni i čiji su interesi „manje važni“, nego u njihovom uključivanju i upornom prosvetivanju. Ako učinimo taj važan korak, moći ćemo da kažemo: „Da, u Srbiji postoji napredak“.

Pravo na umor

Tamara Skrozza

Ako je suditi po društvenim mrežama, pesimizam i umor ne samo da nisu u modi, već su skoro pa zabranjeni. „Ne širi defetizam“, „Imamo razloga za zadovoljstvo“, „Potegni, dođi, viči, pobuni se!“ poručuju sa svih strana. „Negativnost je zarazna, ne treba nam to sad.“

I tačno je. Po društvo, državu, pa i svakog od nas ponaosob, nezdravi su, praktično fatalni – i defetizam, i hronično nezadovoljstvo, i osećaj nemoći, i negativnost koja zrači. Jer, očigledno je da je poludela čitava planeta i da će u bliskoj budućnosti biti dragoceno svako zrnce volje, želje i vere.

Ali.

Međutim.

S druge strane.

1. Već 30 godina mi ratujemo jedan te isti rat – promeњene su samo metode i neposredni izvršioци, ali i dalje svako ima svoju istinu, svoje barjake i svoje murale. Već 30 godina ne znamo gde se dedoše one silne fabrike, rezidencije, rudna blaga. U čije su se džepove pretočile sve Jugoslavije u kojima smo živeli, sve društvene firme stavljene na doboš, privatizovane u mutnom, otkupljene i zatim sravnjene sa zemljom?

2. Već 30 godina ne znamo ko nam zapravo gradi puteve, elitna naselja, mostove i pruge, ko se sve tu *ugrađuje*, ko spinuje, ko laže, ko za koga radi, ko je šta i kad potpisao.

3. Ne znamo čak ni gde su svi mrtvi i sve grobnice.

4. Već 30 godina, uz kraće pauze, nemamo ni sudove, ni tužilaštva, ni zakone koji bi važili podjednako za sve.

5. Parlament je već tri decenije predmet sprdnje, a pred svetom su nas (opet uz kraće pauze) predstavljali ljudi kojih bi se svako normalno društvo stidelo.

6. Već 30 godina sistematski je razarano školstvo i zdravstvo, gušene su medijske slobode, kupovane su diplome, proganjan je svako čiji se glas bilo čemu usprotivio, a neizvesnost je postala jedino što nam je garantovano.

7. Već 30 godina duva se u iste pištaljke, nose se isti transparenti, a menja se samo plan grupne šetnje istim ulicama. Političkom voljom i koje-

ako uopšte i dočekaju starost. Oni koji su pre 30 godina bili bebe, gledaju gde da beže, ako već nisu pobjegli.

Oni koji su rođeni u međuvremenu, uživaju u trenutku, jer i sami vide da u nasledstvo dobijaju državu bez sistema, polarizovano društvo, zagađenu vodu, vazduh i zemlju, falsifikovanu istoriju, urbanistički lom.

Uprkos svemu, ne bismo smeli da odustanemo. U najgorem slučaju, iz respekta prema godinama svoje borbe i borbe onih koji su i dalje na istoj strani; iz inata, želje da te na kraju ne šutnu gori od tebe; zbog tračka nade da bi bar naši unuci, ako ne naša deca, mogli slobodno da dišu.

kakvim dilovima, sve to pre ili kasnije bude obesmišljeno i obezvređeno.

Svaki, baš svaki put.

Našem društvu je potrebna totalna rekonstrukcija. A ko će time da se bavi? Oni koji su pre 30 godina bili tinejdžeri, danas su sredovećni, umorni i uglavnom bezvoljni ljudi, koji znaju da će zbog ispražnjenih fondova teško dobiti penziju, da će zbog devastiranog zdravstva biti lišeni bilo kakve nege,

Ipak, dopustimo da oni koji su se prebrzo i nepromišljeno ponadali budu nesrećni bar još nekoliko dana. Ne osuđujmo, ne napadajmo ranjenike u sopstvenim redovima. Dopustimo zrnca defetizma, mrvicu zračće negativnosti, očaj koji će proći.

Pa onda Jovo nanovo. Do zadnjeg dana i poslednjeg daha. Da im ne oprostimo normalne živote koje su nam oduzeli. ■

V

Nasilje i mi

Silovanje – zločin o kome se glasno ćuti

Danica Todorov

U činilo se poslednjih dana da smo kao društvo načinili korak napred ka razumevanju onoga što preživljavaju žrtve silovanja i da smo spremniji da ih podržimo. Iako su glasovi podrške bili jaki, deo javnosti se ponovo ustremio na žrtve i okrivljuje ih za ono što im se dogodilo. Atak na žrtve, nažalost, predstavlja ustaljeni mehanizam održavanja moći, kontrole i dominacije muškaraca nad ženama, koji je u osnovi rodno zasnovanog nasilja.

Valja ponoviti da je silovanje jedan od najtežih i psihički najbolnijih oblika nasilja kojem žena može biti izložena. Čak dva puta je češće kad je reč o intimnom partneru nego o nepoznatom muškarcu. Zvanični statistički podaci koji obuhvataju prijavljene i procesuirane slučajeve samo su vrh ledenog brega, jer upravo seksualno nasilje predstavlja jedan od oblika kriminalnog ponašanja koji je prekriven tamom zbog toga što žrtve o njemu ne govore i ne prijavljuju ga. Istraživanje o nasilju prema ženama koje je 2018. u Srbiji sprovedla Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) pokazalo je da dve od pet žena ni sa kim nisu razgovarale o najtežem slučaju seksualnog uznemiravanja koje su doživele. Koliko tome doprinose ovdašnje kulturne norme i stavovi govori podatak da tri od deset žena veruje da je porodično nasilje prema ženama privatna stvar, a skoro četvrtina smatra žrtve odgovornim ili veruje da one preuveličavaju tvrdnje o zlostavljanju ili silovanju.

Negativna i pogrešna reakcija policije i tužilaštva, kroz nametanje krivice ženama žrtvama silovanja da su nasilje izazvale svojim ponašanjem, načinom odevanja ili konzumiranjem alkohola pojačava njihovu traumatizaciju i utiče na njihovo poverenje u institucije, što je, pored sramote i straha od osвете, glavna prepreka za prijavljivanje seksualnog nasilja.

I sam postupak prijavljivanja za žene je stresan jer, nažalost, nakon prvog otvaranja stručnoj osobi o iskustvu preživljenog seksualnog nasilja, za koje je često potrebno da prođe puno vremena od samog čina nasilja, žrtva je

suočena sa višestrukim ponavljanjem traumatičnih detalja pred državnim organima.

Posledice seksualnog nasilja, uključujući i silovanje, zahtevaju posebno pažljivo postupanje obučenog i specijalizovanog osoblja, medicinsku negu i podršku u kombinaciji sa neodložnim sudskomedicinskim pregledima radi prikupljanja dokaza potrebnih za krivično gonjenje. Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici Saveta Evrope obavezuje države potpisnice da omoguće otvaranje kriznih centara za slučajeve silovanja, odnosno za žrtve seksualnog nasilja, tako da obezbede lekarske i laboratorijske preglede, podršku u slučaju povreda, pravno i psihosocijalno savetovanje.

Zasad, takav tretman žrtve mogu dobiti samo u opštim bolnicama u Zrenjaninu, Kikindi i Sremskoj Mitrovici i Klinici za ginekologiju u Novom Sadu gde postoje centri za žrtve seksualnog nasilja kojima koordiniše Centar za podršku ženama, uz podršku međunarodnih donatora. Žrtve seksualnog nasilja mogu se obratiti direktno zdravstvenim ustanovama u navedenim gradovima ili pozvati SOS telefon na broj 0800 10 10 10. Nažalost, u drugim delovima Srbije, žrtve silovanja nemaju ovakvu mogućnost. Zato bi država morala da uloži više napora i u svim centrima omogućiti zdravstveno zbrinjavanje, psihosocijalnu podršku i dokumentovanje seksualnog nasilja. Iskustva iz Vojvodine uče nas da je to put za jačanje poverenja u institucije i veću spremnost žrtava da o silovanju progovore. ■

Mi koji „nismo takvi“

Miloš Đajić

Zahvaljujući hrabrim istupima i čvrstini Danijele, Milene, Ive, Merime, Marije i drugih žena koje su preživjele seksualno nasilje, ono je postalo važna tema u Srbiji ali i u čitavom regionu. Javnost se uznemirila pred težinom ženskih ispovesti i trauma koje nose. Mnogi roditelji devojčica i devojaka su se zapitali da li i njihova deca trpe nasilje. Mesećima svedočimo da se poznati (i manje poznati) slučajevi analiziraju, da se ženske organizacije mobiliju, a mi, muškarci, poluglasno pokušavamo da objasnimo da *nismo svi takvi*.

Ako je tako, onda je ključno pitanje kako da mi koji *nismo takvi*, u partnerstvu sa ženama, stvaramo svet u kome će se sve žene osećati sigurno i slobodno?

Indikativno je da su, kao i tokom #MeToo kampanje u Americi, i kod nas, o iskustvu preživljenog seksualnog nasilja, prve progovorile glumice. Kao neko ko dolazi iz sveta umetnosti i svakodnevno se u njemu kreće, svestan sam da njihova svedočanstva nisu izolovani slučajevi. Kao aktivista dobro znam da su seksualno uznemiravanje i zlostavljanje i svi drugi oblici nasilja nad ženama prisutni svuda - unutar različitih profesija, svih nacionalnih, etničkih ili socijalnih grupa. Nasilnici žive tu, oko nas. Oni mogu biti bivši ili sadašnji partneri, članovi porodice, ugledne kolega

sa posla, funkcioneri u instituciji, poznati i nepoznati muškarci.

Ispovesti glumica pokreću i mnoge druge žene da prijave nasilje i progovore. A mi koji *nismo takvi* moramo im biti najsnažnije ohrabrenje i oslonac. Aktivna brana relativizaciji, osporavanju i pitanjima *Zašto se sada javila, Šta je čekala tolike godine, Šta je sa njim tražila?*

Ovih dana u javnosti je odjeknula vest o sistematskom seksualnom ucenjivanju žena u Kruševcu, Čačku, Kraljevu, Valjevu i drugim gradovima. Mlade žene ucenjaju se seksualnim

tražimo odgovornost. I to ne samo nasilnika, već i svih koji ga štite i pomažu mu.

Muškarci moraju da prihvate da se svet promenio - da su seksualno uznemiravanje, ucenjivanje ili silovanje, ne samo nedopustivi i gnusni, već da će svaki od nas biti prijavljen, a učinjeno nedelo istraženo i sudski gonjeno.

Zato, umesto relativizacije ispovesti žrtava, mi, muškarci, moramo bez ograda da podržimo one žene koje su skupile snagu i odlučile da

uslugama kako bi zadržale ili dobile posao u javnom sektoru. O toj strašnoj pojavi se *šuška* od kad je Marija Lukić prijavila nasilje koje je trpela od lokalnog moćnika Milutina Jeličića Jutke. Sad nas čeka još jedno suočavanje.

Takozvane *priče iz muške svlačionice*, osvetnička pornografija, posmatranje žena kao objekta, komentarisane izgleda i oblačenja, normalizovanje seksualnog nasilja kroz rečenice *Dobila je šta je tražila* ili *Sama je kriva* zvono je za uzbunu. Neophodno je da, kad čujemo ove rečenice ili prepoznamo nasilno ponašanje, reagujemo, upozorimo i za-

progovore. U svojoj okolini svako od nas treba da širi kulturu nenasilja, daje (najbolji) lični primer dečacima i reaguje, za početak, na svako seksističko ponašanje.

Kažemo da ne želimo Srbiju u kojoj devojčice, devojke i žene svakodnevno žive u strahu od mogućeg muškog nasilja, stide se i pate. Zato, gospodo i drugovi, prihvatimo odgovornost. Mi smo ta generacija muškaraca koja treba da napravi ključnu promenu. Ovo je važan trenutak. Ne posmatrajmo. Reagujmo! ■

Saosećanje, poštovanje, ohrabrenje – dug žrtvama nasilja

Nevena Petrušić

Da li vam je poznato da je u Srbiji tokom 2019. prijavljeno 7.308 krivičnih dela nasilja u porodici, optuženo je manje od polovine, a osuđeno još manje - 2.627 učinilaca? Iste godine institucijama je prijavljeno 498 krivičnih dela protiv polne slobode, uključujući i 73 silovanja. Optuženo je 286 lica, od kojih 34 za krivično delo silovanja, a osuđeno je gotovo upola manje od broja prijavljenih. Tek 25 počini-laca osuđeno je za krivično delo silovanja.

Žrtve ovih dela uglavnom su žene i devojčice, čije su emocionalne patnje i traume duboke i nesagledive. O brutalnosti nasilja koje su preživele svedoče opisi nasilja u spisima koje tokom istraživanja i analiza nalazimo u sudskim predmetima. Možemo li da zamislimo posledice tih mnogobrojnih stravičnih događaja? Možemo li da razumemo koliko je ženama žrtvama brutalnog nasilja potrebno pažnje, saosećanja, poštovanja, ohrabrenja i razumevanja da bi savladale bol, strah, sramotu, da bi zalečile rane i bile ohrabrene da svedoče, čak i kad su izložene pretnjama i ucenama učinilaca? A upravo to im država duguje i upravo to im najviše nedostaje.

Godinama ženske organizacije ukazuju da u Srbiji još uvek nedostaje delotvoran sistem pravne pomoći i psihosocijalne podrške žrtvama i svedocima krivičnih dela rodno zasnovanog nasilja. Na to ukazuju i tela koja prate primenu međunarodnih konvencija koje je država ratifikovala. Komitet za eli-

minisanje svih oblika diskriminacije žena i grupa odgovorna za nadgledanje primene *Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO grupa)*, šalju državi istu (pre)poruku: **da što pre obezbedi kvalitetnu i dostupnu pravnu pomoć i podršku ženama žrtvama i deci svedocima rodno zasnovanog nasilja.**

Uprkos izvesnim pozitivnim pomacima, stanje je daleko od zadovoljavajućeg. Najveći broj žrtava rodno zasnovanog nasilja i dalje ostaje bez preko potrebne pomoći i podrške. Često po prvi put suočene sa pravosudnim sistemom, one ulaze u jedan nepoznati i složeni svet prava u kome se teško snalaze. Nedovoljno informisane, u strahu od onoga što ih očekuje, često izložene otvorenim pretnjama i ucenama od strane učinilaca, bez adekvatne podrške, mnoge će promeniti svoj iskaz i odbiti da svedoče, nadajući se da će vremenom potisnuti traumatično iskustvo. Odustaće od borbe i propustiti priliku da svedočenjem povrate samopouzdanje i samopoštovanje, da steknu novu snagu i pronađu nove životne oslonce. Epilog toga često će biti odustajanje javnog tužioca od optužnice ili donošenje oslobađajuće presude zbog nedosta-

tka dokaza. **To jača kulturu nasilja i nekažnjivosti, obeshra-bruje druge žrtve i tako se krug zatvara.**

Ima li dobrih vesti iz budućnosti? Ako čitamo *Nacionalnu strategiju za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela* u Republici Srbiji iz 2020. godine, stanje će biti bolje 2025. kad se sprovedu mere usmerene na jačanje položaja žrtava, uspostavi *Nacionalna mreža za pomoć i podršku* i podignu kapaciteti pružalaca i pružateljki usluga pomoći i podrške.

Za žrtve rodno zasnovanog nasilja vesti, međutim, nisu ohrabrujuće - *Strategija* je potpuno rodno neutralna i ne prepoznaje njihove specifične potrebe. **Zato, u ime žrtava i svedoka rodno zasnovanog nasilja tražimo njenu hitnu reviziju.**

Dok se to ne dogodi, neophodno je da svi u sistemu zaštite od nasilja iskoriste sva raspoloživa zakonska ovlašćenja kako bi se učinio teških krivičnih dela procesuirali i kažnjavali, a žrtvama nasilja pružila maksimalna podrška koja će ih osnažiti i uveriti da nisu same na mukotrpnom putu do istine i pravde. ■

Ko će smeti da ih pogleda u oči?

Miloš Đajić

Tokom prošle nedelje, sa nekoliko strana mi je stigao snimak tvita za koji su mnogi poverovali da je napisan rukom ministarke za ljudska i manjinska prava, lično. Tvit je glasio: „Od sledeće godine gledanje žena u oči biće kažnjivo, doneli smo novi Zakon koji rešava to pitanje.“ Naravno, radilo se o lažnoj izjavi, sa naloga izvesnog *Deje*, a ne ministarke Gordane Čomić.

Ono što je istina: dobili smo novi i moderniji *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*. To bi, upkos okolnostima, mogla da bude dobra vest za žene u Srbiji. Zakon je ambiciozno postavljen i donosi mnoga nova rešenja koja bi trebalo da utiču na smanjenje diskriminacije i nasilja prema ženama.

Ipak, da li je Srbija spremna za ovakav *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*? Da li u institucijama postoji potrebno znanje, resursi i odlučnost da se implementiraju njegove odredbe?

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti Brankica Janković nedavno je izjavila da „... država nema kapacitete za punu primenu novog zakona“.

Zakon se *krčkao* više od sedam godina. Još davne 2014. stučnjakinje okupljene u *Savetu za rodnu ravnopravnost* Zaštitnika građana predstavile su *Model zakona o rodnoj ravnopravnosti*. *Ženska platforma za razvoj Srbije* na svojoj trećoj konferenciji, krajem iste godine, visoko je istakla „zahtev za donošenjem novog i boljeg zakona“. Zatim je pod okriljem *Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost* Vlade na-

pisan predlog *Zakona o ravnopravnosti muškaraca i žena*, koji je (zbog svoje retrogradnosti) posle snažnog pritiska civilnog društva povučen iz skupštinske procedure. Nakon povlačenja ovog predloga usledile su godine *unutarstranačke tuče* u SNS oko toga koji će ministar/ministarka biti nosilac izrade novog predloga kao i kako će tekst *Zakona* izgledati. Tek sa aktuelnom Vladom i Narodnom skupštinom formiranom nakon krnjih izbora 2020. dobijamo predlog *Zakona* koji onda *ekspresno* prolazi sve instance i usvaja se bez velike rasprave i buke.

Buka je usledila nakon usvajanja i to isprva zbog upotrebe pojma *rod* u njegovom nazivu i tekstu. Uvođenje

javne rasprave svedoče da njihova rešenja u oblasti nasilja prema ženama nisu uvažena i nisu postala sastavni deo predloga.

A šta nam *Zakon* donosi?

Obavezu uravnotežene zastupljenosti muškaraca i žena u različitim sferama života (kvota za manje zastupljeni pol sada je 40 odsto). Strožu kaznenu politiku za kršenje *Zakona*. Zabranu pravljenja razlike u visini zarada za poslove iste složenosti i odgovornosti (danas je razlika devet odsto u korist muškaraca). Novi zakon prepoznaje neplaćeni kućni rad kao osnovu za ostvarivanje prava na zdravstveno osiguranje. Konačno,

pojma *rod* je u tzv. konzervativnim krugovima proglašeno *neustavnim* iako je ovaj pojam odavno postao sastavni deo našeg pravnog sistema. Potom su se javili *čuvari tradicije* i zakukali povodom odredbi o *rodno senzitivnom jeziku* tvrdeći da se ženski rod u službenu upotrebu uvodi *nasilno* i pod uticajem zapadnjačke *džender ideologije*.

Veći deo civilnog sektora ovoga puta odlučio je da ostane izvan procesa. One ženske organizacije koje su uputile primedbe i predloge tokom

donosi obavezu kompanijama da uredi sistem prijave seksualnog uznemiravanja.

Zakon je, bez svake sumnje, otvorio prostor za unapređenje ravnopravnosti. Da bi se to dogodilo, neophodna je snažna *politička volja* i, za početak, posvećenost izgradnji kapaciteta unutar institucija, organizacija, kompanija...

Od toga koliko budemo radili, zavisi da li ćemo žene smeti da pogledamo u oči. ■

Tamna je noć?

Marija Srdić

Bila je obična beogradska oktobarska noć: smrt je kosila u crvenim zonama kovid bolnica, na grad su se spuštale čestice zagađenja od koga se narednog jutra teško disalo, mladi u klubovima su pevali i plakali opraštajući se od prijatelja koji u svet odlaze *sa kartom u jednom pravcu*, neke majke su prebrojavale poslednje novčanice u pregradi „za crne dane“ i pitale se kako do prvog.

Obično je bilo u toj noći i što su *NN hrabri Obilići* u ruke uzeli crni sprej i jurišali na jedna vrata u *Jug Boganovoj* ulici, da bi na njima ispicali: *Kurve u crnom, Ratko Mladić* i, potpisa radi, dodali nekoliko simbola sa četiri ćirilična slova S. Narednog jutra, portalima i društvenim mrežama probijala se vest da su aktivistkinje *Žena u crnom* doživele „još jedan napad“ neke od desničarskih grupa.

Osude zastrašivanja *porukama mržnje* stigle su od organizacija koje štite ljudska prava, ženskih sestrinskih organizacija, od ljudi koji razumeju i podržavaju tridesetogodišnji beskompromisni angažman aktivistkinja i aktivista najpoznatije mirovne organizacije u Srbiji. Ljudi iz vlasti ćutali su i ovoga puta, uprkos javnim pozivima da se oglase. Nije bilo ni osuda, ni, što je u ovakvim prilikama mnogo važnije, identifikovanja i procesuiranja počinitelja napada.

Žene u crnom oduvek su na meti srpskih desničara. Pre svega

zbog zahteva da „Srbija napravi radikalni raskid sa zločinima iz prošlosti“, pokloni se senima nevinih žrtava ratova 1990-ih i onemoguću veličanje i rehabilitovanje zločinaca prošlih ratova. Jednako i zbog zahteva da se onemoguću svaki oblik političkog delovanja onih koji su u *Haškom tribunalu* osuđeni za ratne zločine, a danas su (posle odslužene zatvorske kazne) ponovo u zemlji.

Godinama se tolerišu svi oblici napada na *Žene u crnom* ali i na sve one koje u svom javnom delovanju, bilo kao aktivistkinje, novinarkе, umetnice ili političarke glasno istupaju „protiv rata, mržnje i nasilja“: od uvreda, blaćenja, izlaganja medijskom i linču na društvenim mrežama, do pretnji smrću i fizičkih napada. Broj postupaka koji su vođeni protiv napadača je zanemarljiv, a broj osuda na nivou statističke greške. Vlast u Srbiji odavno se održava na proizvodnji *neprijatelja*, negovanju atmosfere „rata niskog intenziteta“, na strahovima i osećanju nacionalne ugroženosti. Za razliku od 1990-ih, neprijatelji danas nisu s one strane granice, druge nacije ili vere, nego žene i muškarci

među nama: *Drugosrbijanci, Soroševci, doušnici zapadnih službi, mrzitelji svega srpskog i pravoslavnog, feministkinje*.

Ekstremna desnica ovde buja i širi se kao korov. Novi, mladi jurišnici regrutuju se, indoktriniraju i obučavaju u okrilju neregistrovanih grupa ali, sve češće, i u udruženjima građana koja se predstavljaju kao *humanitarna*, ona koja „neguju i štite srpsku tradiciju“ ili „brinu o dobrobiti životinja“. Prema istraživanju vojvođanske antifašističke koalicije, 2018. na mapi su se našle 23 organizacije i grupe sa odlikama desnog ekstremizma. Danas ih je, sasvim izvesno, više. Njihovo delovanje je tokom prošle decenije tolerisano, potom podsticano i usmeravano, da bi na kraju bilo legitimisano u političkoj areni. Dakle, normalizovano.

Zato, neka nikog od nas ne začudi kad se u jednoj sasvim običnoj beogradskoj, novosadskoj, kraljevačkoj ili vranjskoj noći, na vratima pojave momci sa zadatkom da baš od nas štite srpstvo i brane srpsku čast. ■

Borba protiv nasilja nad ženama – globalni zadatak

Zorana Antonijević

Svakoga dana, skoro pola miliona ljudi se nalazi u situaciji potencijalnog nasilja. Globalna studija o ubistvima navodi podatak da od smrtonosnog nasilja bandi i ubistava vatrenim oružjem zbog kriminala godišnje umre više ljudi nego u svim konfliktima na svetu zajedno.

Latentno nasilje – koje predstavlja samo pretnju nasiljem (ne i sam čin nasilja), kao i ono konkretno, fizičko, ima rodnu dimenziju. Naime, 95% izvršilaca ubistava su muškarci protiv drugih muškaraca. S druge strane, polovina ženskih žrtava ubistava su poznavale svog ubicu ili bile sa njim u intimnom i partnerskom odnosu. Globalna studija o ubistvima tvrdi da su ubistva žena koja su izvršili njihovi intimni partneri retko spontana i nasumična. Naprotiv, ona predstavljaju ekstremni čin kojem prethodi kontinuirano nasilje u različitim oblicima i koje najčešće počinje onim najmanje vidljivim i prepoznatim – psihičkim nasiljem prema ženama.

Najčešće korišćenu definiciju psihičkog nasilja daje Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Prema ovoj Konvenciji psihičko nasilje je svako namerno ponašanje koje prisilom ili pretnjama ozbiljno narušava psihički integritet druge osobe. Značajna karakteristika psihičkog nasilja je trajanje tokom dužeg vremenskog perioda, učestalost nasilnih obrazaca koji uključuju

pojave kao što su verbalna agresija, pretnje, zastrašivanje, kontrola, izolacija od prijateljica i porodice, uznemiravanje ili proganjanje, uvrede, ponižavanje i kleveta. Nažalost, za mnoge muškarce, posebno mlade muškarce, neke od ovih pojava predstavljaju opšteprihvaćene obrasce ponašanja i dokazivanja sopstvene muškosti.

Poseban problem u identifikovanju i procesuiranju psihičkog nasilja predstavlja specifičan položaj žrtava koje pripadaju marginalizovanim ili posebno osetljivim grupama. Istraživanje OEBS-

prema ženama, najčešće onog fizičkog. Međutim, upravo je pandemija covid-19 ukazala na niz problema u pristupu koji nasilje prema ženama rešava na nivou posledica, a ne uzroka. Još uvek nedostaju značajne promene obrazovnih programa, kao i sistemi podrške za žrtve psihičkog nasilja, posebno njegovih novih formi: digitalnog nasilja preko društvenih mreža.

Kako zaustaviti epidemiju nasilja prema ženama i devojkama? Gde prekinuti krug nasilja koji po-

o dobiti i bezbednosti žena na vodi podatak da je psihičkom nasilju od strane bilo kog partnera, a od petnaeste godine života, u Srbiji izloženo deset posto više žena koje pripadaju manjinskoj etničkoj zajednici, u odnosu na žene iz većinske populacije (55% naspram 43%). Izveštaji organizacija žena sa invaliditetom govore o svakodnevnici psihičkog zlostavljanja kojem su izložene žene sa invaliditetom u Srbiji: od omalovažavanja i vređanja, do uskraćivanja pomoći i lekova, držanja u izolaciji, kontroli i zastrašivanju.

Tokom proteklih 20 godina u Srbiji je donet niz zakona, protokola i strategija koje se bave sprečavanjem nasilja

činje naizgled dobronamernim seksizmom, a završava femicidom?

Iza nas je obeležavanje Međunarodnog dana tolerancije (16. novembar), a ispred nas obeležavanje Međunarodnog dana borbe protiv nasilja prema ženama (25. novembar). Ova dva dana povezuju uzroke i posledice globalnog nasilja i agresije u kojem žive milioni žena i dece. Stoga je jedno od rešenja za efikasnu borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama, bavljenje uzrocima nasilja koji leže u mržnji, nerazumevanju i netoleranciji prema drugom i drugačijem. ■

Neka svako čisti sopstveno dvorište

Tatjana Nikolić

Moglo bi se reći da je domaći sektor kulture, a pogotovo domaća pozorišna i filmska scena, ove godine između ostalog obeležena i posebno potresnim dešavanjima koji nisu imali veze sa kovidom. Posle dugo godina mlade glumice su u januaru javno progovorile o zlostavljanju koje su doživljavale. Umetnički fakulteti u Srbiji i regionu, iako slučaj nije bio direktno vezan za njih, počeli su aktivnije da se suočavaju sa ovom temom. Bolje su razumeli svoje nedostatke, kad je reč o procedurama sankcionisanja počinioca i zaštite preživelih u slučajevima neprimerenog ponašanja između edukatora/ki i studentkinja/ata, fizičkog i verbalnog zlostavljanja, seksualne ucene i uznemiravanja. Tokom cele godine piše se o tome da li se to i kod nas desio *me too*. Kako god to zvali, ova godina jeste pružila priliku da se pokažu kapaciteti, prioriteti i strategije institucija i organizacija u kulturi kada se radi o seksualnom nasilju.

Koliko god sektor kulture želeo da se prikazuje kao emancipovan, progresivan i onaj u kojem vlada jednakost, to nije slučaj. Rodna neravnopravnost, kao i drugi vidovi neravnopravnosti (i dalje) su izuzetno prisutni u polju umetnosti i kulture, kod nas, i u regionu. Brojne organizacije, umetnice, radnice u kulturi i istraživačice bave se temom rodne diskriminacije i marginaliza-

cije žena u umetnosti i kulturi već dugi niz godina, pa i decenijama, a mi se pravimo kao da ti silni podaci, svedočenja i znanje ne postoje. Prema istraživanju koje je u toku, dve trećine umetnica i radnica u kulturi u Srbiji, ispitanica, tokom školovanja susrele se sa lascivnim govorom i neprimerenim komentarima, skoro trećina sa neželjenim dodirima, 10 odsto sa seksualnim napastvovanjem, a 6,5 odsto sa seksualnom učenom. U periodu njihove profesionalne karijere, procenat onih koji su bili izloženi lascivnom govoru i neprimerenim komentarima je još veći, kao i procenat onih koje su pokušali da seksualno ucenjuju. Njih dve trećine osetilo se diskriminisano u svom profesionalnom okruženju zato što su žene (*Rodna ravnopravnost za kulturnu raznolikost*, istraživanje u toku, *CESK, NKSS, FEMIX* i konzorcijum organizacija).

Ključno je veće učešće i odgovornije ponašanje institucija, i to ono koje uvažava i prepoznaje znanje i iskustvo ženskog pokreta, stručnjakinja, i samih (mladih) žena. Na *Fakultetu dramskih umetnosti* početkom ove godine pokrenuta je *Platforma protiv nasilja*, koju su činili zajedno istaknuti profesori/ke i studenti/kinje *FDU*, kao

prvi pokušaj strukturisanog, pažljivog i dostojanstvenog bavljenja ovom temom i problemom u našoj kući, a početkom ovog semestra održano je i nekoliko događaja u saradnji sa *FMU* i ženskim organizacijama sa ciljem obrazovanja, podizanja svesti, razmene znanja i iskustva. Izuzetno je važno što je *FDU* odlučio da se aktivno uključi u ovu borbu i na taj način podrži studentkinje, bivše, sadašnje, buduće... ali nam, takođe, dalji rad na mehanizmima prevencije, zaštite i sankcionisanja tek predstoji.

Važno je da svako, pa i kulturne institucije čiste sopstveno dvorište, a ne da *neprijatne* teme i diskusije guramo pod tepih, a probleme „rešavamo unutar kuće“, jer se problemi tako ne rešavaju, već se nasilje, seksizam, ponižavanje i zloupotrebe normalizuju. Mlade žene neće još zadugo pristajati na ono što su možda naše majke morale da tolerišu jer je bilo *normalno*. Nije normalno i nikad nije stvarno bilo normalno, ako zaista težimo kulturnoj raznolikosti, ravnopravnosti i pravdi. ■

Lavina nasilja u javnom prostoru

Kosana Beker

U Fem Platzu smo znale da je nasilje prema ženama u Srbiji rasprostranjeno svuda, pa i u javnim prostorima, koji su često neprilagođeni ženama i njihovim potrebama. Međutim, o tome nismo imale pouzdane podatke s obzirom da su dosadašnja istraživanja uglavnom bila usmerena na nasilje prema ženama u tzv. privatnoj sferi (porodica, intimno-partnerski kontekst). Zato smo, uz podršku UN Women Srbija, sprovele istraživanje koje nam je potvrdilo ono na šta su ranije ukazivala međunarodna istraživanja i što smo znale iz sopstvenih iskustava:

Žene i devojčice se ne osećaju bezbedno u javnim prostorima.

Osećanje nesigurnosti ograničava slobodu kretanja, što smanjuje mogućnosti žena i devojčica da se obrazuju, rade, učestvuju u javnom životu, koriste usluge, uživaju u kulturnim, rekreativnim i sportskim aktivnostima. Nalazi istraživanja pokazuju nam da se posebno plaše noću, osećaju se nebezbedno u neosvetljenim ulicama, parkovima i gusto pošumljenim delovima grada, na šetalištima, stazama za trčanje, na stajalištima javnog prevoza, u samom javnom prevozu.

Većina žena smatra da su same odgovorne za sopstvenu bezbednost. Ne veruju da će ih državni organi zaštititi od nasilja i zato razvijaju vlastite strategije za povećanje (osećaja) sigurnosti.

Čini se da ne postoji žena kojoj se nije desilo neko nasilje u javnom prostoru, kao i da ne postoji javni prostor u kome se nekoj ženi nije

desilo da bude izložena nasilju. Muškarci nas gledaju napadno, dobacuju nam, komentarišu izgled, podsmevaju se, uznemiravaju nas, dodiruju, trube i zvižde za nama, prate nas, napadaju, siluju.

Zato smo odlučile da objavimo i nekoliko priča o doživljenom nasilju u javnom prostoru. Preko društvenih mreža pozvale smo žene da podele sa nama svoja iskustva. Krenulo je kao lavina - neke su nam pričale o strahovima, besu, ogorčenju i drugim osećanjima koja su posledica uvreda, dobacivanja

- Tip mi je u tri ujutru na parking prišao sa leđa, odvuкао me u žbunje i silovao.

S druge strane, većina državnih i lokalnih organa nije se odazvala pozivu za učešće u istraživanju. Oni sa kojima smo uspele da razgovaramo u najvećoj meri nisu bili svesni rasprostranjenosti nasilja nad ženama i devojčicama u javnim prostorima.

Pojedini su ga minimalizovali ili relativizovali. Otuda nije veliko iz-

Foto: Dizajn Danas

i neželjenog dodirivanja, a druge o dubokim traumama zbog (pokušaja) silovanja koje su preživlele. Javljale su se poznate i nepoznate žene, stizale su poruke i mejlovi:

- Sa 12 godina prvi put sviranje na ulici i dobacivanje, sa 15 godina prvi put neko se zaustavio kolima dok sam čekala gradski i krenuo da mi nudi seksualno iskustvo, čak i nakon što sam mu rekla da imam 15 godina.

- Više puta sam doživela pipkanje u javnom prevozu, prvi put kada se to dogodilo sam imala 15 godina.

nenadženje što ne postoji poverenje u rad institucija i što se nasilje retko prijavljuje.

Uprkos svemu, ne smemo zaboraviti da javni prostori pripadaju svima nama i da u jednakoj meri treba da ih koriste i žene i muškarci. Institucije treba da prepoznaju svoju odgovornost i da rezultate Fem Platzovog (i sličnih) istraživanja iskoriste u oblikovanju politika čiji su krajnji rezultat bezbedni javni prostori za sve žene i devojčice. ■

Posle Prajda: škola (bez) nasilja

Nada Duhaček

Zamislite mladu lezbejku koja je pre nekoliko nedelja krenula u 8. razred osnovne škole u Srbiji. Vi izaberite da li ona živi u selu, u malom gradu ili u Beogradu. Ima ih u svim školama. Vi izaberite da li ona živi na jugu Srbije ili na severu. Ima ih na svim stranama. Šta ste izabrali, da li ima brata ili sestru? Da li njeni roditelji imaju novca za neku aktivnost van škole ili ne? Kakve su joj ocene? Da li planira da upiše srednju stručnu školu ili gimnaziju?

Ono što ne morate da zamisljate su njeni udžbenici iz biologije i istorije, kao i tenzija koja je tokom ovog meseca stvarana u medijima i na društvenim mrežama. Ali bi bilo dobro da, kao društvo, razmislimo kako se ta devojka osećala kad je prolazila pored kioska i videla neki naslov, ili na društvenim mrežama naišla na komentare, o tome da treba iscepiti stranicu iz udžbenika istorije na kojoj se govori da postoji pokret koji se u 20. veku borio za njena prava. Nekoliko dana kasnije, do nje je verovatno stigao i neki deo vesti o tome kako je poglavar najveće verske zajednice u zemlji rekao da je ona, i ljudi kao ona, zlo. Dalji razvoj situacije naša protagonistkinja verovatno nije pratila, ali mi odrasli znamo da je ubrzo ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja pozvao *Nacionalni prosvetni savet* „da ponovo ispita i da stručno mišljenje o delu Programa nastave i učenja biologije za osmi razred osnovne škole, koji se odnosi na raznovrsnost biološke osnove pola i polnih karakteristika, primarnih i sekundarnih, koje uključuju ponašanje i

Foto: FoNet / Zoran Mrđa

individualni osećaj pripadnosti nekom od rodova“.

Kao da je početkom septembra u Beogradu održana velika nacionalna ili međunarodna konferencija na kojoj se razgovaralo o novim tendencijama u biologiji, pa je upućeno i pismo Ministarstvu kako bi se uskladili planovi i programi sa „priznatim naučnim teorijama“. U takvom slučaju bilo bi logično da ministar brzo reaguje i konsultuje stručnjake i stručnjakinje o ovoj temi. Ipak, osim priznatih naučnih teorija, deo obaveze škole i Ministarstva koje je za nju odgovorno je i da sprovodi programe prevencije nasilja. I zajedničko je većini aktera, koji su se formalno izjašnjavali u medijima, da su se ograđivali od nasilja. Ono što nije logično je pretpostavka desničarskih stranaka i verskih zajednica da o *LGBTIQ+* ljudima može da govori da su zlo, ili da su ne-

normalni, ili da su bolesni, i da će taj narativ pomoći da nasilja bude manje.

Kako se ovih dana osećala mlada žena sa početka teksta? Da li je možda već naišla na odbijanje i nerazumevanje kada je u nekoga u svom okruženju imala poverenja? Da li je rekla drugarici i naišla na podršku? Da li je i njena strejt drugarica meta poniženja na društvenim mrežama ili čak napada u školi? Vrlo je jednostavno, ako stvarno želimo da nasilja bude manje, udžbenici koji govore o društvenim pokretima za ljudska prava, kao i o polu i rodu i seksualnoj orijentaciji su minimum. Ali važno je i da imamo u vidu da život bez nasilja i straha ne bi trebalo da bude utopija. Život bez nasilja je takođe minimum. ■

„Ne“ uvek znači NE!

Miloš Đajić

S lučaj je bio ovakav: dostavljač je zlopotrebio lične podatke klijentkinje platforme za dostavu hrane *Wolt* kojoj je dostavio naručenu hranu i dan kasnije poslao joj privatnu SMS poruku. Žena ga je prijavila kompaniji kojoj je platila uslugu, a on je zbog takvog postupka i kršenja pravila kompanije dobio otkaz. Onda joj se obratio novom porukom i okrivio je za situaciju u kojoj se našao. Screenshot njegovih poruka je objavljen na društvenim mrežama i to je izazvalo lavinu mizoginih i uvredljivih komentara ali i ozbiljnu raspravu o zloupotrebi podataka o ličnosti.

Šta se može naučiti iz ove priče?

Prvo, ukoliko rukujemo nečijim ličnim podacima (adresa, JMBG, telefon, email, nalog na mrežama...) ne smemo ih zloupotrebiti za ostvarenje bilo kakve lične koristi. To je kažnjivo Zakonom a i zabranjeno poslovnim kodeksima kompanija i institucija koje, zbog prirode svog posla, prikupljaju podatke svojih klijenata. *Wolt* je kroz svoje saopštenje to potvrdio kao i Poverenik za zaštitu podataka o ličnosti koji je najavio vanrednu proveru ove platforme za dostavu. S obzirom na to da su u međuvremenu počele spekulacije o namernom plasiranju priče o prijavi zloupotrebe podataka i otkazu da bi se uticalo na popularnost i povećanje prodaje kompanije *Wolt*, očekuje se da Poverenik ispita sve okolnosti slučaja i izvesti javnost o rezultatima nadzora.

Drugo, a tiče se nas muškaraca: potrebno je da učimo i me-

njamu ponašanje. Da prihvatimo da je svako uznemiravanje nedopustivo i da će svaki od nas biti prijavljen, a učinjeno nedelo istraženo i (možda) sudski gonjeno. Treće, važno za sve nas: posao institucija je da stvore atmosferu u kojoj će žene slobodno i bez straha od posledica moći da prijave nasilje ili uznemiravanje i znati da će im biti pružena zaštita. Žena nikad nije i ne može biti kriva za doživljeno nasilje, uznemiravanje ili pro-

zile svoj način da se sa situacijom u kojoj su se našle izbore. Očigledno, koren problema leži u dubokom uverenju muškarca da je *svaka žena dostupna* i da nema prepreke da *iskoristimo* podatke koje je ona, sticajem okolnosti, baš nama morala da ostavi.

To što nam se neka žena svidela nikad ne sme biti razlog za uznemiravanje ili zloupotrebu informacija koje su u našem posedu. NE, mora

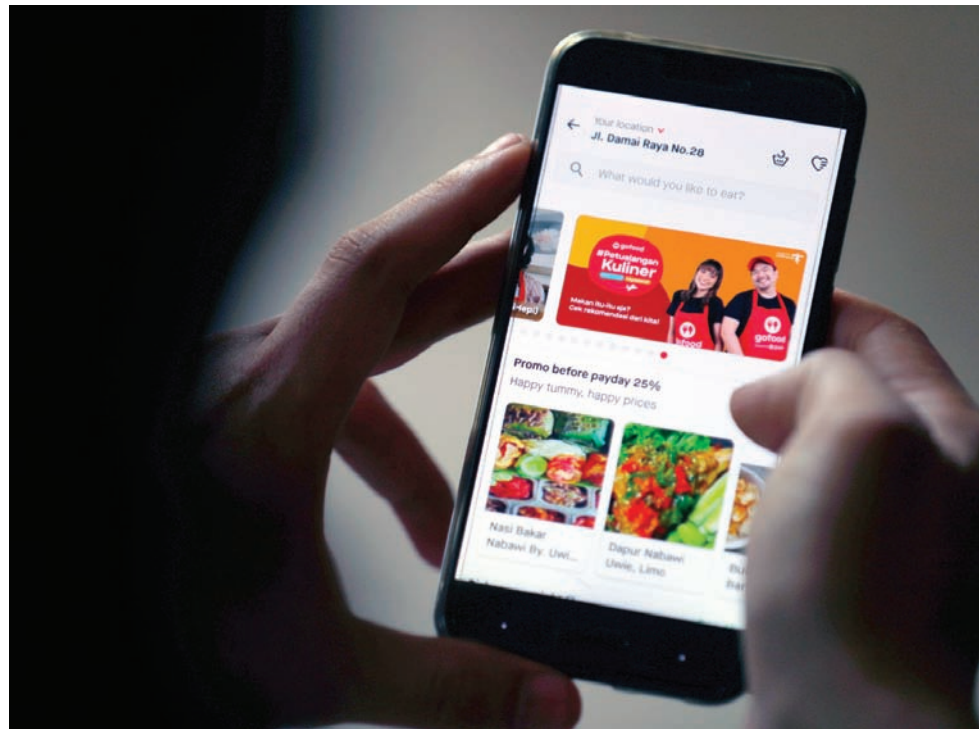

Foto: EPA-EFE / Bagus Indahono

ganjanje. Odgovornost i krivica su uvek na onom ko čini nasilje, uznemirava i progona.

Iskustvo pokazuje da veliki broj žena ne povlači jasne granice kad se suoči sa uznemiravanjem ili nasiljem. Videlo se to iz komentara u kojima su osuđivale postupak klijentkinje *Wolta* zbog prijave zloupotrebe njenih ličnih podataka. S druge strane, mnoge žene su opisivale slična iskustva sa monterima, majstorima, dostavljačima, policajcima, carinicima, agentima turističkih agencijama i osiguranja... Uznemiravanje najčešće nisu prijavljivale već su nala-

uvek da znači *ne*. Ako žena čuti, to takođe znači *ne* (kao u slučaju sms poruke na koju žena nije odgovorila). „Ne znam“ je takođe „ne“. Sve dok nema eksplicitnog DA, odgovore treba razumeti kao odbijanje. I poštovati. Iako je komunikacija među ljudima kompleksan i višeslojan fenomen, ovih postulata treba da se držimo. Da prihvatimo odgovornost u komunikaciji sa ženama. Bez zloupotrebe, bez proganjanja, uznemiravanja i pritiska. I bez osude kada odgovor žene koja nam se dopala bude NE. ■

I žene ubijaju, zar ne!

Biljana Stepanov

Trend slabljenja demokratskih potencijala u Srbiji koji prati urušavanje institucija, jačanje patrijarhata i religijskih uticaja, izražena rodna neravnopravnost i ugrožavanje ženskih ljudskih prava čine društveni kontekst koji podstiče nasilje prema ženama. A ono, u takvom kontekstu, predstavlja instrument održavanja odnosa moći i instrumentalizaciju žena u svim ulogama koje imaju u društvu.

Mizoginija, seksizam, uznemiravanje i nasilje imaju ozbiljan uticaj na živote žena u Srbiji. Mizoginija je po pravilu predskazatelj – nepogrešivo upućuje na naredne nasilne korake. Ona pokazuje kako se otvorene/skrivene pretnje muškaraca pretvaraju u osvetničku motivaciju i podstiče *hipermaskulinitet*, kako se povećavaju nasilne namere i stavovi muškaraca uz opravdanje i spremnost da počine nasilje prema ženama. U takvom kontekstu, „legitimna meta napada/nasilja su sve žene, kako one aktivne u javnom i političkom životu, tako i žene iz svih slojeva društva, one iz višestruko osetljivih društvenih grupa, bez izuzetka“.

Povećan broj slučajeva nasilja u javnom prostoru podstiče nasilje u porodičnom i partnerskom odnosu, stavovi i obrasci ponašanja se prenose a intenzitet nasilja prema ženama se dramatično pojačava. Svedoci smo da se svake godine povećava broj prijavljenih slučajeva nasilja prema ženama, posebno nasilja u porodici. Uprkos napretku kada je u pitanju zakonodavni okvir, rasprostranjenost nasilja prema ženama i dalje predstavlja uznemiravajuću realnost. Posebno zabrinjava to što se broj ubistava

Foto: Milena Andela Mišić Atanacković / Novinarke protiv nasilja NPN

žena izvršenih u porodici i partnerskom odnosu godinama ne smanjuje. Od 2010. do danas u Srbiji je, u porodično-partnerskim odnosima, ubijeno više od 400 žena, a samo u prvoj polovini 2022. ubijeno je njih 17. Jedini javno dostupni podaci o femicidu prikupljaju se iz medijskih izveštaja i donekle pružaju uvid u karakteristike slučajeva femicida, kao i u faktore rizika koji ukazuju na mogućnost fatalnog ishoda nasilja prema ženama.

Od načina na koji se primenjuju zakonske norme i odgovora institucija na potrebe žena u situaciji nasilja zavisi kakva će biti opšta reakcija na nasilje u društvu i tolerancija na ovakvo ponašanje. Izostanak adekvatnog institucionalnog odgovora na nasilje prema ženama, činjenica da se ženama ne veruje kada govore o sopstvenom iskustvu nasilja, da su institucije i dalje pune predrasuda prema ženama koje prijavljuju nasilje, da se patrijarhalni stavovi i norme nameću kao poželjni oblik odnosa u porodici, za posledicu ima činjenicu da žene ne veruju institucijama.

Godinama se vrtimo u krug sa izjavama „kako je država uradila sve“ a mi kao društvo i dalje brojimo ubijene žene. One i njihova deca se doživljavaju kao legitimne mete upravo zbog činjenice da nemaju efikasnu zaštitu. Njima se garantuje bezbednost ali se ista i ne omogućava. Treba priznati da danas ne postoji delotvoran mehanizam koji omogućava da se situacija nasilja sagleda očima žene i da se odgovori na njene potrebe.

Borba za promene u zaštiti žena od nasilja je neprestana, možda počinje obeležavanjem važnih datuma u istoriji ženskog pokreta, možda o njoj najviše govorimo pred početak kampanje *16 dana aktivizma protiv nasilja prema ženama* ali se tu svakako ne završava. Nema te norme koja je važnija od života žena. Nema tog narativa koji ispisuje istoriju društva a koji može zanemariti činjenicu da „žene u Srbiji ubijaju samo zato što su žene“.

VI

Kultura, mediji, obrazovanje - rodna perspektiva

Zanimanja u ženskom rodu – nepotrebna galama

Maja Sedlarević

U potreba ženskih oblika za zanimanja, zvanja i titule nije novina doneta *Zakonom o rodnoj ravnopravnosti*. Štaviše, naš jezik za mnoštvo zanimanja oduvek prepoznaje oblike u ženskom rodu: *kuvarica, sobarica, čistačica, plesačica, učiteljica, glumica, sluškinja, pralja, švalja, zubarka, novinarka, medicinska sestra, babica...* ponajviše jer je većina tih zanimanja postojala u vreme prve standardizacije našeg jezika, a neka su kasnije postala mahom ženska. *Rodno osetljiv jezik* može i treba da se koristi dosledno, i da se pritom ne greši. Ovo se može dokazati upravo terminima koji su ustaljeni u ženskom rodu za određena zanimanja (ako može za stara zanimanja, zašto ne može za nova?).

Otkud onda tolika galama u vezi sa uvođenjem rodno osetljivog jezika koji je propisao novousvojeni *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*? Upravo zato što je to prvi korak ka rodnoj ravnopravnosti i način da se aktivno učestvuje u borbi za veću vidljivost žena u javnom govoru. Vremena se menjaju, žene su ušle u sve sfere društvenog i javnog života, imaju mogućnost da se školuju i bave se svim zanimanjima, te su postale *advokatkinje, pilotkinje, astronautkinje*, ali i *predsednice, ministarke, rektorke* i *poslanice*.

Zašto je važno da govorimo rodno osetljivim jezikom?

Jezik oblikuje svest, jezik kreira misli i stavove, jezikom činimo vidljivima osobe, događaje i pojave. Ovo, dakle, nije samo pitanje ling-

vistike i pravopisa, ovo je pitanje opredeljenja društva za ravnopravni položaj žena u svim sferama života, uključujući javni i politički. Koristeći rodno osetljivi jezik i oslovljavajući žene u svim zanimanjima i na svim pozicijama u ženskom rodu, mi dekonstruišemo patrijarhalni model duboko ukorenjen u našem društvu.

Ako govorimo o reakcijama jezikoslovaca (i jezikoslovki - zašto da ne?), najpre se mora postaviti pitanje - kako to da im ne smeta kršenje osnovnog pravila srpskog jezika - slaganja reči u rečenici u rodu, broju i padežu? Da li smatraju da je ispravno:

Predsednik je rekla...
Ministar je podsetila...
Premijer je gostovala...
Guverner je izjavila...

Naravno da nije!

Svedočimo i brojnim reakcijama (mnogo puta ponovljenim frazama) konzervativnih stranaka, institucija, ali i pojedinki i pojedinaca u svrhu *odbrane srpskog jezika*. I, osim nekoliko dobronamernih, sve su reakcije posvećene formi, a ne suštini

rodno osetljivog jezika. Stiče se utisak da najglasniji u protivljenju nisu ni pročitali *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, niti znaju šta *prokazane* odredbe zakona sobom nose.

Rešenje je jednostavno.

Izaberite oblik koji vam najviše odgovara (profesorka/profesoric, doktorka/doktorica...), izmenite formu i recite da žena obavlja posao (*sastanak je vodila, prevod je sačinila...*), da se žena bavi nekim zanimanjem u kome još uvek nema mnogo žena (žena rudar, ako vam ne odgovara rudarka) ili jednostavno imenujte zanimanje, titulu, funkciju (lingvistkinja, doktorka nauka, rektorka...), ali koristite rodno osetljiv jezik i u to ime pokazite da su žene i ravnopravne i vidljive.

Izbegavanje diskriminacije prema polu/rodu je osnovni princip upotrebe rodno osetljivog jezika u javnoj i službenoj upotrebi. Došlo je vreme za reformu jezika, ali i društvene svesti. Norma propisana zakonom je samo prvi korak, očigledno neophodan. Korišćenje rodno osetljivog jezika nije pitanje strukture jezika, nego moći onih koji žele da kreiraju svest javnog mnjenja. Mislite o tome. ■

Srpski jezik između nauke i dogme

Svetlana Tomić

U poslednjih nekoliko meseci mnogo se i često govorilo i pisalo o srpskom jeziku. Najpre je buru izazvao usvojen *Zakon o rodnoj ravnopravnosti* zato što nalaže upotrebu rodno osetljivog jezika, a odnedavno se uveravamo u novi talas sukobljenih mišljenja zbog usvojenog *Zakona o upotrebi srpskog jezika u javnom životu i očuvanju ćirilicnog pisma*. Dok se u medijima o ovim sukobima često pristupa senzacionalistički, u nauci se primećuje sve snažniji prodor populizma, indoktrinacije, propagande, cenzure i samocenzure koja, osim uobičajenih metoda kontrole i manipulacije činjenicama, koristi i cenzuru odmazde. Da li očekujemo da predsednik *Matice srpske* i profesor univerziteta, Dragan Stanić izjavi: „(...) nama nije toliko protivnik ono što se formuliše u EU, nego agenti ovde na terenu. To su nam pravi protivnici, protiv njih treba da idemo đonom i to stalno, svakodnevno, naporno, pokazujući zapravo da oni ne znaju tačno o čemu govore (...)“

Rezultati novijih istraživanja zabrinjavaju svaku osobu koja voli svoju zemlju: svaki treći petnaestogodišnjak u Srbiji je funkcionalno nepismen, a skoro 20 odsto studentske populacije u Srbiji nema osnovnu (grafičku) pismenost! I ove godine, nakon prijemnih ispita, katedre za srpski jezik na matičnim fakultetima ostale su

bez popunjene budžetske kvote, a to su katedre koje grade nastavni kadar za srpski jezik i književnost. Dok su glavne naučne institucije decenijama guslale ideologiju, funkcionalna pismenost se urušila. Postaje upitno ko će u doglednoj budućnosti uopšte predavati srpski jezik i književnost. Ko će preokrenuti trend? Zakon o zaštiti jezika? Problemi su daleko složeniji da bi se rešili Zakonom.

Šta povezuje ove probleme? Dogmatizam i anahronizam nadležnih institucija. Još pre više od pola veka upozoravalo se na dugu tradiciju gramatičara savremenog jezika koji nisu vodili računa o jeziku naroda niti pokazali svestranu obaveštenost. Umesto da standardizuju savremeni jezik,

gramatičari su tvrdokorno ostajali pri jeziku koji se koristio pre 150 godina. Ignorirali su promene u vremenu, u društvu, promene u jeziku. Umesto naučnih činjenica i rasprave, nude se sopstvena uverenja i izmišljanje „stranih agenata“.

Debate koje su u vezi sa rodno osetljivim jezikom bezmalo traju jedan vek, baš kao što i debata o upotrebi srpskog jezika u javnom životu i očuvanju ćirilicnog pisma ima svoju dužu istoriju od jučerašnjeg dana. Dva pisma jednog jezika su bogatstvo, no zakon i nametanje nisu najbolji put zaštite. Ako je *Odbor za standardizaciju* osnovan 1997. između ostalog polazeći i „od potrebe za jezičkim planiranjem“, kako to da predsednik tog tela nedavno priznaje „da imamo neuređenu i zapuštenu jezičku situaciju, degradiran srpski jezik i pismo“? No, to nije sve. Sadržaj nastavnih programa za srpski jezik neprilagođen je uzrastu, svrsi i vremenu. To je jasno đacima već u drugom razredu osnovne škole i njihovim roditeljima i starateljima čim otvore udžbenike srpskog jezika. Institucije koje pišu jezičke norme i kreiraju školske planove i programe, nažalost, nisu u stanju da osiguraju ni jezički standard ni kvalitetne programe, što se sve odražava na poražavajuće rezultate pismenosti. Ćirilicu i srpski jezik bolje od zakona zaštitice funkcionalno pismeni đaci. Napori naučne zajednice moraju se usmeravati u tom pravcu, a ne u odbranu dogme i proganjanju neistomišljenika. ■

Obrazovanje za rodnu ravnopravnost

Zorana Antonijević

Septembar je i počela je škola. Za devojčice i dečake širom planete to je početak divne avanture celoživotnog učenja. Za neke od njih, obrazovanje će biti jedina šansa za izlazak iz siromaštva, ulaznica za društveno priznanje, bolje plaćene poslove, menjanje sveta. Međutim, za mnoge devojčice to će biti svet u kojem će one nastaviti da budu nevidljive - da uče iz udžbenika u kojima su naučnice, književnice, matematičarke, filozofkinje na koje bi mogle da se ugledaju nedovoljno zastupljene; u kojima je nasilje prema ženama normalizovano kao deo tradicionalne kulture, jezika i književnosti. Svoje ženske uzore u nauci, umetnosti i istoriji, mnoge devojčice tokom obrazovanja moraju da otkriju samostalno, ulažući dodatni napor da to i same, jednoga dana, postanu.

O svemu o tome, najnovija Strategija obrazovanja u Republici Srbiji za period do 2030. godine ne kaže ni reč. Brzim pretraživanjem sadržaja dokumenta vidimo da su rodna ravnopravnost i devojčice pomenute samo jednom u tekstu dugom skoro 40 strana! Afirmisanje rodne ravnopravnosti u kurikulumima i rodna analiza udžbenika nisu predviđeni strategijom obrazovanja. Šta nam to govori o budućnosti devojčica koje se obrazuju u Srbiji u kojoj je jedan od najvećih i najdugoročnijih problema upravo rodna segregacija obrazovnih profila? Drugim rečima, devojčice se i dalje obrazuju da ostanu u stereotipno ženskim profesijama: bolničarke, negovateljice, nastavnice.

Strategija kaska za životom i ubrzanim promenama u svetu rada. Mesta za devojčice u prestižnim zanimanjima inženjera, IT stručnjaka sve digitalizovanijeg sveta, u ovom važnom dokumentu skoro da nema. Osim rodno slepog formalnog nastavnog plana i programa, istrajava i skriveni kurikulum - nepisane, neizgovorene i podrazumevane vrednosti i norme o devojčicama i dečacima, ženama i muškarcima, koje vode ka njihovom različitom tretmanu i održavanju rodne nejednakosti u radu, porodici, nauci.

Iako je jednaki pristup svim nivoima obrazovanja formalno postignut, velike razlike i dalje postoje u okviru ranjivih društvenih grupa kao što su Romi. Na primer, samo 64 odsto romskih devojčica i dečaka završava osnovnu školu, a procenat devojčica iz romskih naselja koje pohađaju srednjoškolsko obrazovanje je samo 15 odsto.

Razloga za oprezni optimizam ipak ima. Razlika u pristupu obrazovanju između žena i muškaraca je značajno smanjen u celom svetu. Prema izveštaju Svetskog ekonomskog foruma o rodnom jazu, ovim tempom, on bi trebalo da bude zatvoren u obrazovanju za optimističnih 14 godina.

Jedno od brzih i lakih rešenja za postizanje inkluzivnog i ravnopravnog obrazovanja je obavezno i besplatno obrazovanje na svim nivoima, posebno na nivou osnovnog i srednjoškolskog. Posebni programi za motivisanje devojaka, ali i mladića, za obrazovne profile van rodno stereotipnih podrazumeva ciljne akcije i rad sa srednjoškolicima na izboru budućih zanimanja. Besplatni udžbenici, inovativni pristup obrazovanju, osavremenjeni programi i obrazovanje za rodnu

ravnopravnost preduslovi su za inkluzivno i ravnopravno obrazovanje za sve.

Rodna ravnopravnost u obrazovanju znači mnogo više od jednakog pristupa i mogućnosti za završetak obrazovanja za sve devojčice i dečake. To pre svega znači da su i devojčice i dečaci podjednako na dobitku od obrazovanja ali i tokom obrazovanja. Ili, kao što kaže aktivistkinja i dobitnica Nobelove nagrade za mir Malala Jusufzai: „Jedno dete, jedna nastavnica, jedna knjiga, jedna olovka može da promeni svet. Obrazovanje je jedino rešenje!“

Lekcija koja nedostaje

Nada Duhaček

Kakva neočekivana godina. Feministkinje odavno govore da je nasilje, a posebno seksualno, široko rasprostranjeno, i da nije direktno povezano sa klasom ili obrazovnim statusom. Drugim rečima, može se dogoditi svuda, pa i u školi, odnosno učionici.

Počelo je hrabrim iskorakom odraslih glumica, koje su kao mlaletnice u privatnoj školi glume preživele nasilje. Nastavila se prijavljivanjem nasilja i seksualnog uznemiravanja na različitim fakultetima u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Najnoviji slučaj otvorile su bivše polaznice Istraživačke stanice *Petnica*, koje su imale poverenja u novinarku Jovanu Gligorijević iz nedeljnika *Vreme* i progovorile o svom iskustvu.

U ovom slučaju vidimo efekte prvih naučenih lekcija, kako u javnosti, tako i u samoj *Petnici*. U medijima i na društvenim mrežama sve je ređe pitanje *zašto nije prijavila ranije*. Preovlađuju poruke podrške i verovanja ženama o preživljenom iskustvu. Sve više medija poštuje privatnost ovih žena, i prenosi vest o samoj temi. I više od toga, kolege i kolegice žrtava koriste javni prostor da pruže podršku i da pokažu solidarnost. Početkom godine to je učinila Mirjana Karanović i njene kolegice i kolege iz *Beogradskog dramskog pozorišta*. Istog dana, kad je objavljena vest o seksualnom nasilju u *Petnici*, osvanula je grupa *Podrška hrabrim Petničarkama*, a ubrzo su usledila i pisma podrške drugih stručnih udruženja, kao što je, na primer, grupa *Nauka bez cenzure*.

U vreme kada pišem ovaj tekst, u sredu, 30. juna, Upravni odbor IS

Petnica je izdao saopštenje u kome počinju od toga da *pružaju bezrezervnu podršku žrtvama nasilja i zahvaljuju se na hrabrosti ženama koje u javnosti govore o nasilju koje su preživele*. Saopštenje, kao i druge izjave odgovornih ljudi u ovom slučaju, nisu najspretnije sročeni i u nekim drugim okolnostima ćemo ih analizirati detaljnije. Ali, u ovom trenutku je važno da prepoznamo koliko se način na koji se govori o nasilju promenio nabolje.

Žene su postale one kojima verujemo. Nasilje je postalo nešto što stvarno osuđujemo, i to ne samo rečima, već smo u kratkom vremenskom roku prisustvovala pokretanju istražnog postupka i jednoj ostavci koja je pre samo nekoliko meseci bila nezamisliva.

Treba reći da je ovo, ipak, samo početak posla. U samoj IS *Petnica*, sve izjave o „odlučnoj borbi za obrazovanje bez nasilja i uznemiravanja“ i osuda diskriminacije treba da se prevedu u konkretna dela. Nove procedure treba

da budu usvojene, a zaposlene/i, kao i saradnice/i treba da prođu obrazovne programe kroz koje će naučiti kako da ih praktično primenjuju. Sledeći put ne sme biti govora o tome da neko *nije znao* ili se *nije snašao*.

Možda je još važnije da naglasimo da ovo nije priča samo o *Petnici*. Na početku je rečeno da se nasilje može desiti u svakoj učionici. I to je najvažnija lekcija. Da li imamo sistem, u kome devojčica ili dečak mogu da prijave problem, a da to ne bude čin hrabrosti? Da li smo napravile/i sistem koji će štiti njihovu privatnost, koji će im pružiti različite vrste podrške? Da li će taj sistem odmah udaljiti nasilnika ili će ipak *brižne kolege* skrenuti pažnju na njegovo zdravlje ili finansijsku situaciju? Lekcija koju niko od nas nije imao u školi, a svima nam je potrebna, zove se feminizam. ■

Luftiranje sedme sile

Smiljana Milinkov

Pripremajući se nedavno za razgovor o medijskom izveštavanju o ženama, još jednom sam prošla kroz *Feminističku medijsku deklaraciju*. Rekla sam sebi „Kako je ovo dobro i pametno napisano!“ (i to bez skromnosti, što mi nije svojstveno).

Sredinom marta ove godine na Borkovačkom jezeru okupilo se petnaestak žena različitih generacija - novinarki, aktivistkinje, profesorke i teoretičarke i za dan napisale *nacrt dokumenta* koji je potom publikovan pod nazivom *Feministička medijska deklaracija*. Inicijativu, koja je podrazumevala druženje i razmenu iskustava, organizovale su žene iz *BeFema*, i da li zbog mudro sastavljene liste učesnica ili sremskog vazduha, deklaracija kao da se pisala sama. U stvari, i nije sama. Već gotovo tri decenije svedočimo feminizaciji novinarstva ali i činjenici da pozicije istinske (ekonomske i političke moći) u medijskoj sferi i dalje drže muškarci. Svedočimo hrabrosti novinarki ali i sve češćim napadima, seksizmu i mizoginiji. Istovremeno, prisustvujemo i devastaciji (profesionalnoj i ekonomskoj) medijskih kuća, normalizaciji nasilja, tabloidizaciji i komercijalizaciji ljudskih života i dominaciji lažnih informacija. Sve to u profesiji u kojoj danas većinu čine žene.

Zašto smo to dopustile?

Nedavno je mlada novinarka, dobitnica više profesionalnih priznanja, dopustivši sebi nekoliko sekundi za razmišljanje, kazala da smatra „da ima moć u novinarstvu“: da pokreće važne teme, da kod urednika uspeva da „izgura“ da se njene priče objave i da tako služi „javnom interesu“. To jeste moć. I nije jedina koja hrabro održava svoj

profesionalni i lični integritet. Sve ih je više i svaka pojedinačno ima moć kad radom brani ugled profesije. Ipak, pojedinačna snaga nekako *isparava* i ne donosi željeni sinergijski efekat. To je razlog što se, kad je reč o rodnoj ravnopravnosti, u profesiji ali i u medijskom sadržaju, gotovo ništa ne menja.

Temeljne vrednosti na kojima počiva *Feministička medijska deklaracija* su „etično, istinito i profesionalno izveštavanje“, zalaganje za medije koji čine vidljivim znanje i iskustvo žena i marginalizovanih grupa. *Deklaracija* se oštro protivi objektivizaciji i eksploataciji devojčica, devojaka i žena u medijskom sadržaju, traži prestanak širenja nasilja i straha i podstiče stvaranje medijskih sadržaja koji vode kulturi raznolikosti, slobode, solidarnosti i emancipacije.

Za korenite promene neophodno je obrazovanje ne samo novinara i novinarki, već i publike, javnosti ali i zagovaranje drugačijih uređivačkih politika i uspostavljanje rodno transformativne medijske kulture. Zato *Deklaracija* zahteva efikasnu primenu postojeće zakonske regulative, kako u medijskoj

tako i u sferi rodne ravnopravnosti, transparentno i odgovorno finansiranje medija, zaštitu novinara i novinarki, branitelja i braniteljki ljudskih prava i pravovremeno sankcionisanje onih koji prete i šire mržnju i nasilje. Još jednom podseća i na zahtev da se uskrate budžetska sredstva medijima koji ne poštuju zakone i kontinuirano krše *Kodeks novinara Srbije*.

Dokument je upućen predstavnicima vlasti, akademskoj zajednici, civilnom sektoru, medijskim kućama i udruženjima ali ono što smatram da je najvažnije - namenjen je svim pojedincima u novinarstvu, pre svega nama, ženama. Traži da se pokrenemo, povežemo, iskoristimo svoju moć i započnemo „veliko spremanje i luftiranje“ kako bi našoj profesiji povratili ugled i snagu *sedme sile*. To ne može niko osim nas. U naporima koje činimo podrška kolega je više nego potrebna, jer borba za ravnopravnost i slobodu u medijima ne treba da bude samo *ženski posao*. ■

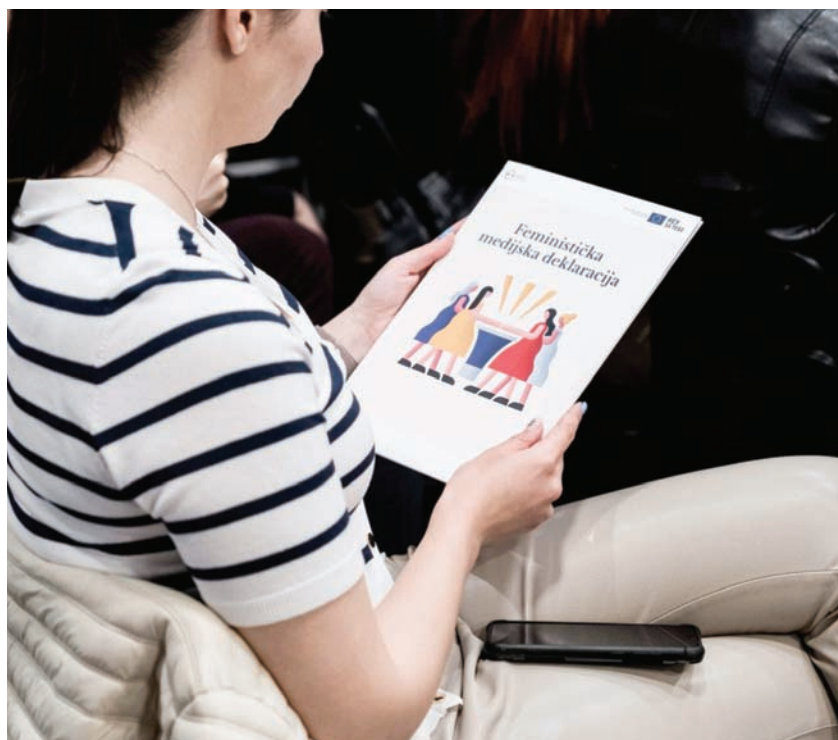

Foto: BeFem

Same protiv svih

Tamara Skrozza

Slučaj *Silovatelj u Informeru* bio je dobra prilika da se uživo suočimo sa

1. posledicama višedecenijske zloupotrebe medija u političke svrhe,

2. stepenom etičkog, profesionalnog i civilizacijskog deficita na medijskoj sceni tokom poslednjih deset godina,

3. činjenicom da i silovanje žena može biti svedeno na bizarnost i besmisao, ukoliko to odgovara ljudima na vlasti.

U priči o silovatelju sve je to izmešano, čvrsto upleteno i isporučeno građankama i građanima inače istanjenih živaca, preplašenim od predstojeće zime, uglavnom nesvesnih šta sve mogu mediji i politika, kada udruže snage.

Konačno je i široj javnosti postalo jasno da ima medija kojima je u profesionalnom smislu dozvoljeno sve: *Informer* i njegova tabloidna sabrača nekažnjeno se bave ne samo ispovešću silovatelja, već svakodnevno pokušavaju da diskredituju, diskvalifikuju i unište viđenije kritičare režima – objavljuju fotografije leševa, detalje zločina, privatne podatke, dis-

kriminatorske sadržaje, teorije zavere, laži. Nikad nije dokazano, ali je analizom tabloida jasno vidljivo da se neki od njih bave i rekretiranjem: „ako nam ne platiš, pustićemo ti fotografije / porno snimak / zdravstveni karton / bankovni račun...“ Sve to, razume se, pribavlja se na način nedostojan profesionalnog novinarstva.

Isti ti mediji već decenijama imaju povlašćenu poziciju na marketinškom planu i prilikom dodele budžetskih sredstava – finansiramo ih uglavnom mi, građani i građanke. Nadležne institucije na sve ovo ćute iz jednog jedinog razloga: zbog toga što tabloidi otvoreno promovišu i propagiraju vladajuću stranku, aktivno rade na izgradnji kulta ličnosti Aleksandra Vučića i poligon su za sve međustranačke i unutarstranačke sukobe.

Da nije tako, uredniku *Informera* ne bi na pamet palo da pronađe osuđenog silovatelja i napravi tzv. *ekskluzivu* od detaljnog opisa silovanja, ponašanja žena tokom tog nasilja i otvorene pretnje svim ženama kao potencijalnim žrtvama. Da nije tako, redakciju *Informera* bi, nakon najave protesta u organizaciji *Ženske solidarnosti*, čuvalo nekoliko policajaca, a ne nekoliko policijskih jedinica pod punom opremom. Da nije tako, institucije bi itekako reagovala, a skupštinski *Odbor za kulturu i informisanje* možda bi uvrstio slučaj *Informera* na svoj dnevni red.

Umesto toga, nadležne institucije (Ministarstvo kulture i informisanja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstva zdravlja...) se nisu čule, dok se sednica *Odbora* pretvorila u političku arenu u kojoj se nijedna strana nije bavila *posledicama po žene i društvo*, već su obe bile fokusirane na *lik i delo* aktuelnog predsednika.

U džepu Dragana J. Vučićevića sada je više novca, ispred redakcije *Informera* su osušene fleke i ljuške od jaja, a na portalima i u novinskim arhivama zauvek priča od koje se ledi krv u žilama. Skandal je već skoro na izdisaju. Pokajnički, *Informer* je smestio silovatelja u pritvor iz koga će opet izaći na ulicu i u slobodan lov. Svi koji su bili manje ili više pozvani – rekli su šta su imali. Tema je praktično nestala iz javnog prostora.

Jedine i prave žrtve – devojčice, devojke i žene Srbije – još jednom su medijski rastrgnute, zastrašene, dovedene u vanredno stanje i prinuđene da po prodavnicama traže elektrošokere i biber sprej. Jer i one kojima do sada nije bilo jasno, shvatile su da od silovanja, tabloida, politike, pa i države kao takve mogu da se brane samo same i da jedna drugoj „čuvaju leđa“.

Foto: FoNet / Marko Dragoslavac

Procvat pseudostruke

Svetlana Tomić

Nedavno smo pročitali vest o tome da će se pod pritiskom Dveri i Srpske pravoslavne crkve, uprkos izjašnjenju stručne javnosti, povući jedan broj udžbenika iz biologije za osmi razred. Umesto nauke pobeđili su nestruka i crkva koja je, čini se, velikodušno dopustila izučavanje teorije evolucije ali ima problem sa društvenom evolucijom.

Potom je usledila nova vest – da udžbenici neće biti pisani rodno osetljivim jezikom. Javnosti je pojašnjeno: „Novi standardi kvaliteta školskih knjiga potpuno će se usaglasiti sa stručnom ocenom zvanične srbistike“. To znači da će se postupiti suprotno odredbama Zakona o rodnoj ravnopravnosti koje bi trebalo da stupe na snagu 2024. Na prvi pogled, ova vest deluje kao trijumf struke nad politikom. Suština je suprotna: struka brani ideologiju! Od usvajanja Zakon je nailazio na oštru osudu jednog broja ljudi kojima struka nije pravo nego srpski jezik. Naime, Odbor za standardizaciju srpskog jezika osporava pomenuti zakon zato što je u njemu rodno osetljiv jezik određen kao obavezan u javnoj upotrebi.

Da je epistemološka kriza institucionalna vidi se prema populističkoj propagandi kojom je Odbor nastojao da ubedi javnost da rodno osetljiv jezik „siluje srpski jezik“, da su rodno osetljive reči „nakaradne, rogobatne, neuklopive u tvorbeni sistem srpskog jezika...“ Odbor je omalovažavao ministarke i naučnice koje su iznele kontraargumente, zatim je izokretao činjenice o srpskom jeziku i njegovoj rodnoj dimenziji, ignorišući činjenicu da su para-

lelne forme postojale u nekim našim zakonima još u XIX i XX veku. Odbor je prečutao da je nekadašnji član te institucije u naučnim radovima dokazao kako je nastavak-kinja sastavni deo tvorbenog sistema, predviđajući veći broj takvih imenica u budućnosti.

Potom je Odbor zaoštrio raspravu u pravcu ksenofobičnog nacionalizma i protivljenja EU, te komešanje u vlastitom institucionalnom *circulus vitiosus* proglasio trijumfom „stručne javnosti“. Istovremeno je otkriveno da niko od

rao da „samo srbisti mogu da učestvuju u raspravi o jeziku“, na zatvorenom naučnom skupu(!) koji je organizovao 3. jula prošle godine prvo izlaganje imao je vladika Irinej Bulović, priznavši: „Nisam stručnjak jer nisam srbista“.

Nauka i novinarstvo su profesije koje bi trebalo da su usmerene ka otkrivanju istine, ali Odbor upravo pomoću dela medija širi dezinformacije. Cveta pseudostruka kojoj je jedino važno da održi mašineriju

Mural umetnice Jane Danilović

Foto: privatna arhiva

članova radne grupe koju je Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja odredio radi analize udžbenika biologije – nije stručan za biologiju. Među članovima te grupe su se našli i oni koji podržavaju Odbor za standardizaciju srpskog jezika.

Za pitanja srpskog jezika Odbor sebe autoritarno i narcisoidno određuje kao „jedino merodavno telo“ iako je njegov prethodni predsednik Ivan Klajn javno saopštio kako „Odbor nije radio osam godina (2006-2014)“. Odbor retko odgovara na argumente i dokaze suprotstavljene stručne javnosti koja je mnogo brojnija nego što Odbor nastoji da predstavi. Iako je Odbor u proleće prošle godine insi-

laža i paralaža. Narod se ubeđuje da naši vrhunski naučnici „ne vrede ni pet para“, da je ono što je sastavni deo našeg jezika – „monstruozno i sramotno“, a da je društveni napredak – „nazadak ili korak do propasti“.

Nereagovanje je saučesništvo, bilo da je potkupljeno (in)direktnim honorarima i pozicijama, ideološki motivisano ili posledica autocenzure. Alal vam vera akademici i akademkinje, kolege i kolegice! Srbističku struku ste stvarno odbranili tako da bi vam na novim propagandnim parolama i Orvel mogao pozavideti. ■

Funkcionalna nepismenost – provalija koja čeka

Svetlana Tomić

Kakva je budućnost društva i države u kojoj se stanje funkcionalne pismenosti kontinuirano pogoršava? Na ovo pitanje delimično je odgovoreno krajem prošle godine u studiji *Ključni podaci o obrazovanju u Srbiji*. Autori pomenutog naučnog izveštaja - Ivan Ivić, Ana Pešikan i Aleksandar Kostić - naveli su da je „između 40 i 50 odsto petnaestogodišnjaka u Srbiji funkcionalno nepismeno“. Naglasili su da funkcionalna nepismenost nije samo pokazatelj trenutnog stanja obrazovanja, već da ostavlja posledice na ukupan razvoj Srbije.

Funkcionalna nepismenost ogleda se i u tome da veliki broj đaka ima problem u pisanju sastava što je potpuno logička posledica činjenice da đaci tokom školovanja nedovoljno dobijaju praktične instrukcije o tome kako se sastav piše. Zvuči neverovatno da su još istraživači iz 1960-ih go-

dina uočili problem neumeća upotrebe jezika, a da se programi i pristupi izučavanja srpskog jezika nisu menjali. Dakle, sa jedne strane imamo istraživanja i loše rezultate na testovima, a sa druge strane izostaju promene u obrazovnom pristupu. Sudeći po rezultatima obrazovnog procesa, maternji jezik predajemo sopstvenoj deci kao neprijateljima, a ne najbolje što se može kako bi ga deca volela i umela da koriste.

Problem upotrebe jezika za svakodnevne svrhe dodatno se pogoršao sa tehnološkim razvojem, koji jednako menja i jezik i ponašanje. Učenje u onlajn okruženju dovodi do smanjenja pažnje, do odsustva udublivanja i razumevanja, instant filozofija slike uzima primat nad ličnim osmišljavanjem verbalnih poruka. Došli smo do toga da određen nemali broj osnovaca ne razlikuje značenja osnovnih reči, da su petnaestogodišnjaci na ovogodišnjem PISA testiranju preskakali zadatke u kojima se tražilo da pročitaju veoma kratak pasus, da jedan deo studentske populacije ne zna tačno da piše slova... I dok se javnost sprda sa izjavama po-

jedinih voditelja i političara, situacija je toliko ozbiljna da je ni na koji način ne treba pretvarati u komediju jer u pitanju više nisu samo lapsusi!

Ko je odgovoran za navedeno stanje?

Krivca treba tražiti u pristupu izučavanja srpskog jezika i književnosti, u programima i na njima baziranim i odobrenim udžbenicima koji daju loše rezultate.

Šta je rešenje?

Promeniti pristup! Taj drugačiji pristup treba da uči decu kako se praktično piše neki tekst a to znači i učiti decu kako se misli (logika), kako se govori (retorika), kakvu moć imaju reči (stilistika). Rad na drugačijem školskom programu za srpski jezik i književnost treba da udruži najkompetentnije ljude različitih struka, pri čemu je naročito dragocena pomoć psihologa, jer ne sme da se desi da u čitanke uđu tekstovi koji su izvan kognitivnih sposobnosti dece.

Funkcionalna pismenost je tečna i valjana upotreba jezika - govora, slušanja i pisanja. Razvija i ličnost i društvo, izdvojena je kao ključna veština za uspeh u školovanju i karijeri. To je zanat koji mora da se uči u školi, a svaki zanat se najbolje uči stalnim vežbanjem.

Ako znamo da nas čeka provalija, moramo da zaustavimo vozilo na vreme i okrenemo ga u drugom, sigurnijem pravcu. U suprotnom, mala je šansa da ćemo od današnjeg nepismenog petnaestogodišnjaka dobiti pismenijeg studenta sutra i još pismenijeg stručnjaka prekosutra. ■

Mlade umetnice u fokusu

Tatjana Nikolić

Seksualno uznemiravanje i nasilje na umetničkoj sceni, kontradiktoran, a nepovoljan položaj žena u polju kulture, (ne)moguće balansiranje rada u kući i rada u kulturi koje je dodatno opterećeno pandemijom, bile su ključne teme ovogodišnjeg Festivala mladih autorki *Femix Fest*.

Dvanaest godina nakon što je održan prvi *Femix Fest*, u decembru 2010. godine u Kulturnom centru *Grad*, vratile smo se na isto mesto kako bismo se osvrnule na promene, novosti, postignuća zajedničkog zalaganja za rodnu ravnopravnost na domaćoj kulturnoj sceni, ali i na nove izazove, poteškoće, nove vidove diskriminacije i seksizma sa kojima smo imale prilike da se suočimo, te nove i aktuelne načine borbe i primere aktivizma za rodno ravnopravnu muzičku, filmsku, pozorišnu, strip, uličnu, te sveukupnu umetničku i kulturnu scenu u Srbiji i regionu.

Festival je otvoren diskusijom *I šta ćemo sad? Seksualno uznemiravanje u kulturi, obrazovanju i nauci*. U okviru festivala predstavljani su preliminarni rezultati studije *Rodna ravnopravnost za kulturnu raznolikost* Nezavisne kulturne scene Srbije. Iako su kulturne radnice u svom polju većina, rezultati su potvrdili da se mnogo ređe i u samo određenim okolnostima nalaze na mestima odlučivanja i da su često manje plaćene i cenjene od svojih kolega i procenjivane kroz prizmu roda, uzrasta, fizičkih karakteristika, porodičnog statusa i slično. Podaci takođe pokazuju jake paralele između ženskog rada u

kući – koji često nije vrednovan, dodatno je opterećujuć – i rada u kulturi. Kad se umetnice ili preduzetnice u kreativnim delatnostima, koje su i pre pandemije često radile od kuće, odvažaju da postanu majke, često prestaju da rade u punom obimu i svoje slobodno vreme koriste za rad na manjim projektima, pokazalo je istraživanje *Rodna ravnopravnost za kulturnu raznolikost*.

Grafičarke, muralistkinje i autorke ulične umetnosti, u saradnji sa Festivalom ulične umetnosti *Rekonstrukcija*, podelile su svoja iskustva delovanja u ovoj marginalizovanoj grani umetnosti i potvrdile da žene u ovom polju često rade neplaćene poslove organizovanja i okupljanja, dok su obeshrabrene da nastave da stvaraju.

Tema (nemogućeg) balansiranja umetničkog i kućnog rada i brige o porodici, kao i opterećenje mladih žena radom u kući tokom pandemije predstavljena je i u stripu, kroz izložbu četiri mlade strip autorke sa domaće scene – *Vratiti svoje vr(ij)eme*, koja je otvorena u *Filmskoj galeriji Kulturnog centra Beograda*, uz podršku *Centra za ženske studije* iz Beograda.

Festival je obuhvatio i druge važne teme poput spoja umetnosti, aktivizma i digitalnog prostora ili femini-

stičke dramaturgije. Posetioci su uživali u koncertu četiri sjajne kantautorke – Majka Mare, Sanje Stevanov, Realme i Jasmine Todorović u *klavir holu Arsen Dedić* Ustanove kulture *Parobrod*, dok je filmski program obuhvatio neke od značajnih novijih dugometražnih i kratkometražnih, igranih i animiranih filmova autorki iz regiona poput *Sestrinstvo* Dine Dume, *Severni pol* Marije Apčevske i *Prirodni odabir* Alete Rajič.

Mnoge mlade autorke pokušavaju da promene stanje na sceni. Neki mladi autori u tome pomažu i saveznici su u toj borbi. Veliki deo institucija, manifestacija, festivala i organizacija još uvek ne prepoznaje ovo pitanje

kao važno i relevantno i svoju odgovornost za bavljenje njime.

Udruženi sa onim organizacijama, institucijama i pojedincima/kama koje ga prepoznaju, čini se da je ovako kompleksan program neophodan, važan, zanimljiv i koristan i da je dao svoj mali doprinos daljoj borbi za rodno ravnopravnu kulturnu i umetničku scenu, i za unapređenje položaja mladih umetnica i autorki na njoj. ■

Naučnice i SANU

Svetlana Tomić

Zašto relativno povećanje broja naučnica u ukupnoj populaciji nije praćeno povećanjem broja žena u *Akademiji*? Da li se odgovor krije u nedovoljno kvalitetnim doprinosima srpskoj nauci i kulturi, dakle, objektivnom kriterijumu, ili je za to zaslužna rigidna patrijarhalna ideologija?

Podsetimo: društvena norma je znatno kasnije dozvolila obrazovanje žena; osnivanjem prve *Više ženske škole* 1863. u Beogradu, izgrađivala se ženska elita, a 1905. sa otvaranjem *Prve ženske gimnazije* broj studentkinja je rastao zajedno sa onima koje su uspele da ostvare najviše ambicije i steknu doktorske titule. Iako se u svetu i Srbiji broj naučnica u raznim disciplinama gradacijski povećavao, jedna stvar je ostala ista: „hijerarhijska diskriminacija“ ili mali broj žena na najvišim pozicijama neke institucije. Procenat žena u nacionalnim akademijama nauka i umetnosti je anahrono mali bilo da je reč o tri razvijene evropske zemlje koje su prve imale vrhunske naučne institucije (Engleska, Francuska i Nemačka), bilo da je reč o zemljama u razvoju iz našeg neposrednog sused-

stva (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija).

Ono što se manje zna je sledeće: u 19. veku Srbija se upravo zbog uključivanja žena u svoja učena društva izdvojila iznad razvijenih zemalja! U svoje nacionalne akademije Engleska i Nemačka su prve žene primile sredinom 20. veka, a Francuska će kasniti za Srbijom skoro sto godina jer je prvoj ženi otvorila vrata svoje akademije krajem 20. veka. Ali, avaj! Ovaj prvobitno uspostavljen emancipatorski ideal Srbija je brzo giljotinirala. U vreme proboja visoko obrazovanih žena vraćeno je vekovima staro patrijarhalno pravilo o rodnim ulogama, da ženskoj glavi nije mesto među muškima - u akademiji nauka. Narednih pet decenija članice nisu primane. *Da li je moguće da u 50 godina nijedna žena nije zaslužila prijem u SANU?* Pogledajmo kako su se ponašali neki predsednici i neki akademici te institucije, od kojih su pojedini bili članovi vlade, diplomate, univerzitetski profesori i istoričari, književnici... Stavovi onih koji treba da glasaju za prijem otkrivaju potencijalno ideološke razloge.

Predsednik *Akademije* Stojan Novaković omalovažavao je kraljicu Nataliju i zvao je „ženturača“, a književne ambicije svoje supruge Jelene nije podržao, očekujući da ispuni dužnosti majke i domaćice. Član *Akademije*, diplomata i pisac Jovan Dučić pisao je kako za njega književnice ne postoje, umnost

stvaralaštva i žene su oksimoron. Početkom 20. veka, univerzitetski profesor Tihomir Đorđević izjavio je na javnom predavanju kako se boji da će se žene, ako dobiju mogućnost da rade sve poslove kao i muškarci, pretvoriti u muškarce i da će svet ostati bez žena. Tada su mu žene odgovorile: „Ne bojte se, gospodine profesore! Žene žele da kulturni muškarci prije svega izmjene sav svoj dosadanji nekulturni i brutalni odnošaj spram nas žena... Sav muški uzgoj treba da od najmlađih dana okrene drukče, sa novim shvaćanjem i poštovanjem žena...“ Slobodan Jovanović, predsednik *Akademije* (1928-1931), definisan je kao ženomrzac. Ako oni koji odlučuju imaju ovakve stereotipe, da li su sposobni za objektivni izbor? Koje koristi društvo ima od mizoginijih *genija*?

Društvena norma određuje instituciju, principe rada i odlučivanja, identitete i ideale. Nedavnim izborom novih članova *SANU* se pokazala nesposobnom da promeni „nekulturni i brutalni odnos“ prema naučnicama. Izvesno je da će novi *Zakon o rodnoj ravnopravnosti* uspostaviti nove norme i nove ideale. Gradićemo progresivno društvo na kamenu temelju iz 19. veka, ali ne smemo zaboraviti posledice vlastite stogodišnje primitivnosti. ■

VII

Žene u odbrani prirode i gradova

Lučonoše koje gase požare

Iva Marković

Još jednog marta obeleženog pandemijom, *Međunarodni dan šuma* i *Dan voda* podsetili su nas na egzistencijalno pitanje - ima li života u zagađenom svetu? Ima, ali ga ne odlikuje blagostanje, zdravlje i mir. Uzroci pandemije mogu se pronaći i u intenzivnom kolonizovanju prirode i neodgovornom odnosu prema drugim vrstama. Kriza je dodatno istakla osnovne potrebe za pristupom čistoj vodi i zdravoj životnoj sredini. Žene su saterane u privatnu sferu da trpe još teži teret patrijarhalne uloge negovateljice. A neke su, poput premijerke Novog Zelanda Džasinde Ardern, isplivale i kao liderke oporavka iz mora neozbiljnih rešenja njihovih muških pandana. Ova dva pravca koja se nude ženama u krizi - trpljenje pogoršanja položaja ili preuzimanje vodećih uloga u spašavanju sveta, već duže vreme primećujemo u borbi za zaštitu životne sredine.

Ekološki problemi preslikani na društvene katastrofalno produbljuju nejednakosti, a rod je direktni indikator koliko ćete biti ugroženi. U Srbiji je u leto 2007. duplo više žena nego muškaraca stradalo od posledica ekstremnih vrućina. Zagađen kućni vazduh na globalnom nivou ima veće posledice po pluća žena. Pored ovih direktnih, posledice ostavljaju i katastrofe poput poplava, suša, bolesti i sukoba. Žene manje migriraju, ostaju u pogodnim područjima, brinući se o bolesnima i nemoćnima. Kad zavlada glad pripremaju obroke, kad presuši voda brinu o higijeni.

Na žensku brigu za zdravlje, ravnopravnost i zajedništvo, doskora se cinično gledalo kao na slabost, emotivnost i iracionalnu politiku

nižeg reda. Danas, kad je otpor zagađenju, privatizaciji i uništavanju prirodnih javnih bogatstava okosnica borbe za pravedno društvo, žensko iskustvo i perspektiva su nam neophodni. Žene izvlače deblji kraj eksploatacije i nametnute uloge objekta, onoga što se uveliko dešava i prirodi. Ekofeminizam upravo povlači analogiju između brutalnog iskorišćavanja dobara i usluga prirode sa jedne, i eksploatacije ženskog tela i rada s druge strane.

Žene su sklonije da razumeju hitnosti rešavanja problema klimatskih promena, što pokazuju posebno kada su na mestima na kojima se donose

administriraju društvene mreže, a na terenu i skuvaju i postave za svoje saborce. Ne zauzimaju javni prostor, retko donose odluke unutar grupa. Doslovno i figurativno (žene) gase požare - na planinama i u međuljudskim odnosima.

Nedavno je preko stotinu ekoloških aktivistkinja u Srbiji potpisalo *Proglas* zahtevajući *ono što svima pripada - čist vazduh i vodu, sačuvanu prirodu, zdravstvenu bezbednost, dostojanstvene poslove koji su dobri i za društvo i za prirodu*. Poručile su da politika brige nije zastareo ideal, već jedini održivi put u budu-

odluke. Prema istraživanju o upravljanju otpadom iz 2019, u Srbiji su žene spremnije od muškaraca da promene lične navike i recikliraju kao i da na takvu praksu upute i ljude iz svog okruženja. Još uvek dominantno mušku oblast zaštite životne sredine u Srbiji nevidljivo održavaju žene. One poseduju stručno znanje, analiziraju dokumenta, organizuju proteste, u tišini

nost, a da je kormilo socioekološke revolucije naše, žensko polje borbe.

Udruživanje je važno za položaj ovih žena, ali je neodvojivo od dobrobiti čitavog ekološkog pokreta u koji polažemo velika nadanja. Pametno izvojevani, rezultati ekološke borbe mogu nam pokazati pravac za izlaz i u slučaju drugih opasnosti. ■

Kako do gradova po meri ljudi?

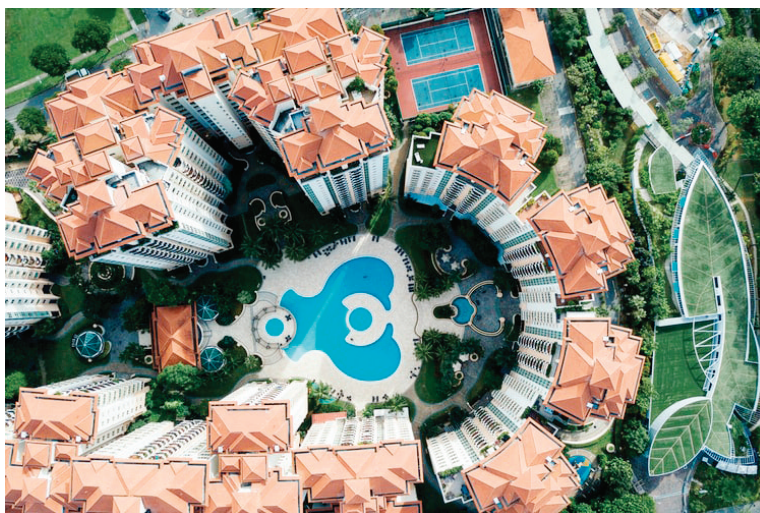
Ana Pajvančić Cizelj

Kad je u Novom Sadu 1980. planirano naselje Mišeluk, pojavio se koncept *grada po meri čoveka*, koji je u istoimenoj knjizi kasnije razradio jugoslovenski urbani sociolog Rudi Supek. Planiranje grada po meri čoveka zahteva mišljenje na nivou celina/kvartova i prilagođavanja okruženja potrebama različitih društvenih grupa. To je grad ljudskih dimenzija oblikovan u odnosu na čovekove potrebe. *Udoban* grad u kome se kretanje i svakodnevne aktivnosti obavljaju bez velikih poteškoća. Grad prijatnih ambijenata i prizora u kojima se uživa. Bezbedan grad. Grad koji nudi mogućnosti za socijalizaciju ali i za privatnost. Grad očuvane životne sredine, odgovarajuće i dostupne komunalne i socijalne infrastrukture. Konačno, i najvažnije, to je grad koji omogućava dostojanstven život svakom svom stanovniku.

U Srbiji danas više od 60 odsto ljudi živi u gradovima i izvesno je da će taj procenat nastaviti da raste. Kakvi se uslovi života stvaraju za sadašnju i buduću urbanu populaciju?

U mnogim delovima naših gradova gube se prijatni ambijenti koji nagoveštavaju prisustvo ljudskog razuma i reda, a umnožavaju oni neregulisani, neuredni i haotični. Gradski prostor gubi čitljivost i proizvodi zbunjenost i haotičnost kombinacijom oblika, boja, tipova,

izgleda i visina zgrada. Izostanak reda i javnog nadzora vodi narušavanju dostignutog nivoa kulture korišćenja prostora. Mnogobrojni su primeri zloupotrebe i uzurpacije trotoara (parkiranje, zaustavljanje ili naprosto vožnja), nepropisno odlaganje otpada, nelegalno prisvajanje i ograđivanje javnih prostora i kolektivnih prostorija u zgradama, a nelegalna nadogradnja postaje uobičajeni deo urbane svakod-

nevica. Normalizacijom ovakvih praksi gubi se razlika između javnog i privatnog prostora, što gradskom životu daje anti-urbana obeležja. Ugrožena je i sama urbanost, kao ponašanje koje odlikuje dijalog, tolerancija i otvorenost, kako u svakodnevnim odnosima ljudi, tako i u komunikaciji između građana i gradskih institucija.

Narušavanje životne sredine sastavni je deo slabog javnog nadzora i opšte nebrige za prostor i javno dobro. Još uvek ne znamo koliko su naši gradovi izgubili zelenih i drugih javnih prostora, ali porast *urbanog nemira* i ekološkog aktivizma mogu da govore o razmerama ovog procesa. Izgubljen je i dobar deo graditeljskog nasleđa sa simboličkim funkcijama značajnim za kolektivnu memoriju, identitet i koheziju.

Kvartovi građeni za vreme socijalizma – takozvane *betonske spavaonice* poput Novog Beograda ili Limana u Novom Sadu – koji su u literaturi slovili za izraz nehumane arhitekture, danas se pokazuju kao lokacije sa zadovoljavajućim kvalitetom života ali i mesta artikulisanja otpora urbanim politikama koje ga narušavaju.

Mnogo je primera velikih i razvijenih gradova u svetu koji su uspešno sačuvali svoju humanu dimenziju. Za to je neophodno uspostavljanje elementarne brige za prostor najpre onih koji o gradovima odlučuju, potom onih koji ih profesionalno planiraju, a onda i onih koji ih svakodnevno koriste.

Kad se sinergija između vlasti, profesionalaca i građana izgubi, talas promena u pravcu humanijeg urbanog razvoja najčešće kreće od politički organizovanih građana, što nam pokazuju skorija iskustva iz našeg regiona.

Gradski problemi nisu samo komunalni i izolovani pa se ne mogu rešiti tehničko-menadžerskim pristupom niti pojedinačnim akcijama. Oni su politički problemi za čije je rešavanje neophodna nova razvojna vizija, zainteresovanost građana, umrežavanje različitih aktera na nacionalnom nivou kao i dublja politička konfrontacija sa režimima koji su zanemarivanjem javnog interesa urušili sve dobrobiti koje bi gradski način života trebalo da pruža. ■

Svakodneвно rasklapanje patrijarhata

Zorica Skakun

Razmišljam o porukama mnogih žena koje dolaze do mene ovih dana - Ive Marković i Žakline Živković, koje blokiraju deponiju kod bare *Reva*, Fare Kobajsi, koja uz bubnjeve u Libanu poziva na opšti štrajk protiv represije nad palestinskim narodom, glas Marinike Tepić koji tera siledžije iz javne sfere, Minje Nikolić kojim čuva svoju zajednicu na *Staroj planini*, glas Natalije Simović u Beogradu za feminizaciju gradske politike dok se u Zagrebu pravi buka oko semafora i parkova za žene. Uz njih se čuju i glasovi nekih muškaraca, Miloša Đajića i njegovih saboraca, koji prethodnih dana, povodom Nacionalnog dana sećanja na žene žrtve nasilja, poručuju *ne posmatraj, reaguj*.

Da li je vreme da završimo posao koji nikad nismo završile? Da li smo spremne? Da li ovaj put znamo kako? Borba za rodnu ravnopravnost je rad na rasklapanju patrijarhata i razotkrivanju one vrste *moći* pojedinaca koja proizvodi dominaciju, privilegiju, isključivost nasuprot različitosti i hijerarhiju koja određuje mesto u društvu, pristup resursima i mogućnost odlučivanja. Politike borbe za rodnu ravnopravnost time otvaraju mogućnosti ne samo za žene nego i za muškarce i za sve ostale koji nisu deo hijerarhija i glavnog toka. Rodna ravnopravnost tako je katalizator pravde, jednakih mo-

gućnosti, bezbednosti i očuvanja mira i sreće na planeti. Ova borba prevazilazi nas kao ljudska bića i govori u ime onih koji ne govore naš jezik, u ime životinja, obala reka, njiva i pašnjaka, vazduha i vode.

Šta se dešava paralelno i nezavisno od politika glavnog toka? Otvorena je čitava linija fronta u odbrani mira u zajednici i mira na planeti. Iako mnogim ženama nije lako da predvode u patrijarhalnoj i konzervativnoj sredini, naročito tamo gde su rođene i išle u školu, one se organizuju i delaju. Njihova briga

a s druge – one imaju direktno iskustvo nasilja ili sećanje drugih žena koja su postala deo njih. Današnje ženske politike svakodnevice razvijaju se paralelno sa ženskim radom na raspakivanju patrijarhata. Važno je da stvaramo nove oblike *moći*. *Moć* žena nije moć nad nekim drugim, nego je to *moć* da učestvujemo, gradimo, čuvamo i štedimo, *moć* da radimo zajedno i čuvamo jedna drugu, *moć* u nama da volimo sebe i čuvamo svoje telo. Žene zajedno rade, ak-

je briga za sebe, za druge, za njihovu decu, za interese lokalne zajednice, za zaštitu od nasilja, i za očuvanje biodiverziteta. Žene se tako bave rasklapanjem patrijarhata svaki dan. I to bez podrške sistema. Za većinu njih, država ne postoji: ne daje im ni zaštitu, ni mogućnosti, ni priliku da kažu *šta, kako i kada žele*.

Žene se sve više uključuju u zelene stranke i inicijative koje iskorenjuju nasilje i eksploataciju. S jedne strane, one su bliže svakodnevnom životu i prirodi,

tiviraju se i povezuju među lokalnim zajednicama koje se bore za sopstvenu autonomiju i očuvanje, za društvene promene u njihovom interesu. Snaga naših veza koje gradimo sa ženama iz drugih zajednica, država i regiona, ovog puta je vidljivija i jasnija. Ukoliko nastavimo da se povezujemo sa ženama koje rade iste stvari na zapadu, u Hrvatskoj, ili na istoku, u Libanu i drugde, ovoga puta mogle bismo da *završimo posao*. ■

Za veći natalitet – zdrava životna sredina

Tijana Ljubenović

Da li su sve učestaliji požari na nesanitarnim i divljim deponijama isključivo posledica klimatskih promena ili je to ipak posledica *koktel efekta*: miksa višedecenijske nemarnosti u upravljanju otpadom, ignorisanje problema i potreba društva, neulaganje u sistem, niska ekološka svest i efekata klimatske promene? Ono što je sigurno je da požari zagađuju našu okolinu i štete zdravlju ljudi.

Dobar sistem upravljanja otpadom u Srbiji jednostavno ne postoji. Stanje na nesanitarnim i divljim deponijama karakterišu nepouzdati i nepotpuni podaci o količini i vrsti generisanja otpada koji se tamo nalazi. Jedna od njih je i nesanitarna deponija Vinča. Pored komunalnog otpada, na ovim deponijama se može naći ambalažni otpad, industrijski, građevinski, životinjski, medicinski (pre svega velika količina maski i rukavica kao mera zaštite od virusa kovid 19), itd.

Ako se procenjuje da se deponija Vinča prostire na 42 hektara, što je površina približno 78 fudbalskih terena na kojima se odlaze otpad još iz 1970-ih godina, onda ne treba zanemariti činjenicu da mi u stvari ne znamo šta se tamo nalazi, niti šta tačno gori, što predstavlja posebnu opasnost po zdravlje ljudi ali i po biljni i životinjski svet. Dim koji se ovih dana širio Beogradom, kao posledica požara na deponiji Vinča, možemo slobodno da preimenujemo u *toksično kancerogeni dim*. Naše deponije možemo da preimenujemo u ostrva sa skrivenim *blagom*.

Zbog požara na deponijama, oslobađaju se velike koncentracije teških metala, toksičnih, kancerogenih i mutagenih zagađujućih materija (npr. dioksini i furani). Paradoks je što se ne mere njihove koncentracije u vazduhu, tako da ne znamo koliko smo ih uneli u organizam. Još je veći paradoks što se ignoriše činjenica da se to dešava, a građani se ne upozoravaju na opasnosti i ne gradi se svest o uticaju zagađenja na zdravlje ljudi.

Posebno ugroženu grupu čine žene. Studije su pokazale da je povećanje stope neplodnosti i steriliteta kod žena posledica zagađenja vazduha. Zato, ako želimo veći natalitet, obezbedimo zdravu životnu sredinu! Ovo je jedan od odgovora koji bismo mogle da damo ministru za brigu o porodici Ratku Dmitroviću, ovih dana zapitanom *šta bi još trebalo dati ženama da bi one donele odluku da rode treće dete*.

Strategije se pišu, pravila se znaju, postoje i solidni zakoni u oblasti zaštite

životne sredine, a postoje i primeri dobre prakse iz evropskih zemalja koje bismo mogli da sledimo. Nedostaje, kao i u drugim važnim oblastima, politička volja. Na vodećim pozicijama i ključnim mestima nedostaju ljudi koji su sposobni da ubrzaju i sprovedu reforme u zaštiti životne sredine.

Možda je sada vetar odneo dim nad Beogradom, ali nije odneo problem koji će se iznova vraćati. Nije odneo ni posledice zagađenja. Problem ne treba ignorisati, već ukazivati na njega i zahtevati rešenje. Državne institucije su te koje mogu da donesu rešenje - ali u nedostatku njihove akcije i volje, potrebno je da vršimo pritisak na njih. Tako da, ako se i dalje pitamo *šta to treba dati ženama*, možda odgovor leži i u zdravoj životnoj sredini, ne samo za nas već i za buduće naraštaje. ■

Odgovor na klimatske promene – samo zajedno i pravedno

Zorica Skakun

Iako sve više ljudi širom planete lično svedoči posledicama klimatskih promena, mnogi poriču da te promene uopšte postoje. Kao što je često slučaj, ima i onih koji činjenice o tim promenama predstavljaju kao teoriju zavere. Bez obzira na polemike, klimatske promene su realnost i sve češće predmet razgovora i dogovora na međunarodnom, nacionalnom i lokalnom nivou.

Efekat staklene bašte je prva uočila američka naučnica Junis Njuton Fut sredinom 19. veka, iako se najveće zasluge pripisuju naučniku Džonu Tindalu. Potreba za zajedničkim delovanjem radi očuvanja klime i životne sredine, pa i našeg opstanka, prepoznata je mnogo kasnije, tek 1990-ih godina. Nakon što je 1992. dogovorena *Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama*, usvojen je i *Kjoto protokol* sa ciljem da pomogne u sprovođenju *Konvencije. Protokol* je

obavezao sve industrijalizovane zemlje sveta da stabilizuju emisije gasova sa *efektom staklene bašte*.

Nažalost, države koje su najveći zagađivači nisu ratifikovale sporazum ili su vremenom istupile iz njega, a bez njih je doprinos ostalih članica suviše mali da bi se postigao značajan uticaj na usporavanje klimatskih promena. Zato je na *Konferenciji UN o klimatskim promenama COP21* održanoj 2015. donet *Pariski sporazum* koji su potpisale sve države sveta, među njima i Srbija. On je postao glavni okvir za međunarodnu saradnju u borbi protiv klimatskih promena i ograničenje rasta globalne temperature na 1,5°C.

Aktuelni podaci govore da smo u pogledu ugroženosti opstanka na planeti ušli u crvenu zonu. Zato je nedavno u Glazgovu održana *Konferencija UN o klimatskim promenama COP26* na kojoj su preispitivani rezultati postignuti od potpisivanja *Pariskog sporazuma o klimatskim promenama* do danas i postavljani novi dugoročni ciljevi za borbu protiv klimatskih promena, pre svega za stabilizaciju koncentracije gasova sa *efektom staklene bašte*.

Međutim, razgovori o klimatskim promenama odnose se pre svega na

posledice, a nedovoljno na uzroke. Naime, iako je neophodno pronaći rešenja da se snađemo i prilagodimo, jednako je važno, ako ne i važnije, postići dogovor oko toga šta nas je dovelo u ovu situaciju.

Do svega ovoga je došlo zbog neuravnoteženog razvoja i proizvodnje, te nesposobnosti čovečanstva da uspostavi pravednu raspodelu moći i resursa: ljudi i dalje eksploatišu životinje i prirodne resurse, muškarci i dalje dominiraju nad ženama u mnogim sferama, stariji odlučuju o budućnosti mladih, većinski narod u državi stigmatizuje manjinski, bogati sve više profitiraju od uništavanja ekosistema dok siromašni nemaju osnovne uslove za život kao što su zdrava voda, vazduh i zemljište.

Fokus treba pomeriti na životne priče najugroženijih i na njihove zajednice. Odgovor na klimatske promene možemo tražiti samo zajedno i pravedno. To podrazumeva istinu, informisanje, znanje, kolektivno planiranje, sve ono što naša država i inače zaobilazi u svojim redovnim aktivnostima. *Pariski sporazum* poziva na rodno odgovorne i potpuno inkluzivne procese adaptacije na efekte klimatskih promena pri čemu se uzimaju u obzir potrebe ranjivih grupa, zajednica i ekosistema.

Ovo je stvar nad kojom i u Srbiji moramo ozbiljno da se zamislimo. Zar nam nije dovoljno što kao posledicu klimatskih promena imamo poplave, šumske požare, ekstremne suše, iseljavanje ljudi i ljudske gubitke?

Zbog toga, oni koji su sedeli i diskutovali u Glazgovu morali bi, odmah po povratku kući, da poslušaju šta im govore aktivisti, građani, ljudi koji ih okružuju. Ovo je posao koji se tiče svih nas i koji moramo zajedno obaviti. ■

Žene prve u odbrani grada

Marija Srdić

S uprotstavljanje fašizaciji društva, borba za očuvanje šuma Fruške gore i reke Dunav, bitke protiv uništavanja zelenih površina i parkova u gradskim kvartovima i protiv štetnih urbanističkih rešenja učinili su Novi Sad autentičnim centrom građanskog aktivizma. Kako se ispostavilo, pojedinačne borbe od kojih su neke završavale *malim pobedama* bile su tek *lagani uvod* u akcije širokog otpora nakon što je postalo jasno da vlast planira izgradnju *Novog Sada na vodi* na prostoru *Šodroša i Dunavca*. Reč je o odluci, kako to papagajski ponavlja gradonačelnik, koja služi „napretku Novog Sada“, a zapravo ljudima i živom svetu oduzima prostor koji pored velike ekološke ima i onu drugu - simboličku vrednost.

Gradska vlasti i njeni pomagači *put u pakao* su popločavali *ucrtavanjem* tzv. *opštegradskih centara* (suštinski, prostora za komercijalnu gradnju) u predlog *Generalnog urbanističkog plana Novog Sada do 2030. godine*, zadovoljavajući tako nezajažljive apetite investitora. Najvažniji planski dokument, uprkos velikom broju primedbi koje su uputili stručna javnost i građani, skrojen je tako da omogući gradnju stambeno-poslovnih objekata i na prostoru koji je odavno morao da bude stavljen pod zaštitu kao *dobro prirode*. Ali, kako se ispostavilo, i više od toga - da omogući izgradnju novog mosta i vijadukta koji će život u tom delu Novog Sada učiniti nesnosnim zbog buke i izduvnih gasova tranzitnog saobraćaja.

Tokom proleća aktivisti i aktivistkinje učinili su vanserijski napor da animiraju Novosađane i Novosa-

đanke u borbi protiv predloga *GUP*. Prikupljeno je 12.590 primedbi, obaveštavane su domaće i međunarodne institucije čiji je zadatak zaštita prirode i Dunava, organizovani su protesti i gerilske akcije. Snimci usijane atmosfera sa sednica *Komisije za GUP* obišli su medije i postali viralni na društvenim mrežama. Komisija se, uprkos nezapamćenom otporu, oglušila o dostavljene primedbe i prihvatila dokument sa mnogobrojnim štetnim rešenjima. U međuvremenu su protiv aktivista i aktivistkinja podnošene prekršajne i krivične prijave, prov-

derka pokreta *Odbranimo šume Fruške gore*, Danijela Stojković, predsednica organizacije *Sveti Dunav*, Vesna Jakovljević iz *Organizacije za zaštitu prirode i životinja* i lice prošlogodišnjih ekoloških protesta, ali i Slađana Ljubičić, antifa aktivistkinja i jedna od pokretačica *Kuhinje solidarnosti Novi Sad*, Marijana Mutavčijeva iz *Ekološkog fronta Novi Sad*, izvanredna analitičarka planskih dokumenata, Ana Ferik Ivanović, borkinja za očuvanje parkova i nova predsednica *Društva ar-*

Foto: Maja Tomić

lačeni su kroz najgore medijsko blato, satanizovani i vređani u prorežimskim glasilima. Nekoliko njih je privedeno zbog performansa sa dimnim patrolama izvedenog na jednoj od sednica *Komisije za GUP*.

Gradska vlast otišla je i korak dalje - dozvolila je pripremne radove za izgradnju mosta dogovorenog sa kineskim izvođačem pre nego što je obezbeđena dokumentacija i neophodne dozvole. To je pre dve nedelje rezultiralo sečom stabala u delu *Šodroša* i ponovo podiglo na noge čitavu aktivističku scenu. Specifičnost novosadskog građanskog organizovanja ogleda se u činjenici da ga predvode žene, među kojima su u javnosti već poznate Dragana Arsić, li-

hitekata Novog Sada, Bojana Bodroža, prekaljena u građanskom osvajanju mesnih zajednica, ali i najmlađa generacija koju predvode Nina Ciganović iz *Eko straže Novi Sad*, Jovana Radević, agilna arhitektica iz *Ekološkog fronta Novi Sad*, Milica Dragičević iz *Udruženja radnika sa interneta* koja brine o medijskoj prezentaciji i vidljivosti svih akcija. Tu su i druge hrabre žene koje se ovih dana mogu sresti na zadatku - u *Šodroš survivor* kampu. Tamo telima brane *Šodroš, Dunavac* i *Kameničku adu* od daljeg uništavanja. Njihovu borbu vredi podržati, a *pelcer* građanskog organizovanja širiti po Srbiji. ■

Prostorno planiranje bez rodnih stereotipa

Nada Drobnjak

Jedan od najvećih i najdragocijenijih resursa Crne Gore je prostor. Pošto nije obnovljiv, njim se mora racionalno upravljati. Proces prostornog planiranja treba da omogući odgovoran i uravnotežen razvoj u cilju ekonomski, socijalno i ekološki razvijene Crne Gore. Zato bi trebalo da svoju reč kažu i stručnjaci i najšira javnost - građani i građanke, kako bi se na osnovu različitih znanja, iskustava i očekivanja kreirao najvažniji planski dokument zemlje.

U toku je izrada *Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine*. Taj dokument treba da bude strateška platforma namjene, organizacije i uređenja prostora Crne Gore, da omogući primjenu održivih politika razvoja i da trasa usklađivanje sektorskih politika koje u svojoj realizaciji imaju i uticaj na prostor. On je osnova za kreiranje planskih dokumenata nižeg reda koji direktno utiču na naše živote i rutine. Zato je važno uključiti perspektivu rodne ravnopravnosti u planerski proces jer se time omogućuje afirmisanje rodne ravnopravnosti u društvu. Kroz taj proces i žene i muškarci mogu dati jednak doprinos, a drugačija iskustva žena i muškaraca mogu se ogledati u prostoru dajući mu kvatitetniji i sadržajniji okvir za život svih.

Postojeća praksa planiranja prostora u Crnoj Gori nije imala *rodno osjetljivi pristup*. Kao scenario budućeg razvoja prihvaćeno je da „Crna Gora treba da postane održivo, otvoreno, tolerantno, inkluzivno i prosperitetno društvo, u kome se podstiče regionalni razvoj, kontinuirano unapređuje kvalitet života svakog pojedinca i ulaže u ljudski i društveni kapital“. Da bi se

ova ideja ostvarila, bilo bi logično da se uzme u obzir postojanje razlika između potreba, iskustava i prioriteta različitih grupa ljudi, pa tako i žena i muškaraca. Potrebno je shvatiti da ne postoji *rodno neutralno planiranje*, već samo ignorisanje *specifičnih potreba žena*.

U crnogorskom društvu je, još uvijek, teret porodičnih obaveza na plećima žena. U realnom životu to znači da one u najvećoj mjeri osjećaju izostanak ili nezadovoljavajuću prostornu dostupnost osnovnih komunalnih, socijal-

Kao i u svim oblastima, tako i u planiranju, značajna su dva aspekta: neposredno učešće žena i perspektiva rodne ravnopravnosti. Učešće žena kao planerki je važno, ali one moraju biti rodno osviještene kako se ne bi reprodukovao stari, stereotipni pristup, zasnovan isključivo na iskustvima i potrebama muškaraca. Takođe, važno je da žene kao zainteresovane građanke učestvuju u javnim raspravama na kojima se predstavljaju planska dokumenta.

Foto: EPA-EFE / YURI KOCHETKOV

nih i zdravstvenih usluga, jer su mnogo više angažovane u tzv. *neplaćenom kućnom radu* (briga o djeci i starima, vođenje domaćinstva, kuvanje, pranje, čišćenje...) To znači da nije svejedno gdje su u prostoru planirani stambeni objekti, škole, domovi zdravlja, kakva je njihova povezanost i energetska efikasnost. Ženama često predstavlja problem i nedovoljna bezbjednost u urbanoj sredini, kao i nedostatak takvog transporta koji je prilagođen njihovim potrebama (npr. javni gradski saobraćaj).

Prostorna planerka rukovodi timom za izradu *Prostornog plana Crne Gore*, javnost upozorava na značaj orodnjenosti tog dokumenta, a da li je to dovoljno da se izbjegne *rodno sljepilo* pokazaće uskoro i *Nacrt prostornog plana*. Za očekivati je da će veće učešće žena dovesti i do veće orodnjenosti planskih dokumenata. Time će se izbjeći tehnicizam u procesu planiranja koji žene i muškarce tretira kao apstraktne, *prosječne građane*, i nadajmo se - zaustaviti reprodukcija rodni stereotipa. ■

Forum o vodi – odjeci iz bunara

Iva Marković

Dok svet drmaju oružani sukobi, klimatske promene, pandemije i opšta neizvesnost, *Ujedinjene nacije* ostaju retko mesto gde možete pronaći utehu u tome da sa svojim problemima niste sami, a i retko kad ste u tom društvu najgori. Kad dobijete poziv uveče da se ujutru obratite skupu UN i nemate kad da spremate govor, a pomalo ste štreber, pa još ako ste žena, sve u vama vrišti da vi to ne možete. Sve, sem onog *đavola* što vas goni da ne mislite na sebe, nego na sve one nevidljive kojima bi vaš glas na tom mestu bar malo pomogao. Tako sam ispred inicijative *Pravo na vodu*, na poziv *Specijalnog izvestioca UN za ljudsko pravo na vodu i vodosnabdevanje*, i saborkinje iz *Evropskog pokreta za vodu* i ja intervenisala na ovogodišnjem *Socijalnom forumu UN* pod nazivom *Voda za ljudska prava i održivi razvoj* u Ženevi.

Kad smo na terenu životne sredine, nema veće istine od krilatice – *jedan svet jedna borba*. Kako su se nizali nastupi stručnjaka, državnika, aktivista, pomalo me je zateklo da su na svojim jezicima, iz udaljenih krajeva, jednu po jednu, pokrili teme koju sam i sama htela da otvorim: progone se aktivisti, uništavaju se vodotokovi, žmuri se na sušu. Već sam u očajanju pomislila da ničim novim ne mogu da doprinesem debati, kad se vratio onaj isti *đavo* da me pogura da ispričam šta znam, da isplivam u tom okeanu nevolja sa vodom na *plavoj planeti*.

Naša priča počinje otrežnjenjem da iz Ženeve ne morate ići preko pola planete da biste videli ekološku nepravdu i ugrožene zajednice. Sve imamo na istom kontinentu. Globalno skretanje održivog razvoja u pogrešnom pravcu kod nas se manifestuje konfliktom između preko potrebne energetske tranzicije sa jedne strane, i očuvanja vodnih dobara sa druge. Dva primera ilustruju ovo. Prvi – potražnja za litijumom u područjima sa plodnom zemljom i kvalitetnom vodom, posebno podzemnom, koja je najbolja za ljudsku upotrebu.

Drugi – ulaganja u izgradnju malih hidroelektrana, za koje do danas niko nije dokazao da mogu da prebace 3 odsto potrebne energije, a mnogi su dokazali koliku štetu nanose prirodi i ljudima na selu.

Voda ne sme biti žrtva razvoja, ona je preduslov održivosti!

Sledeća nevolja Srbije je urbanizacija i privatizacija obala i područja od značaja za vodosnabdevanje i odbranu od poplava. U eri klimatskih promena ne možemo dovoljno istaći koliko je ovo neodgovorno i koliko su planovi koji predviđaju i dopuštaju masovnu izgradnju anahroni i promašeni. Naši gradovi su neporozni, svaki kvadratni metar je izgrađen, asfaltiran i betoniran. Na ovo se zloslutno nadovezuje potpuno odsustvo politika i pravovremenih priprema na posledice očekivanih ekstremnih vremenskih pojava.

A onda dolazimo i do onih kojima je stalo i koji su ustali u odbranu javnog interesa, prava na vodu, zdravlje, dostojanstven život. Ekološke aktivistkinje i aktivisti su progonjeni, targetirani jednako u tabloidima i skupštinama, preplavljeni SLAPP tužbama, prebijani pendrecima i štitovima. Kriminalizacija aktivizma, solidarnosti i ljudskosti nije samo naš problem, ali jeste naš zadatak da zahtevamo sistemsku zaštitu za kritičnu manjinu aktivnih građanki i građana, *Zgubidana* i *Zgubidanki* koji se žrtvuju za naše zajedničko dobro.

Jedan dežurni internet pesimista reče da sam u Ženevi „bacila predloge u bunar“. Možda i jesam, ali se nadam da će odjeke mojih reči čuti sledeći koji dođe po vodu. ■

VIII

Svet, Evropa i mi

Ženski pogled na Kabul

Zorica Mršević

Tri su osnovna, aktualno prisutna stereotipa u vezi sa trenutnim položajem avganistanskih žena: da to nije naša stvar, da se avganistanske žene nas ne tiču jer žive u kulturi različitoj od naše; da je do kraha u Avganistanu došlo zbog nametanja tuđih demokratskih vrednosti i ženskih prava i da se sada više ništa ne može uraditi.

GLAVA NE BOLI OD VIŠKA DEMOKRATIJE I ŽENSKIH PRAVA

Umesto stereotipnog ponavljanja da je glavni uzrok kraha napora međunarodne zajednice u Avganistanu navodno nemoguća misija *nametanja* demokratskih modela, sa posebnim akcentom na emancipaciju žena, sredini kojoj je sve to bilo strano, bolje bi bilo razmotriti prave uzroke, vojnog i političkog tipa. Kad je Amerika najavila povlačenje i prekinula vazдушnu podršku, obaveštajne podatke i održavanje avganistanskih aviona i helikoptera - avganistanska vojska je, ostavši vezanih ruku, postala neefikasna i demoralisana, pa je pružala slab otpor. Pokrajinski lideri i viši komandanti sve češće su na lokalnom nivou sklapali dogovore o predaji bez borbe, pošto im je nestalo hrane, vode i oružja. Shvatili su da se više ne isplati boriti se - posebno kad su im talibani ponudili siguran prolaz kućama. Elitne jedinice komandosa bile su jedini izuzetak, ali ih je bilo premalo i nedostajalo im je aviona. „Nagrizajući efekti korupcije“ pojavljivali su se svuda unutar vladinih snaga; npr. komandiri u udaljenim regionima uzimali su za sebe plate hiljada

Foto: BETAPHOTO AP Photo / Jose Luis Magana

vojnika duhova koji su postojali samo na papiru. Američka vojska imala je malo ili nimalo uvida u pravo brojčano stanje a kamoli u realne sposobnosti avganistanskih vladinih odbrambenih snaga da deluju nezavisno od američkih, uprkos tome što je do marta ove godine za bezbednost Avganistana potrošila više od 88 milijardi dolara. Sa političke strane, avganistanski zvaničnici nisu verovali da će Amerikanci zaista otići, dok su talibani iskoristili mirovne pregovore kako bi prevarili Kabul: javnosti su, recimo, sugerisali da neće dirati velike gradove dok traju mirovni pregovori. Na sve to treba dodati zbunjenost Bajdenove administracije i donošenje ishitrenih odluka. Ukratko, uopšte nije bio problem višak demokratije i ženskih prava koji zapravo nikada i nigde ne mogu da budu suvišni. Uzrok kraha treba tražiti u lošoj, trajavoj, neefikasnoj vođenoj i administriranoj civilnoj i vojnoj politici i organizaciji. Dakle, u Avganistanu se nije ni vodila borba oko demokratskih vrednosti i ljudskih prava žena, već sasvim ogoljena, i jasna borba za moć i osvajanje vlasti u kojoj su vojno i poli-

tički bolje organizovani pobednici, sekundarno doneli sa sobom i svoje vrednosti.

TRAČAK NADE IPAK POSTOJI - MIROVNA OPERACIJA UN

Rašireno je uverenje da se više ništa ne može učiniti posle talibanskog preuzimanja Kabula, koje je dovelo do humanitarnog haosa i vrlo izvesnog, pretećeg pogoršanja položaja žena. Prethodno je odavno propuštena prilika za bilo kakvu mirovnu operaciju koja bi bila alternativa produženoj američkoj okupaciji i mehanizam za izvlačenje SAD iz Avganistana bez ostavljanja civila na cedilu. Očajničke molbe avganistanskih žena za podršku dovele su do hitnog poziva nevladinih organizacija za ženska prava u Sjedinjenim Državama na mirovnu operaciju UN u Avganistanu. Nema sumnje da bi takva operacija, ako bi se što pre sprovela, bila od koristi avganistanskim civilima, a posebno ženama. ■

Ko odlučuje o ratu i miru?

Maja Bjeloš

Članice NATO su u potrazi za naslednikom glavnog sekretara Jensa Stoltenberga, čiji se mandat završava u septembru 2022. Nagađanja o tome ko bi bio novi generalni sekretar NATO već su raširena, a zapadnoevropski službenici, diplomate i analitičari su mišljenja da je nakon 72 godine krajnje vreme da Savez postavi prvu ženu na ovu poziciju. S obzirom na nastavak narušavanja odnosa sa Rusijom, pretpostavka je da bi odabir kandidata/kinje iz Istočne Evrope bio važan signal Moskvi.

Spoje li se ova dva zahteva, među potencijalnim kandidatima za budućeg šefa NATO su: bivša predsednica Hrvatske Kolinda Grabar Kitarović i bivša predsednica Litvanije Dalija Gribauskaitė, kao i sadašnja estonska predsednica Kersti Kaljulaid. Iako se očekuje i da će Britanija i Italija snažno lobirati za mesto glavnog sekretara, bivša predsednica Hrvatske je u prednosti u odnosu na bivšu britansku premijerku Terezu Mej, kao i nekadašnju visoku predstavnicu EU za spoljne poslove i bezbednosnu politiku Federiku Mogerini. Premda su sve kandidatkinje kvalifikovane za buduću posao i ispunjavaju formalne uslove, odluka o novom generalnom sekretaru NATO zavisice i od niza drugih faktora.

Da bi žene ostvarile jedan od formalnih uslova da upravljaju međunarodnim organizacijama poput NATO, UN, OEBS i drugih, neophodno je da su prethodno bile na visokim funkcijama u izvršnoj vlasti, uključujući i obavljanje funkcija predsednice države ili vlade, ili upravljanje resorima odbrane, unutrašnjih ili spoljnih poslova. Žene su u manjini u sistemu odbrane i bez-

bednosti, koji se opaža kao *muški posao*. Ova percepcija i faktičko stanje se menjaju u poslednjih dvadeset godina i to zahvaljujući pre svega rezoluciji *Saveta bezbednosti UN 1325 o ženama, miru i bezbednosti* (2000) i snažnom globalnom pokretu protiv diskriminacije i nasilja nad ženama. Rezolucija, između ostalog, obavezuje države članice UN da povećaju participaciju žena u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, a posebno u sektoru bezbednosti.

Srbija ima premijerku i 43 posto žena u Vladi Srbije, dok poslednji saziv Narodne skupštine ima više od 40 posto poslanica. U poređenju sa mnogim

balansa moći i dominantno maskuline organizacione kulture.

Stoga su, osim povećanja zastupljenosti žena u institucijama, važne i ideje, vrednosti i politike koje žene zastupaju, te da li žene, kao i muškarci, imaju kapacitet za transformativno liderstvo. Iz ugla većine feministkinja, aktivista za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i demokratije, žene (a ujedno i muškarci) koje promovišu fašističke ideje, glorifikuju ratne operacije i ratne zločince, te zastupaju konzervativne politike prema ženama nisu dobar izbor kandi-

zemljama u svetu ove brojke su zavidne, ali iskustvo pokazuje da žene u izvršnoj vlasti i skupštini i pored formalne moći koju imaju nisu nezavisne u odlučivanju od partija kojima upravljaju muškarci. Pokazalo se i to da povećanje zastupljenosti žena u institucijama nije dovelo do eliminacije diskriminacije i nasilja nad ženama u javnoj i privatnoj sferi. Osim toga, ulazak većeg broja žena u sistem bezbednosti i odbrane, pre svega vojku i policiju, nije doveo do promene

data za najviše pozicije u državi ili međunarodnim telima koja odlučuju o miru i-ili bezbednosti.

No, mogu li feministkinje i feministi biti izabrani da vode političko-vojnu organizaciju poput NATO? Malo je verovatno da će se to uskoro dogoditi, ali razlog za optimizam ipak postoji, jer zasad na osnovu primera iz Novog Zelanda, Finske ili Kanade vidimo da je drugačije liderstvo ipak moguće. ■

Rat u Ukrajini – potreban je ženski glas

Aida Ćorović

U trenutku dok nastaje ovaj tekst, navrašava se mesec dana od kako je Rusija izvršila prve napade na Ukrajinu. Mesec je dana nakon početka rata, a posledice su već katastrofalne: oko sto gradova se nalazi pod stalnom paljbom ruske vojske, oko 3,5 miliona ljudi je izbeglo iz istočne Ukrajine, a više od šest miliona je interno raseljeno. Neki od gradova, poput Mariupolja, Harkova, Černigova, ali i glavnog grada Ukrajine, Kijeva, su skoro srušeni sa zemljom. *Ujedinjene nacije* potvrdile su da je u Ukrajini dosad poginulo 953 ljudi, uključujući 78 dece i da je više od hiljadu i po ranjenih, od kojih 105 dece. Realan broj je, najverovatnije, mnogo veći. Ljude sahranjuju u masovnim grobnicama u gradskom parku i u dvorištama

solitera. Stanovništvo koje je ostalo u gradovima koji trpe svakodnevna granatiranje ruskih snaga se nalazi u stanju humanitarne katastrofe.

Kao i svi ratovi u istoriji i ovaj je besmislen, plod je patrijarhalnih modela nadmetanja i dominacije: „muški rat, u muškom svetu“, kako kaže Jasmina Tešanović. Svedočimo zaoštavanju konfrontacije između imperijalističkih blokova i produblivanju ratnohušakčke spirale. Opet dominira narativ o povećanju ratnih budžeta, militarizacija je uzela maha, a autoritarna logika prodiro u sve sfere života. Ljudi postaju nevažni, ljudske patnje efemerne. Dok u ovom ratu koji ne može imati pobednika ginu ljudi i gore domovi, nije vreme za istorijske analize, niti za odmeravanje „ko je više kriv“. Vreme da se o tome govori će doći onda kad rat stane.

Mediji nas preplavljaju slikama žena koje sa decom u naručju i malenim zavežljajima beže iz Ukrajine i prelaze granice susjednih zemalja. Videli smo

sagorela ljudska i dečja tela, razorene domove i napuštene i izgladnele životinje. Vidimo i Ukrajinke koje se, rame uz rame, bore sa svojim muškim sunarodnicama. Počele su do nas da stižu i prve priče o silovanjima žena. Sve to izaziva osećaj gubitka tla pod nogama i izvlači na površinu sećanja na sve kroz šta je naše blisko okruženje prošlo tokom ratova 1990-ih.

Nama, običnim ljudima, je potreban mir, participativna demokratija i miroljubiva, aktivna saradnja svih vlada, kako u Evropi, tako i na globalnom nivou. Umesto besmislenih ratova, ljudska rasa mora da se okrene spasavanju života na planeti, suzbijanju ekoloških kriza i klimatskih promena, iskorenjivanju bolesti i siromaštva. Potreban nam je stalni rad na jednakosti polova, ali i uključivanje svih marginalizovanih grupa, jer samo tako možemo stvoriti pravednije okruženje za sve nas.

U ovom trenutku, svako od nas treba svim snagama da se zalaže za mir. Ženski glas i glas razuma moraju da postanu glasniji. Jer sada postoji samo jedan prioritet: *odmah zaustaviti rat i početi mirovne pregovore!* Mi, žene širom sveta, moramo tražiti da se zaustave ratna dejstva, te da rukovodstva Ukrajine i Rusije sednu za pregovarački sto i nađu rešenje za izlazak iz ovog rata.

Zato apelujem, pre svega, na aktivistkinje ženskog pokreta koji je u Srbiji dovoljno jak i umrežen, da se povežemo sa mirovnim aktivistkinjama Ukrajine, ali i Rusije, Belorusije i celog sveta. Da zajedno iznalazimo načine da vlastima, koje nas zarad sopstvenih ciljeva i interesa, guraju u ratove i stradanja, kažemo - *Dosta!*

Mir, pre svega!

Miloš Đajić

Prošlonedeljna pobjeda Emanuela Makrona na predsjedničkim izborima u Francuskoj i odličan rezultat Pokreta Sloboda Roberta Goloba u Sloveniji, vratili su, bar na kratko, osmeh na lice Evrope. Na žalost, za to vreme se nad Srbijom spuštaju tamni oblaci. Saopšteno je „da je podrška Evropskoj uniji pala na 35 odsto“. Iako ne verujem u potpunu istinitost predstavljenih podataka jer ih vidim kao deo kampanje zastrašivanja, prihvaću da su publikovani sa dobrom namerom.

U svetlu takvih ocena, postavlja se pitanje: Da li je većina ljudi u Srbiji danas i protiv mira u Evropi. Verujem da nije. Pridruživanje EU je jedini prirodni pravac u kome bi Srbija trebalo da se kreće. Za to smo se kao društvo opredelili još 2000. i više puta dosad to opredeljenje potvrdili. Taj pravac je rizično i opasno dovoditi u pitanje. Razvijeno, demokratsko, uređeno, ravnopravno, slobodno i nenasilno društvo je, sasvim sigurno, ono što velika većina nas u Srbiji želi.

Naglasicu da je i *rodna ravnopravnost* jedna od osnovnih vrednosti EU. Ona predstavlja *prožimajući princip*, koji je neophodno uključiti u svaki proces odlučivanja i doživljava se kao ključni preduslov ukupne ravnopravnosti, socijalne pravde, održivog ekonomskog rasta i razvoja društva. Takođe, ona spada u temeljno pravo i jedno od glavnih načela *evropskog stuba* socijalnih

prava. Bez prihvatanja i primene ovih i ovakvih standarda, naše društvo ostaje zarobljeno u kandžama patrijarhata.

Žene čine više od polovine populacije u Srbiji. Zato je neophodno osigurati ravnopravnu zastupljenost njihovih potreba i interesa u svim sferama života. Bez uvođenja rodne perspektive, unapređivanja prava žena i rodne ravnopravnosti, nema ni do-

Vreme svrstavanja koje se svodi na izbor *za i protiv* rata ističe. A šteta je već načinjena. Razočaranost evropskih partnera vidi se na svakom koraku. Ne može Evropskoj uniji da bude važnije da Srbija postane njena članica, nego nama da se priključimo Uniji. Zato je potrebno hitno konstituisanje Narodne skupštine i hitan izbor

brobiti za društvo u celini. Zato, pred Srbijom danas nije samo pitanje EU da ili ne. Pred Srbijom je odluka da li će biti na strani slobode, pravde i osnovnog ljudskog prava - prava na život, ili na strani onih kojima ljudski životi i međunarodno pravo ništa ne znače. Onih koji ugrožavaju teško izgrađeni mir u Evropi. Neophodno je da se ponovo okupe sve proevropske snage i da se svi napori usmere na promenu kursa na kome se nalazi aktuelna vlast - da odustanemo od neodgovorne, kalkulantske politike „sedenja na više stolica“ od koje ćemo, sad je sasvim jasno, trpeti dugoročnu štetu.

proevropske Vlade. A zamajac koji bi Srbija, sa takvom Vladom pokrenula, mogao bi da pomogne i drugima u regionu da iskoriste ovaj period da se proces pridruživanja EU za sve zemlje Zapadnog Balkana ubrza. Ovo je prilika i za čvršću regionalnu saradnju, smirivanje tenzija i međusobnu podršku na putu ka EU.

Jer, ne zaboravimo, kada kažemo „evropske vrednosti“ mislimo na „mirno rešavanje sukoba, regionalnu saradnju, solidarnost, demokratsko odlučivanje i pravnu državu“. Sve ovo, a mir pre svega, bili su i ostaju prioriteta žena. ■

Izbori u Sloveniji

– žene u prvim redovima

Sonja Lokar

Tokom dve godine obeležene pandemijom kovida 19 Slovenija je bila talac nekoliko poslanika koji su promenili stranu nakon pada Vlade centra i levice, kako bi zadržali svoje poslaničke plate i privilegije. Samo to je omogućilo da radikalno desna stranka Janeza Janše Sloveniju usmeri u pravcu Orbanove Mađarske.

Međutim, svakog petka, na trgove Ljubljane i drugih gradova Slovenije biciklisti su izlazili na masovne proteste protiv Janšine Vlade. Organizovano je više od 100 protestnih skupova petkom. *Ustavni sud* je u više navrata zaštitio slobodu medija i prava građana na mirne proteste. Vrsne pravnice iz civilnog društva pokrenule su *Pravnu mrežu za zaštitu demokratije* i organizirale besplatnu pravnu pomoć učesnicima protesta, koje je Vlada zastrašivala visokim novčanim kaznama. Građanke i građani su na poziv *Društva novinara Slovenije* malim, ali masovnim ličnim donacijama pokrili plate zaposlenih u *Slovenskoj tiskovnoj agenciji*, koju je Vlada, nezakonito, skoro godinu dana ostavila bez prihoda.

Izbori su dočekani u atmosferi masovnog angažiranja više od 100 nevladinih organizacija udruženih u *Glas ljudstva* i mladih aktivistkinja koje su se nazvale *8. mart*. Najvidljivija lica tog neumornog napora progresivne javnosti da obrani demokratiju i socijalnu pravdu postale su žene, sindikalne liderke dotada nevidljivih radnica: trgovkinja, medicinskih sestara, vaspitačica, mladih prekarnih radnika i radnica ali i predsednica *Društva*

novinara, ekološke aktivistkinje, feministkinje, a naročito one iz organizacije *8. mart* i pravnice iz *Pravno informativnog centra*. Probudio se i pokrenuo značajan deo dotada pasivnog ženskog biračkog tela. Na pobjednički *Referendum protiv Zakona o vodama 2021*, usred leta, izašlo je više od 50 odsto biračkog tela, od toga pet odsto više glasačica nego glasača.

Ipak, ishod izbora sve vreme je zavisio od toga koliko će građana i građanki izaći na birališta. *Glas ljudstva* i *8. mart* vodili su neumornu kampanju pod sloganom *Gremo volit! (Idemo da glasamo!)* za izlazak na izbore. Tom akcijom uspeali su da podignu izlaznost sa 50, kolika je bila 2018, na 70 odsto, na izborima održanim 24. aprila 2022.

Na kraju, u parlament je ušlo samo pet od 21 partije koja je učestvovala u izbornoj trci. Obe radikalno desne parlamentarne partije iz izbora su izašle malo jače. Sve partije koje su pre dve godine prešle na drugu stranu, birači i biračice su izbacili iz Parlamenta. Veliki deo glasova stranaka dotadašnje parlamentarne opozicije Janšinoj koaliciji oteo je Pokret Sloboda predvođen Ro-

bertom Golobom. Samo su SD (6,66 odsto) i Levica (4,39) ušle u parlament, jako oslabljene, ali u ulozi *jezička na vagi*. Bez njih pobjednička Sloboda ne može sastaviti legitimnu Vladu.

U parlament je po prvi put izabrano 40 odsto žena. Pokret Sloboda ima 22 poslanice i 19 poslanika. Od sedam Socialdemo-

krata tri su žene, a Levica ima dve žene od pet osvojenih mandata. Dve desne partije imaće devet žena u poslaničkim klupama.

Uskoro ćemo videti da li će nove parlamentarke hteti i znati da se bore za „socijalnu i rodnu ravnopravnost, participativnu i paritetnu demokratiju, pravnu državu i održivi razvoj“. A to su četiri ključne stvari, koje od nove parlamentarne većine traži progresivno civilno društvo u Sloveniji, u čijim prvim redovima stoje žene. Svima koji danas ulaze u Parlament trebalo bi da bude jasno da one od toga neće odustati i da će rad parlamentaraca i parlamentarki nadzirati svakodnevno. ■

Ima li demokratije bez Evropske unije?

Nataša Vučković

Da li se Srbija nalazi pred izborom kuda će ili je već izabrala svoj put, pitamo se svakodnevno slušajući poruke koje dolaze s vrha države, često kontradiktorne i zbunjujuće. Čini se da se i dalje pokušava izvući optimum iz obe pozicije – zemlje koja je kandidat za članicu Evropske unije i zemlje koja važi za dobrog partnera Ruske Federacije na Zapadnom Balkanu.

U kojoj je meri pritisak Zapada zaista oštar i ucenjivački, kako nam ponekad da naslutiti predsednik države, a na koji način bi se promenio odnos Moskve prema Beogradu u slučaju uvođenja sankcija Rusiji, znaju samo oni koji s njima razgovaraju. Nas kao građane i građanke moraju zanimati posledice svake državne odluke jer se one tiču ne samo našeg svakodnevnog života, sada i ovde, nego i budućnosti naše države.

Srbija se davno opredelila za evropski put i već 22 godine po-

kušava sporo, neubedljivo i selektivno, da uvede evropske standarde, da ih ukoreni i da se sa njima naše društvo saživi. Evropski standardi u raznim sektorskim politikama, od tržišne konkurencije, poljoprivredne politike, preko energetike, zaštite potrošača, stalno se usložnjavaju prateći novu regulativu sve kompleksnije ekonomske i društvene realnosti, pa donekle možemo razumeti sporost naše države u ovim oblastima, jer je za te reforme potrebno i mnogo finansijskih sredstava. Ali evropski standardi demokratije, ljudskih prava i vladavine prava ostaju manje-više isti od početka našeg evropskog puta na koji smo krenuli upravo zbog toga da bismo našu državu upodobili sa modelom zapadnoevropskih država, s kontrolisanom vladom, nezavisnim sudstvom, državama u kojima vlada politička tolerancija, poštuju se ljudska prava i sloboda medija, a pravosuđe i državna uprava onemogućavaju korupciju. Zato naša usporenost, pa i odbijanje ključnih reformi u ovim oblastima i, pre svega, neuverljiva demokratska praksa nemaju opravdanja.

Kad smo negde na pola dosadašnjeg puta potpisali i *Sporazum o stabi-*

lizaciji i pridruživanju, obavezali smo se i na postepeno usaglašavanje sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU. Ova obaveza razume se različito: neki smatraju da se usaglašavanje mora ubrzati neposredno pred ulazak u članstvo, a neki da se ova obaveza mora kontinuirano i konsekventno ispunjavati, upravo kako bi se dokazala posvećenost pripadnosti Uniji.

Rat u Ukrajini je, nakon višegodišnjeg zastoja u procesu proširenja EU, otvorio i pitanje mogućeg ubrzanja evropske integracije Zapadnog Balkana, sa ciljem da se oživi transformaciona moć EU u procesima demokratizacije i uspostavljanja vladavine prava. Iako je nerealno očekivati bilo kakav ubrzani put koji bi zanemario ispunjenost kriterijuma za članstvo, ono što je i Srbiji i Zapadnom Balkanu potrebno od EU je da se narativ o postojanju „perspektive evropskih integracija“ zameni narativnom o „perspektivi članstva“. Srbija sa svoje strane ne sme da propusti priliku da pokaže svoju posvećenost evropskom putu. Događaji u poslednjih trideset godina nam pokazuju da smo majstori da propuštamo šanse. Za nas građane i građanke je važno da razumemo da je usklađivanje sa spoljnom politikom EU tesno povezano sa mogućnošću da u Srbiji unapredimo demokratiju, vladavinu prava i borbu protiv korupcije. Jer, bez podrške EU i bez evropskog modela kao putokaza, i naše snage za demokratski preobražaj znatno su slabije, a autokratski modeli znatno uticajni. Dakle, ako se nedvosmisleno opredelimo za EU, naše šanse da konačno uspostavimo demokratiju biće veće. ■

Za abortus – pozovi Džejn

Zorica Mršević

Na studijama prava jedna od tema na predavanjima je i *Zakon kao kriminogen faktor*: zakonska zabrana nekih aktivnosti znači kriminalizovanje onih koji se njima bave. Jasan je bio primer ilegalnog i legalnog abortusa. Ilegalni abortus značio je da će na izdržavanje kazne biti slani ilegalni aborteri/aborterke, kao i žene koje su imale ilegalni abortus, strože kažnjavane ako nisu otkrivala gde i ko im je to uradio. Kad je abortus legalizovan, hiljade žena prestale su da budu kriminalke. Decenijama je taj primer izgledao ilustrativno ali svakako anahrono, kao primer iz pravne istorije bez nekog posebnog dodira sa sadašnjim vremenom. Njegova aktuelnost postala je ilustracija da je retrogradni tok istorije itekako opasno moguć, da ilegalni abortus ponovo pretili ženskim životima kao senka legalne smrti.

Godinama pre nego što je legalizovan, milioni žena su imale abortus. Siromašne žene bez dovoljno novca bile su u klopci. Njihov očaj ih je vodio pravo u ponor, u ruke opasnih *praktičara*. Ponekad su ga platile svojim životima, u boljim slučajevima doživotnom sterilnošću. Širom Sjedinjenih Država krajem 1960-ih godina, pod uticajem feminističkog pokreta, osnivane su grupe sa ciljem da pomognu ženama u toj nevolji.

U ondašnjem Čikagu, ako si siromašna, a potreban ti je abortus, *pozvala bi Džejn*. *Džejn* je ženska organizacija nastala u Čikagu sa ciljem da obezbedi ženama usluge abortusa koji je tada bio zakonom zabranjen. Nastala je kasnih 1960-ih u okviru čikaškog ženskog pokreta. Počele su kao ilegalna, feministička, abortivna

Foto: BETAPHOTO Watchara Phomicinda The Orange County Register via AP

služba, koju su vodile žene za žene. Kada bi žena pozvala *Džejn*, dobila bi odgovor sa trake: „Ovo je *Džejn* iz ženskog pokreta oslobođenja. Molimo vas da ostavite svoje ime i broj i neko će vas uskoro pozvati“. Na svaki poziv, članice grupe su uzvraćale pozivom i dogovorom za dalje postupanje. Do proleća 1975, kad je *Džejn* prestala da postoji, izvršila je više od 11 hiljada abortusa.

Među ženama koje su tražile usluge *Džejn* bilo je mladih i uplašanih devojaka koje nikad nisu bile na ginekološkom pregledu, ali i starijih žena koje su već imale više dece. Grupu su u početku činile

uglavnom domaćice. Bile su čvrsto rešene da obezbede sigurniji put ženama koje su se opredelile za abortus, poznajući očajanje, patnje i košmare ilegalnog abortiranja. Energija domaćica omogućila je da se grupa osnuje, energija radikalnih feministkinja omogućila je grupi da intenzivira svoje aktivnosti, da one budu feministički obojene i da nastave rad i posle provala i hapšenja.

Januara 1973. *Vrhovni sud* je legalizovao abortus a *Džejn* je nastavila svoj rad dok u proleće 1975. nisu otvorene prve legalne klinike za abortuse u Čikagu. Tada je bez fanfara grupa prestala da postoji. *Džejn* žene ispustile su kolektivni uzdah olakšanja. Kroz sopstveno iskustvo znale su da je razlika između dozvoljenog i zabranjenog abortusa u kvantitetu i kvalitetu dobijenih informacija, kontroli koju imaju ili nemaju nad samim postupkom i uvažavanju koje im se ukazuje ili ne.

Bile su to obične žene u neobičnom vremenu. Naučile su da pojedinac radeći zajedno sa drugim nije više bespomoćan, jer može da napravi pomak unapred. Naučile su da niko ne treba da čeka dozvolu da dela. ■

Feministička diplomatija – sto za kojim sede žene

Zorana Antonijević

V erujući da spoljna politika mora biti instrument za sprovođenje ravnopravnosti, pravde, solidarnosti i mira, bivša ministarka inostranih poslova Švedske Margot Valstrom uvela je 2014. „feminističku spoljnu politiku“. I dočekana je sa podsmehom. Jer, kao i u drugim aspektima međunarodnih odnosa i bezbednosti, i u spoljnoj politici i dalje vladaju beli, sredovečni muškarci: za žene, a ni za feminizam, tu nema mesta, ni za pregovaračkim stolom, niti u ekonomskoj ili kulturnoj diplomatiji. Gotovo deceniju posle uvođenja švedske feminističke spoljne politike, čini se da je ideja o urodnjavanju spoljne politike uhvatila zamajac. Naime, veliki broj zemalja razmatra mogućnost uvođenja principa rodne ravnopravnosti u diplomatiju, a neke su već usvojile (Francuska, Holandija, Nemačka, Kanada, Španija...)

Jedna od definicija feminističke spoljne politike označava je kao proces koji bi trebalo da stimuliše i pokrene preispitivanje ciljeva spoljne politike iz perspektive rodne ravnopravnosti i fokusira se na dobrobit marginalizovanih društvenih grupa. Među osnovnim ciljevima takođe su integracija ove perspektive u poslove ekonomske i kulturne diplomatije i razvojne pomoći, kao i aktivno učešće i zalaganje za rodnu ravnopravnost u multilateralnim organizacijama i bilateralnim ugovorima. Feministička spoljna politika ide dalje i dublje od pukog postizanja rodnog balansa na ambasadorskim pozicijama. Ona predstavlja temeljni otklon od tradicionalnog, hijerarhijskog, militarističkog razu-

mevanja spoljne politike koja svoje ciljeve ispunjava vojnom nadmoći i nasiljem. Mnoge mirovne aktivistkinje prepoznaju korene tako definisane feminističke spoljne politike još u prvim decenijama 20. veka. Tada se na prvom *Međunarodnom kongresu žena* u Hagu 1.200 mirovnih aktivistkinja i feministkinja zalagalo za momentalni prekid *Prvog svetskog rata*, razoružanje i traženje mirnog rešenja za sukobe između država. Usvajanje Rezolucije *Žene, mir i bezbednost* u *Savetu bezbednosti UN* 2000. godine bio je sledeći značajan iskorak prema feminističkoj spoljnoj politici.

ske napušta politiku vojne neutralnosti i pridružuje se najvećem vojnom savezu na svetu, a Nemačka savezna vlada, koja je 2022. usvojila feminističku spoljnu politiku, izvezla je oružje u vrednosti većoj od devet milijardi evra, samo u 2021.

Iako nema feminističku spoljnu politiku, Srbija ima predsednicu vlade u trećem mandatu, polovinu žena u odlazećoj vladi i 40 odsto žena u prošlom i sadašnjem sazivu parlamenta. I pored toga, Vlada Srbije je u jeku pandemije kovida 19, u 2021. godini za vojni budžet iz-

Međutim, rat u Ukrajini, kao i opšta nestabilnost u našem regionu i širom sveta, još jednom potvrđuju koliko su pogubne spoljne politike zasnovane na dominaciji koja se postiže i održava oružanim nasiljem. Stoga je opet, ponovo i stalno, jedan od osnovnih zahteva i preduslova feminističke spoljne politike temeljna kontrola i zabrana trgovine oružjem i izvoz u ratom zahvaćenim područjima. Međutim, samo tokom 2019, dakle pre početka rata u Ukrajini, globalno tržište oružja donosilo je profit od više od 118 milijardi dolara godišnje, a procena je da su prihodi od ilegalne prodaje oružja i trostruko veći. Zbog rata u Ukrajini, vlada Šved-

dvojila 148 milijardi dinara, dok je iste godine budžet za obrazovanje iznosio više od 26 milijardi dinara, odnosno manje od 18 odsto od ukupnog budžeta za vojsku!

Da li je onda feministička spoljna politika budućnost svetske diplomatije ili samo utopijski san u svetu u kome su interesi trgovine oružjem, ekonomskih i političkih hegemonija i nasilno rešavanje sukoba iznad interesa mira, stabilnosti, prosperiteta i pravde? Kao i pre više od sto godina, neophodno je da oružje začuti, a zaraćene strane sednu za pregovarački sto za kojim će biti i feministkinje. ■

Sloboda za žene – sloboda za sve

Zorica Mršević

Iranska devojka Mahsa Amini pretučena je na smrt u Teheranu. Imala je samo 22 godine. Društvene mreže izveštavaju da nije pravilno nosila svoj hidžab, da je dobila potres mozga od udarca u glavu, a snimci Mahse Amini sa zavijenom glavom i krvavim ušima to potvrđuju. Nju je privela *policija za moral*, a policajci su je mučili pre nego što je umrla u njihovom pritvoru. Mahse nije bila politički angažovana, ali je njena smrt izazvala ogromne proteste širom Irana i u svetu, postavši simbol otpora sve represivnijim stavovima prema ženama i njihovom telu i slobodama.

Mahsa je trenutno izraz besa iranskog naroda. U toj zemlji, na hiljade ljudi izašlo je na ulice protestujući protiv islamskog sistema vladavine i sistematske diskriminacije žena. Njena smrt ponovo je rasplamsala gnev javnosti zbog ograničenja ličnih sloboda, strogih pravila odevanja za žene i ekonomije koja je pogođena sankcijama. Ponovo se pokazalo da nasilje nad ženama u određenim momentima može da bude moćan društveno mobilizujući faktor, koji je i nama u

ženskom pokretu Srbije nepresušan izvor energije.

Pokušaj slamanja mirnih protesta pomoću još smrtonosnijeg nasilja odnelo je živote mnogih, dosad najmanje 41 osobe, uključujući i dvadesetogodišnju Hadis Najafi, koja je, nakon što je vezala svoju kosu u rep, ubijena sa šest metaka. Pripadnici snaga bezbednosti pucali su joj u grudi, lice, vrat. Prepo-

MAHSA JE TRENUTNO IZRAZ
BESA IRANSKOG NARODA. U
TOJ ZEMLJI, NA HILJADE
LJUDI IZAŠLO JE NA ULICE
PROTESTUJUĆI PROTIV
ISLAMSKOG SISTEMA
VLADAVINE I SISTEMATSKE
DISKRIMINACIJE ŽENA.
NJENA SMRT PONOVO JE
RASPLAMSALA GNEV
JAVNOSTI ZBOG
OGRANIČENJA LIČNIH
SLOBODA, STROGIH PRAVILA
ODEVANJA ZA ŽENE I
EKONOMIJE KOJA JE
POGOĐENA SANKCIJAMA

stavlja se da je broj poginulih tokom protesta veći. Demonstracije su nastavljene uprkos upozorenju pravosudnih organa da će učesnici biti uhapšeni.

Protestuje se i u svetu. U protestima u Londonu stotine demonstranata sukobilo se sa policijom. Najmanje pet policajaca je povređeno, a 12 osoba uhapšeno zbog protesta. Demonstranti koji su nosili plakate sa fotogra-

fijom Mahse Amini okupili su se ispred zgrade *Ujedinjenih nacija* uzvikujući „Smrt diktatoru!“ što se odnosi na iranskog vrhovnog vođu ajatolaha Alija Hamneija. Protesti solidarnosti organizovani su i u Siriji i Kanadi. Protestuje se i u Srbiji, jer znamo da se u civilizovanom svetu, ljudska prava integritet i dostojanstvo moraju poštovati. Oko toga se svi moramo ujediniti. Prve na udaru gubljenja slobode jesu žene i njihovo pravo na telo, integritet, pravo na život.

Simon de Bovoar upozorava: „Nikada ne zaboravite da je potrebna samo jedna politička, ekonomska ili verska kriza da dovede u pitanje prava žena“. Ove godine napadi na ženska prava šire se preko svih kontinenata, a smrt Iranke Mahse Amini je opomena svim ženama da nam se i životi i slobode mogu lako oduzeti i da ih moramo iznova osvajati i bezrezervno braniti. „Kada su žene bezbedne, svi u društvu su bezbedni“, centralna je poruka govora nemačke ministarke spoljnih poslova Analene Berбок na nedavnom zasjedanju *Generalne skupštine UN*. I obrnuto - „kada žene nisu bezbedne, niko u zemlji nije bezbedan“, rekla je Berбок, ističući aktuelne događaje u Iranu kao primer. ■

Beograd, 29. septembar 2022.

IX

Žene u sportu

Zemlja (ženske) košarke

Smiljana Milinkov

Košarkašice Srbije su prvakinje Evrope. To više i nije vest, ali je uspeh vredan pamćenja. Sasvim zasluženno i svaka čast! No, za mene, pobednice ovog prvenstva su i reprezentativke Bosne i Hercegovine. Nakon što su obezbedile kvalifikacije za svetsko prvenstvo, pred povratak u Sarajevo, košarkašice su skrenule pažnju javnosti na postojeće probleme i mačehinski odnos države prema ženskoj košarki, uprkos kojem su ostvarile uspeh i našle se među osam najboljih ekipa u Evropi.

„Bile smo zapanjene količinom čestitki političara s najviših nivoa vlasti, a koji prethodno nisu izdvojili ni feninga za naše pripreme. Da ne govorimo kako, takođe, od njih nismo dobile bilo kakvu nagradu za plasman na Eurobasket, kao ni za ulazak među najboljih osam ekipa Evrope“, saopštile su košarkašice, glasno, složno i, kako su podvukle, „bez ikakvih podela“.

Za društveno-politički kontekst BiH, ali i čitavog regiona, bilo je ovo vrlo važno istupanje. Kritikovale su populizam i poručile političarima da umesto planiranog raskošnog dočeka, sredstva usmere klubovima i školama košarke kako bi *neke nove klince i klinceze* sutra gledali na evropskim i svetskim takmičenjima. Jasno i hrabro. Ženski.

Najbolje košarkašice Evrope na ovom prvenstvu imale su nesreću da se njihovo takmičenje odvija paralelno sa evropskim prvenstvom u muškom fudbalu, tako da su u pogledu medijskog praćenja ostale u drugom planu. Doduše, javni servis RTS, poštujući ovoga puta svoju obavezu, na drugom kanalu prenosio je utakmice (možda i zato što im je fudbal ovoga puta *iskliznuo* ka komercijal-

nom kablovskom emiteru). Ali, da se ne lažemo, i da nije bilo fudbala, ukupna pažnja javnosti usmerena na žensku košarku ostala bi manja. To je, nažalost, već viđeno kad je reč o sportistkinjama. Često se čuje *argument* da „ženski sport nije dovoljno atraktivan“. U prevodu: „komercijalno neisplativ, medijski neinteresantan“. O ovakvim, problematičnim, tvrdnjama bi se moglo diskutovati, ali o tome drugom prilikom.

Košarkašice Srbije su za veći deo javnosti tokom kvalifikacija, pa i do ula-

medalje ima muško/žensko obeležje. Različite je za sportistkinje i sportiste. Startne pozicije su drastično različite i u tome leži suštinski problem. Posledica mnogobrojnih razlika u tretmanu je (prema podacima komisije *Žene i sport Olimpijskog komiteta* iz 2019) da je u Srbiji aktivno 159.525 sportista i tek 28.579 sportistkinja.

Nakon jedne od dobijenih utakmica na Evropskom prvenstvu, komentatorka u studiju je uzbuđeno rekla da je to „Pobeda za sve Srbe:

ska u završnicu evropskog prvenstva, bile nevidljive. A onda, kad su, igrajući utakmice *za srčani udar* i za istoriju, stigle do finala, svi reflektori su se upalili. Od tog trenutaka bilo je lako navijati i uzvikivati *Srbija u finalu!* Još lakše, dočekati zlatne devojke u Beogradu i skandirati *Srbija, Srbija!* Poklopilo se da je dan dočeka bio 28. jun. Beogradom se orio *Vidovdan*.

Jedan dan slave, prijem u Predsedništvu, izdašna nagrada jer *zlato je zlato* – nije ni muško, ni žensko. Ali svaki put do

u Srbiji, na Kosovu i Republici Srpskoj“. Ipak, bilo bi mnogo važnije kad bismo se u tim momentima setili da je to pobeda „za sve devojčice“, bez obzira „ko su i čije su“. Devojičica, koje hrabro prilaze košarkaškim terenima, na kojima dominiraju momci. Devojičica, kojima je potreban podsticaj i ohrabrenje da istraju do nekog budućeg velikog takmičenja i medalja za koje se godinama predano trenira i polaže lična žrtva. ■

Ženski glas u sportu

Marija Srdić

Otvoreno je *Olimpijsko selo* u Tokiju. Dugo čekani znak da je Japan spreman da primi oko 18 hiljada sportista i sportistkinja i osoblja nacionalnih delegacija koje pristižu iz (kako je najavljeno) 206 zemalja sveta.

Kocka je bačena, iako je glavni grad Japana nedavno ušao u četvrti period stanja opšte opasnosti izazvane pandemijom kovida 19, a ankete pokazuju veliko nezadovoljstvo građana Tokija održavanjem *Igara*.

Odlaganja, rasprava i kalkulisanja, dakle, više nema. Ipak, 32. *Letnje olimpijske igre* neće ličiti ni na jednu tokom 125 godina duge istorije modernog olimpizma. Sportisti i sportistkinje ostaće uskraćeni za međusobne kontakte, povezivanje i ono zbog čega ulažu najveće napore tokom sportske karijere - ovacije sa tribina olimpijskih stadiona i dvorana u trenutku trijumfa i najveće sportske slave. U ovim uslovima ni slogan tokijskih igara *Ujedinjeni emocijom / United by emotion*, sasvim sigurno, neće doživeti svoju punu afirmaciju.

Ipak, *Igre* u Tokiju ulaze u istoriju ne samo zbog jednogodišnjeg odlaganja i kompleksnih okolnosti u kojima će se održati. Sportisti i sportistkinje takmičiće se u rekordna trideset tri sporta, a važnu novinu predstavlja uvođenje mešovite muško-ženske kategorije u šest sportova: atletici, plivanju, stonom tenisu, streljaštvu, triatlonu i džudou.

Srbiju u Japanu predstavljaće sportski tim od 85 članova i članica u 16 sportova. U individualnim sportovima takmičiće se njih 42, od čega 19 sportistkinja i 23 sportista. Među ženskim ekipama vizu

za Tokio izborile su odbojkašice i košarkašice, a među muškim - stonoteniseri, basketasji 3x3 i vaterpolisti.

Tu je još jedan kuriozitet. Prošle nedelje na sednici Izvršnog odbora *Olimpijskog komiteta Srbije (OKS)* doneta je odluka da će zastavu Srbije na otvaranju *Igara* nositi kapiten vaterpolo reprezentacije Filip Filipović i košarkašica Sonja Vasić, koja je na nedavno održanom *Evropskom prvenstvu* u Valensiji proglašena za najbolju igračicu šampionata (*MVP*). Povodom ove odluke, predsednica sportske komisije *OKS* i naša proslavljena sportistkinja Milica

igrama sportistkinje Srbije sasvim približile sportistima, a da su po broju osvojenih medalje ravnopravne od *Igara* u Londonu, 2012. godine.

Uspesi, međutim, ni danas nemaju željeni odraz u delovanju i sastavu *Olimpijskog komiteta Srbije*. Tokom stogodišnje istorije *OKS* (odnosno *SOK*, *JOK* i *OKSCG*) je imao 20 predsednika, šest generalnih sekretara, a dao je i šest članova *MOK*. Svi oni, bez izuzetka, bili su muškarci. U 2012. godini velikog trijumfa ženskog sporta, od ukupno 45 upravljačkih pozicija u *OKS* pet su

Mandić objasnila je: „Sa ciljem unapređenja rodne ravnopravnosti, na ceremoniji otvaranja *Olimpijskih igara*, prvi put u istoriji, zastavu svake zemlje nosiće sportista i sportistkinja.“

Međunarodni olimpijski komitet još jednom skreće pažnju na važnost ravnopravnog učešća žena u svim olimpijskim sportovima i u svim ulogama u olimpijskom pokretu. Takođe, ovim gestom *MOK* odaje priznanje mnogim vrhunskim sportistkinjama širom sveta čiji su uspesi i dalje manje vidljivi i manje vrednovani od uspeha njihovih muških kolega.

Važna činjenica našeg olimpijskog sporta je da su se po broju učesnica na

pripadale ženama (11 odsto), a u 2020, od 32 funkcije, tek četiri zauzimaju žene (8 odsto). Podaci na koje bacamo svetlo govore o reprodukovanju anahronih obrazaca i doživljaju sporta i sportskih institucija kao uporišta *muških vrednosti*.

Parafrazirajući slavnu Meri Robinson, na kraju bi se moglo reći „sport u kome se ne čuje glas žena, nije manje ženski, on je manje ljudski“ i zahtevati neodložnu primenu principa rodne ravnopravnosti u svim segmentima sporta, uključujući i upravljanje našim okoštanim sportskim institucijama i organizacijama. ■

Putokaz za rodnu ravnopravnost u sportu

Maja Ciganović

Prošla je skoro čitava decenija od kada sam saznala za *Brajtonsku deklaraciju o ženama i sportu*. Te 2013. počela sam da se detaljnije informišem o različitim aspektima učešća i položajem žena u sportu kod nas i u svetu. *Brajtonska deklaracija o ženama u sportu* doneta na prvoj međunarodnoj konferenciji o ženama i sportu u Brajtonu 1994. godine, u organizaciji *International Working Group on Women and Sport (IWG)* usmerena je na vlade, institucije, organizacije, kompanije, obrazovne i istraživačke institucije, ženske organizacije kao i pojedince i pojedinke koji direktno ili indirektno utiču na sprovođenje, razvoj ili promociju sporta i fizičke aktivnosti ili koji su na bilo koji način uključeni u zapošljavanje, obrazovanje, rukovođenje, obuku i razvoj ili brigu o ženama u sportu i njihovoj fizičkoj aktivnosti.

Verziju *Brajtonske deklaracije* na srpskom jeziku moguće je pronaći na sajtu *Plivačkog saveza Srbije*, a informacija da je „Upravni odbor (*Sportskog Saveza Srbije* - prim.aut) odlučio da potpiše *Brajtonsku deklaraciju* za unapređenje statusa žena u sportu“ među vestima koje su u vezi sa njihovim aktivnostima krajem 2013. godine. Od tada do danas od onih koji bi trebalo da je potpišu i sprovedu u Srbiji - o *Deklaraciji* ni reč.

Na zvaničnom sajtu *Deklaracije* (<https://iwgwomenandsport.org/brighton-declaration/>) može se videti da su među potpisnicama iz Evrope mnogi olimpijski komiteti, sportski i granski savezi, sportske institucije i druge organizacije,

Foto: FoNet-MOD

uključujući i one iz zemalja našeg najbližeg okruženja. Iz Srbije je na spisku samo *Softball savez* (koji jedva da je vidljiv u svetu našeg sporta). Pritom, među informacijama ovog saveza nema nijedne koja bi ukazivala na aktivnosti na primeni *Deklaracije*. Sve u svemu, može se reći da niti jedna relevantna institucija ili organizacija iz Srbije do danas nije posvetila pažnju *Brajtonskoj deklaraciji*.

U međuvremenu, 2014. godine, ovaj važan dokument je dopunjen, a za kraj ove godine najavljena je *Osma svetska konferencija IWG* na kojoj će među govornicima biti predstavnici i predstavnice svih ključnih organizacija iz sveta, njih skoro 500, na više od 200 sesija - od *MOK*, preko *Saveta Evrope*, organizacija koje se bave ženama i sportom i fizičkom aktivnošću, do medija.

Bacimo pogled i na strateška opredeljenja za rodnu ravnopravnost u sportu kod nas: ni Ministarstvo omladine i sporta, ni *Sportski savez Srbije*, ni *Olimpijski komitet Srbije* nemaju, na primer, usvojenu *Strategiju* ili *Plan razvoja ženskog sporta*. *Sportski savez* nema ko-

misiju *Žene i sport*, a takva komisija u *OKS*, iako postoji, nema ni veći uticaj ni rezultate kojima bismo se mogli posebno pohvaliti.

Brajtonska deklaracija je putokaz za razvoj sistema sporta i fizičke aktivnosti koji u potpunosti uključuje žene svih uzrasta i iz svih društvenih grupa. Postati njen potpisnik znači iskazati posvećenost razvoju sportske kulture koja obezbeđuje i poštuje puno učešće žena u svakom aspektu sporta i fizičke aktivnosti. Zato su važna pitanja: „da li će institucije/ organizacije iz Srbije potpisati *Deklaraciju*?“ I sprovođiti je, naravno. I „da li će na ovoj godišnjoj *Svetskoj konferenciji* biti predstavnika i predstavnica Srbije?“ Jer, nisu akterke u sportu samo vrhunske sportistkinje koje slavimo kada se popnu na sportski tron, već i trenerice, sutkinje, sportske funkcionerke, menadžerke, rekreativke, žene sa invaliditetom i one iz drugih ranjivih grupa - sve koje i danas i u budućnosti zaslužuju ravnopravan položaj u svetu sporta. ■

Biografije autora i autorki

Adriana Zaharijević

viša naučna saradnica na Institutu za filozofiju i društvenu teoriju. Piše na raskršćima političke filozofije, feminističke teorije i društvene istorije. Tekstovi su joj prevedeni na osam evropskih jezika. I dalje veruje u moć reči.

Sofija Mandić

diplomirana pravica, posrednica u mirnom rešavanju sporova i aktivistkinja za ljudska prava. Članica je strukovnog udruženja Centar za pravosudna istraživanja (CEPRIS). Autorka i koautorka je brojnih analiza o vladavini prava, stanju ljudskih prava u Srbiji i njihovoj perspektivi. Generalna je sekretarka medija Peščanik i njegova dugogodišnja kolumnistkinja.

Iva Marković

ko-osnivačica inicijative Pravo na vodu i programska direktorka *Organizacije za političku ekologiju Polekol*. Inicirala je *Mrežu žena za zaštitu prirode u Srbiji* i regionalnu Odbranimo r(ij)eke Balkana. Istražuje zelene politike i održivo upravljanje prirodnim dobrima. Zalaže se za vodu kao javno dobro, ekološki zaštićeno i društveno dostupno prirodno bogatstvo.

Danica Todorov

je bila novinarka, a od 2004. do 2016. godine obavljala je funkciju zamenice za ravnopravnost polova u Pokrajinskom zaštitniku građana - ombudsmanu. Ima višegodišnje iskustvo u radu sa institucijama na zaštiti i unapređenju ljudskih prava, kao i u edukacijama, prvenstveno u oblasti rodne ravnopravnosti, diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici.

Biljana Maletin

dugogodišnja aktivistkinja za ženska prava i ekspertkinja za uvođenje rodne ravnopravnosti u javne politike. Kreira programe i izvodi treninge. Posebno se bavi političkom participacijom žena i pitanjima ravnopravnosti u sektoru bezbednosti. Aktivna u *Ženskoj platformi za razvoj Srbije* i jedna od koordinatorki.

Miloš Đajić

osnivač *Centra modernih veština* i *Akademije ženskog liderstva*, bloger, feminista i aktivista u borbi za rodnu ravnopravnost, posvećen komunikaciji, politici i javnom zagovaranju. Pokretač inicijative „Ne posmatraj. Reaguj!“ - muškarci protiv nasilja nad ženama. Dugogodišnji tener i predavač u oblasti rodne ravnopravnosti. Anin muž, Milicin i Tamarin tata.

Ana Popovicki Čapin

aktivistkinja za ženska ljudska prava, psihološkinja i REBT psihoterapeutkinja. Pored psihoterapije, bavi se analizama i evaluacijama programa koji se odnose na ljudska prava, rodnu ravnopravnost i demokratizaciju Zapadnog Balkana. Svojim aktivizmom usmerena je na prevenciju mentalnog zdravlja, očuvanje životne sredine i građansku solidarnost.

Tamara Skrozza

novinarka nedeljnika *Vreme* i urednica video produkcije u agenciji FoNet, fokusirana primarno na medijsku etiku i slobodu govora i medija. Članica je Komisije za žalbe Saveta za štampu i upravnih odbora organizacije CRTA i Fonda za otvoreno društvo. Dobitnica je više uglednih novinarskih nagrada u zemlji i regionu. Kourednica rubrike „Iz ugla aktivistkinje Ženske platforme“.

Ana Pajvančić - Cizelj

vanredna profesorka na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu gde predaje sociologiju grada, sociologiju okruženja i sociologiju roda. Bavi se temama koje su na preseku ovih disciplina kao što su feminističke urbane studije, urbana ekologija i globalni urbani procesi, sa posebnim fokusom na Jugoistočnu Evropu.

Zorica Skakun

međunarodna ekspertkinja za pitanja roda i aktivistkinja sa više od 20 godina iskustva u osnaživanju žena i gender mainstreaming-a u konfliktnim, postkonfliktnim i socijalno-tranzicijskim okruženjima. Ima višegodišnje iskustvo u oblasti rodne komponente liderstva u Avganistanu, Iraku, Jemenu i Siriji. Posvećena je osnaživanju žena i devojčica, razvoju organizacija za ženska prava, radu sa muškarcima i implementaciji Rezolucije Saveta bezbednosti UN 1325, Žene, mir i bezbednost. U poslednjim godinama angažovana je u organizaciji KANA.

Višnja Baćanović	sociološkinja i bavi se uvođenjem rodne perspektive u javne politike, istraživanjima i konsultacijama koji imaju za cilj poboljšanje položaja žena i povećanje rodne ravnopravnosti. Direktorka je „Kuće rodnih znanja i politika“, think tank organizacije specijalizovane za proizvodnju i primenu znanja o rodnoj ravnopravnosti.
Marija Srdić	aktivistkinja ženskog pokreta, levičarka i antifašistkinja. Osnivačica i dugogodišnja direktorka Centra za podršku ženama. Uže polje interesovanja: politička participacija žena, žene u medijima i ekonomski položaj žena. Danas je angažovana u „Akademiji ženskog liderstva“. Aktivna je u vojvođanskoj antifašističkoj koaliciji. Kourednica je rubrike „Iz ugla aktivistkinje Ženske platforme“.
Maja Sedlarević	levičarka, feministkinja i dugogodišnja aktivistkinja ženskog pokreta i ekspertkinja za pitanja rodne ravnopravnosti. Lingvistkinja sa magistraturom iz rodnih studija, doktorantkinja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. U fokusu njenog rada su rodno osetljiv jezik, izučavanje govora mržnje o ženama u javnom i medijskom prostoru i politička edukacija.
Nađa Duhaček	predavačica i istraživačica, mirovna i feministička aktivistkinja. Magistrirala je na programu ženskih i rodnih studija (GEMMA) u Ljubljani i Granadi. Vodila je obrazovni program „Centra za ženske studije“ u Beogradu. Držala je predavanja i radionice o ženskom pokretu, feminističkim teorijama i LGBTIQ+ pravima. Pisala je o feminističkoj pedagogiji, seksualnom obrazovanju i popularnoj kulturi. U jesen 2022. godine upisala je doktorske studije na Filozofskom fakultetu u Beogradu, i istražuje pitanja hrane, roda i klase.
Smiljana Milinkov	vanredna profesorka na Odseku za medijske studije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Uža oblast interesovanja usmerena je na studije roda, medijsku reprezentaciju društveno osetljivih grupa i etiku u medijima. Učestvovala u istraživanjima o socijalno-ekonomskom i profesionalnom statusu medijskih radnika u Vojvodini, reprezentaciji političarki i sportistkinja u medijima. Članica Nezavisnog društva novinara Vojvodine i mreže „Novinarke protiv nasilja“. Kouredinica je rubrike „Iz ugla aktivistkinje Ženske platforme“.
Marija Babović	sociološkinja, redovni je profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Jedna je od osnivača i programska direktorka SeConS-a. Glavno područje njenog akademskog interesa je ekonomska sociologija, a istraživanje i analiza politika koje sprovodi usredsređeni su na probleme društveno-ekonomskog razvoja, rodne ravnopravnosti i socijalne integracije različitih društvenih grupa.
Miljana Pejić	generalna sekretarka Krovne organizacije mladih Srbije (KOMS). Članica je Saveta za mlade Vlade Republike Srbije i učestvovala je u brojnim procesima za kreiranje javnih politika. Aktivna je u ženskom pokretu, najviše kroz rad Alumni mreže OSCE Akademije dijaloga za mlade žene iz Beograda i Prištine. Ima desetogodišnje debatno trenersko iskustvo.
Tijana Ljubenović	po zanimanju je master hemičarka za zaštitu životne sredine Univerziteta u Beogradu. Licencirana je savetnica za transport opasne robe i hemikalije. Trenutno je koordinatorka ekoloških projekata u Mladim istraživačima Srbije.
Zorica Mršević	naučna savetnica Instituta društvenih nauka, autorka 24 knjige i preko 400 naučnih radova iz oblasti teorije nasilja, rodne ravnopravnosti, ljudskih prava žena i drugih marginalizovanih grupa, i kriminologije. Bila je zamenica nacionalnog ombudsmana za rodnu ravnopravnost. Predavala je na Univerzitetu u Ajovi <i>Comparative feminist jurisprudence</i> , na Centralno-evropskom univerzitetu u Budimpešti tri godine <i>Theory of violence and Women's Human Rights</i> . Na Fakultetu za evropske pravno-političke studije sada predaje <i>Studije roda i Fenomenologiju nasilja</i> .

Jasna Pantić

dugogodišnja aktivistkinja za prava iz višestruko marginalizovanih društvenih grupa i pitanje rodne ravnopravnosti i novinarka. Učestvovala je u nekoliko istraživanja na teme predstavljanja žena u medijima, o zdravlju Romkinja i problemu dečijeg, prisilnog braka. Autorka je publikacija „Druga strana zida“ o seksualnom nasilju nad decom iz 2018. godine. Trenutno je aktivistkinja Udruženja Roma Novi Bečej.

Zorana Antonijević

istraživačica u Centru za međunarodnu bezbednost Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Doktorirala je rodne studije na Univerzitetu u Novom Sadu. Fokus njenih istraživanja je urođnjavanje javnih politika u oblasti staranja i bezbednosti, kao i kritičke studije maskuliniteta. Zorana radi kao konsultantkinja za rodnu ravnopravnost. Osnivačica je i direktorka *PolicySolutions* istraživačke i konsultantske agencije. Aktivna je u Ženskoj platformi za razvoj Srbije.

Maja Bjeloš

politikološkinja, istraživačica u Beogradskom centru za bezbednosnu politiku. Istraživala je i objavljivala uglavnom o pitanjima bezbednosti, kao što su bezbednosna politika Republike Srbije, evropska bezbednost i reforma sektora bezbednosti u Srbiji. Oblasti njenog interesovanja su: reforma sektora bezbednosti u Srbiji, evroatlantska bezbednost, rodna pitanja u kontekstu reforme sektora bezbednosti. Koordinirala je rad Mreže 1325 - žene mir i bezbednost koja prati primenu Rezolucije 1325 o ženama, miru i bezbednosti.

Svetlana Tomić

književna teoretičarka, istoričarka i kritičarka; pesnikinja; vanredna profesorka na Fakultetu za strane jezike; ispituje antiepistemologiju iz domena jezika, književnosti, kulture. Za decenijski doprinos stvaranju znanja iz oblasti feminističkih i rodnih studija dobila je nagradu „Anđelka Milić“, a za knjigu *The Hidden History of New Women in Serbian Culture* „Nagradu Severnoameričkog društva za srpske studije“.

Svetlana Stefanović

politikološkinja, feministkinja i mentorka. Stručnjakinja je za razvoj mentorskih programa i ima višegodišnje iskustvo u mentorskom radu, razvoju liderskih veština i podizanju kapaciteta mladih, sa posebnim fokusom na mlade žene i žene iz višestruko marginalizovanih društvenih grupa. Trenutno je izvršna direktorka Fondacije BFPE za odgovorno društvo.

Marijana Pajvančić

profesorka, ustavno pravo, izborno pravo, parlamentarno pravo, ljudska prava, rodna ravnopravnost. Objavila 11 monografija, 6 udžbenika, više od 500 naučnih radova. Članica Odbora za ljudska prava i nacionalne manjine SANU. Osnivačica CESID-a i CEPRI-a. Aktivistkinja u oblasti rodne ravnopravnosti. Dobitnica više priznanja za naučni rad i aktivnosti u oblasti rodne ravnopravnosti.

Marija Martinić

više od 25 godina je aktivna u civilnom društvu Srbije. Magistrirala na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, odsek Politička sociologija, 2010. Na istoj katedri je odbranila doktorsku disertaciju 2016. godine. Autorka više desetina naučnih studija i samostalne knjige iz oblasti političke sociologije. Višedecenijska saradnica, predavačica i trenerica FES-a. Direktorka Centra za obrazovanje i istraživanja u Ujedinjenim granskim sindikatima „Nezavisnost“.

Miljana Stojić Stojanovska

diplomirana pravica sa dugogodišnjim iskustvom kao direktorka Unije poslodavaca Vojvodine. Pobornica suštinskog socijalnog dijaloga između predstavnika vlasti, zaposlenih i poslodavaca. Zalaže se za jednako dostupan privredni ambijent koji omogućava pošteno, kreativno i odgovorno poslovanje, kao i za podršku ženama u biznisu.

Nevena Petrušić

redovna profesorka Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu. Napisala je više od 50 knjiga i preko 200 članaka iz oblasti civilistike, antidiskriminacije, rodno zasnovanog nasilja i učestvovala u brojnim istraživanjima iz ovih oblasti. Pružala je stručnu podršku u izradi nekoliko nacrti zakona i strateških dokumenata i učestvovala u sprovođenju obuka za integraciju rodne perspektive. Licencirana je medijatorka i predavačica na Pravosudnoj akademiji. U ženskom pokretu aktivna je od 1993. godine.

Tatjana Nikolić	članica Kolektiva mladih žena FEMIX, istraživačica i doktorantkinja u oblasti menadžmenta u kulturi i kulturne politike na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu sa disertacijom <i>Rodna ravnopravnost i mladi u kulturnoj politici Srbije</i> . U okviru Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije deo programa "Rodna ravnopravnost za kulturnu raznolikost" i članica Izvšnog odbora Nacionalnog saveza pozorišta za decu i mlade ASITEŽ Srbije.
Aida Ćorović	mirovna aktivistkinja, borkinja za ljudska prava, antifašistkinja, feministkinja, istoričarka umetnosti. Povremeno piše za portale i medije u regionu ali i kroz druge brojne aktivnosti radi na regionalnoj saradnji i revitalizaciji jugoslovenskog kulturnog prostora. Gotovo 20 godina je vodila lokalnu NVO Urban in u Novom Pazaru, a poslednje dve godine je potpredsednica Društva za održivu budućnost – Koraci.
Sonja Lokar	slovenačka sociološkinja i političarka. Veteranka u borbi za ženska prava i društvenu jednakost, socijaldemokratkinja. Vodila je radnu grupu za ravnopravnost polova u okviru Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu, bila je koordinatorica projekata u zemljama u tranziciji EU. Na njenu inicijativu u Sloveniji je osnovan Ženski lobi Slovenije, a 2012. Sonja Lokar je na kratko postala predsednica Evropskog ženskog lobija. Saradnica je ŽPRS od njenog osnivanja.
Vera Kurtić	aktivistkinja za ženska, romska, LGBT i prava životinja, osnivačica i članica nekoliko mreža na nacionalnom i međunarodnom nivou za ženska i manjinska prava, kao i antiratnu politiku. U svom teoretskom radu se najviše bavi problemima ukrštanja diskriminacija na osnovu roda, pola, rase, klase i seksualne orijentacije, a u aktivističkom - podrškom u osnaživanju i samoorganizovanju marginalizovanih društvenih grupa.
Nataša Vučković	diplomirala pravo na Pravnom fakultetu u Beogradu 1990. Advokaturom se bavi od 1994. godine. Specijalizirala je evropsko pravo na Université Européenne Nancyll (DESE), a na francuskoj Nacionalnoj školi za administraciju (ENA) pohađala je program <i>Organizacija parlamentarnog rada</i> . Kao narodna poslanica bila je predsednica Odbora za evropske integracije (2013-2014). Od 2007. do 2016. godine bila je članica Stalne delegacije Narodne skupštine Republike Srbije u Parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope gde je bila na nekoliko vodećih funkcija. Jedna je od osnivačica Fondacije „Centar za demokratiju“, njena generalna sekretarka od 1995. do 2019, a od 2019. izvršna direktorka.
Maja Ciganović	diplomirala na Fakultetu sporta i fizičkog vaspitanja u Novom Sadu. Od 2015. do 2022. godine vodila udruženje Centar za afirmaciju žena u sportu. Alumnistkinja Global sports mentorship programa (GSMP) US Stejt departmenta Empowering women through sports.
Kosana Beker	feministkinja i dugogodišnja aktivistkinja za prava žena i rodnu ravnopravnost. Pravnica je sa doktoratom iz rodnih studija, a u posebnom fokusu njenog interesovanja su žene iz višestruko marginalizovanih društvenih grupa. Trenutno je programska direktorka udruženja građanki FemPlatz.
Nada Drobnjak	inženjerka građevinarstva. Aktivistkinja u oblasti rodne ravnopravnosti. Inicirala osnivanje Odbora za rodnu ravnopravnost u Skupštini Crne Gore i četiri mandata bila na njegovom čelu. Osnovala Vladinu Kancelariju za rodnu ravnopravnost. Doprinela je istraživanju pitanja rodne ravnopravnosti i ženskih prava, a objavila je više radova iz ove oblasti.
Tatjana Vešović	lekarka, feminiskinja, demokratkinja, borkinja za prava žena i sindikalna aktivistkinja, bolji status zdravstvenih radnika, bolja zdravstvena zaštita. Radi kao specijalistkinja ginekologije i akušerstva u Opštoj bolnici Vršac, načelnica Službe. Osnivačica Udruženja „Vesela porodica“ koja ima školu roditeljstva i psihofizičku pripremu trudnica.

Biljana Stepanov

direktorka Centra za podršku ženama i predsednica UO Mreže SOS Vojvodina. Stručnjakinja za rodno zasnovano nasilje, sa dugogodišnjim iskustvom rada u oblasti rodne ravnopravnosti, javnih politika i bezbednosti. Članica Tima Evropa Delegacije EU u Srbiji i dobitnica priznanja Ličnost godine 2020. Misije OEBS-a u Srbiji.

Predrag Vošinić

konsultant za digitalne komunikacije. Predaje Sadržaj u marketingu na Institutu za digitalne komunikacije u Beogradu. Za 20 godina u društvenom aktivizmu učestvovao u mnoštvu međunarodnih inicijativa koje se bave medijima i ljudskim pravima. Jedan od osnivača Lokalnog fronta, društvenog pokreta koji nastoji na očuva dostojanstvo u politici.

Nađa Bobičić

istraživačica, naučna saradnica na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Istražuje istoriju i savremene tendencije (post)jugoslovenskih socijalističkih feminizama i kvir marksizma. Duže od deceniju piše društveno angažovanu književnu kritiku. Jedna je od osnivačica regionalne grupe Pobunjenih čitateljki.

Tamara Srijemac

novinarka i urednica Radio-televizije Vojvodine. Koautorka emisije „Žena u kutiji“ koja ima za cilj da objasni ko je, čime se bavi i kroz šta prolazi žena u Srbiji. Učestvovala je na tribinama, u obuci novinara i novinarki, studenata novinarstva o izveštavanju o trgovini ljudima i rodno senzitivnom izveštavanju. Držala je i treninge za srednjoškolce o medijskoj pismenosti i rodno zasnovanom nasilju. Dobitnica je više novinarskih priznanja. Jedna je od pokretačica i organizatorki *AFŽ - Autonomnog festivala žena* koji je prvi put održan 2020. u Novom Sadu. Članica je grupe *Novinarke protiv nasilja prema ženama*.

Impressum

Fondacija Fridrih Ebert | Kancelarija Beograd
Dositejeva /51/1 | 11000 Beograd | Srbija
Odgovorna osoba:
Kirsten Schönefeld | Direktorka
Regionalna kancelarija za Srbiju i Crnu Goru
Tel.: +381 11 3283 285
<https://serbia.fes.de>

Izdavač:
Fondacija Fridrih Ebert

Urednice:
Marija Srđić, Smiljana Milinkov i Tamara Skrozza

Štampa:
Štamparija Orologio

Tiraž:
300 komada

ISBN 978-86-83767-73-1

© 2023

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

32.019.5:659.3(497.11)(082)
316.66-055.2(479.11)(082)
316.77-055.2(497.11)(082)

OSVAJANJE medijskog prostora : zbirka tekstova Iz ugla aktivistkinje/aktiviste Ženske platforme 2021-2022 / [urednice Marija Srđić, Smiljana Milinkov i Tamara Skrozza]. - Beograd : Friedrich Ebert Stiftung, 2023 (Beograd : Orologio). - 106 str. : ilustr. ; 30 cm

Tiraž 300. - Str. 4: Okružen ženama / Dragoljub Petrović. - Str. 5-6: Uvod / Marija Srđić, Smiljana Milinkov i Tamara Skrozza. - Biografije autora i autorki: str. 102-106.

ISBN 978-86-83767-73-1

a) Јавно мњење -- Масовни медији -- Србија -- Зборници б) Масовни медији -- Жене -- Србија -- Зборници в) Србија -- Друштвени живот -- Жене -- Зборници

COBISS.SR-ID 108555785

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Fondacije Fridrih Ebert ili organizacije u kojoj su autori zaposleni.

Fondacija Fridrih Ebert ne može garantovati za tačnost podataka sadržanih u publikaciji.
Svaka dalja komercijalna upotreba sadržaja zabranjena je bez prethodne pismene saglasnosti fondacije Fridrih Ebert.

SLOBODNI MEDIJI I RAVNOPRAVNOST ŽENA

UPOTREBA RODNO SENZITIVNOG JEZIKA

UNAPREĐENJE RADNOG STATUSA I
POLOŽAJA ŽENA U MEDIJIMA

ORGANIZOVANO I JEDINSTVENO REAGOVANJE NA
SEKSISTIČKE I MIZOGINE MEDIJSKE NAPADE NA ISTAKNUTE
ŽENE U MEDIJIMA, KULTURI, NAUCI I OBRAZOVANJU
PROMOCIJA DOSTIGNUĆA I ZNANJA ŽENA O RODNOJ
RAVNOPRAVNOSTI U MEDIJIMA

**FRIEDRICH
EBERT**

STIFTUNG

 **ženska
platforma**
za razvoj Srbije

Danas

2021 - 2022.

